

M. Tróv.
0
1071

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
É V L A P J A I.

ÚJ FOLYAM

HUSZONNYOLCADIK KÖTET.

1893—94.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1895.

300858

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

Hivatalos közlemények.

I. Gyulai Pál elnöki megnyitó beszéde a Kisfaludy-Társaság XLVII. ünnepélyes közülésén, 1894. február 11-dikén	3
II. Beöthy Zsolt titkári jelentése ugyanakkor	11
III. Szász Károly beszéde az Arany-szobor leleplezésekor 1893. máj. 19-én	15
IV. Gyulai Pál beszéde a kecskeméti Katona-ünnepen 1893. június 11-én	19
V. Lévy József költeménye a hanvai Tompa-ünnepen	21
VI. Szász Károly beszéde a Jókai Mór jubilaumán 1894. január 7-én	24
VII. Pályázati jelentések.	
1. Magyarország története (Bayer József, Beöthy Zsolt)	26
2. Arany János élete (Szász Károly, Péterfy Jenő, Vadnai Károly)	27
3. Milleniumi óda (Dalmady Győző, Endrődi Sándor)	29
4. Szeptani dialóg (Beöthy Zsolt, Heinrich Gusztáv, Szüry Dénes)	30
VIII. A Kisfaludy-Társaság jutalomtétellei 1894-re	32
IX. A Kisfaludy-Társaság XLVII. ünnepélyes közülésének tárgyai	34
X. Kivonat a Kisfaludy-Társaság 1893—94. évi jegyzőkönyveiből	35
XI. Mellékletek az 1893—94-dik évi jegyzőkönyvekhez	
1. Zichy Antal és társainak indítványa az Alapszabályok módosítása tárgyában	47
2. Bizottsági jelentés a fentebbi indítványról	48
3. Pályaművek jegyzéke	51
4. Az 1894. évi költségvetés és vagyonállás	52

XII. Bíráló jelentések a Kisfaludy-Társasághoz benyújtott munkákról.	
1. Váradi Antal költeményei (Endrődi Sándor, Vadnai Károly) ...	54
2. Kriza János költeményei (Gyulai Pál, Szász Károly) ...	55
3. Radó Antal Aristo-fordítása (Szász Károly) ...	56
4. Berzsenyi élete, Váczy Jánostól (Bayer József) ...	57
XIII. A Kisfaludy-Társaság Alapszabályai ...	60
XIV. A Kisfaludy-Társaság Ügyrendje ...	67
XV. A Kisfaludy-Társaság személyzete 1894. február 11-dikén ...	78
XVI. A Kisfaludy-Társaság elhunyt tagjai ugyanaddig ...	82
XVII. A Kisfaludy-Társaság alapítói ugyanaddig ...	85
XVIII. A Kisfaludy-Társaság kiadványai 1885—1893 ...	91

Irodalmi munkálatok.

<i>Abonyi Lajos</i> : P. Szathmáry Károly emlékezete ...	97
<i>Hegedűs István</i> : Janus Pannonius (Székfoglaló) ...	110
<i>Vadnai Károly</i> : Csiky Gergely emlékezete ...	136
<i>Vargha Gyula</i> : Dunaparton, költemény ...	149
<i>Herczeg Ferenc</i> : Két ember, elbeszélés. (Székfoglaló) ...	152
<i>Kozma Andor</i> : Csinált világ, szatira. (Székfoglaló) ...	161

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK.

1893/1894.

REVATIOS KONTEINER

REVATIOS

I.

GYULAI PÁL ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉDE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG XLVII. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉSÉN, 1894. FEBRUÁR 11-ÉN.

Tisztelt Gyülekezet!

A ki a jelent vizsgálja s a jövőre gondol, vissza kell tekintenie a múltra is. E jó tanács nemcsak azoknak szól, a kik politikai vagy társadalmi föladatokat tűztek magok elé, hanem azoknak is, a kik irodalmi kérdésekkel foglalkoznak. Az Auróra-kör, melynek tagjai alapították társaságunkat, nem egyszer követte e jó tanácsot s úgy hiszem, csak hagyományainkat követem, ha ünnepélyes ülésünkön egy oly tárgyról elmélkedem, mely élénken foglalkoztatta elődeinket, kiválóan érdekel bennünket is, tudniillik a történelmi elemről a költészetben.

Ha szépirodalmunkat csak fölületesen vizsgáljuk is, tüstént észre fogjuk venni azt a nagy ellentétet, melyet egy pontra nézve a régibb és újabb költői művek föltüntetnek. Hazafiúi érzésünkben nincs hiány, nemzeti buzgalmunk erősebb, mint valaha, sőt hajlandóbbak vagyunk a túlságra is, úgy, hogy Széchenyi feddő beszéde most sokkal jobban illik reánk, mint régebben; de a történelmi elem költői földolgozása iránt való érzék, a mely mindenha egyik fő forrása volt a nemzeti öntudatnak és érzésnek, költőkben és olvasókban egyaránt csökkenni látszik. Ki ír ma eposzt vagy költői beszélyt mondai vagy történelmi alapon? Hisz már a balladákban is csak a jelenre szorítkozunk. A történelmi beszély, dráma, regény mindinkább kimegy divatból. Inkább csak a jelenrel foglalkozunk. Előszeretettel tárjuk föl fővárosunk rejtelseit, útczai és kávéházi életét; rajzoljuk a vidéki különlegességeket; el-elvadjuk a társadalmat és rosszabbnak tüntetjük föl, mint a minő; sokat adomázunk, elméskedünk, komázunk a közönséggel, de a múlt időkről alig emlékezünk meg, mintha a nemzeti dicsőség és gyász napjai többé nem érdekelnének bennünket.

Mi más képet tár föl költészetünk a húszas éveken kezdve, majdnem a hetvenes évekig. Az egész Aurora-kör úgy tekinti a történelmi elemet a költészetben, mint a nemzeti szellem egyik főtényezőjét. Kis-

faludy Károly lyrai költeményben, balladában, beszélyben, drámában nem egyszer fordul a történelemhez, pedig a mint vígjátékai és beszélyei tanusítják, a jelen iránt is élénk érzéke volt. Vörösmarty a honalapítás nagy tényére fordította a nemzet figyelmét, oly időben, midőn azt mintegy újra meg kellett alapítani. Költői beszélyeiben, balladáiban örömet elevenített föl a mondai vagy történelmi hagyományokat s epigrammjai nagyrészt emléksorok a magyar történelem legfőbb eseményeire vagy alakjaira. E mellett egész életén át írt történelmi drámát is. Bár e drámai mozgalom törekvéseit általában nem koszorúzta teljes siker, mégis ez időből maradt reánk a legjobb történelmi tragédia: Katona *Bánk bánja*. Szigligeti, a ki Kisfaludy Károly nyomába lépett, komoly drámáiban a magyar történelemnek több nevezetes mozzanatát dolgozta föl, sőt a történelmi vígjátékot is megkísérlette, bár más vígjátékaiban és népszínműveiben egész lélekkel fordult a jelen felé. A regényre még alakítóbban hatott a történelmi elem. Regényirodalmunk úgy szólva a történelmi regénnyel kezdődik. Jósika ugyan inkább külsőségeiben fogta föl a magyar történelmet, mint benső lényegében. de annyi érdekest tudott elbeszélni a régi magyar állam és társadalom életéből, kivált az erdélyi fejedelmek idejéből, melynek emlékét híven megőrizték az erdélyi régibb családok, hogy néhány évig a legnépszerűbb magyar íróvá emelkedett. Nem sokára Előtvös és Kemény föléptével újabb lendületet nyert a magyar történelmi regény. E nagy tehetségű írók sokban különböztek ugyan egymástól, de abban megegyeztek, hogy a történelmi szellemet beoltani igyekeztek a magyar regénybe és összeolvasztani a történelmi igazságot a költői czéllal. A történelmi és mondai elem, mely a regényt így megtermékenyítette, megújította eposzunkat is s az eddiginél nemzetibb alapon. Petőfi, a lyrikus, utat tört Aranyinak, az epikusnak. Petőfi ugyan egészen lyrai tehetség s kevés történelmi érzéke volt, de annál erősebben lüktetett benne a népnemzeti szellem. E szellem sugara ébreszté föl Arany költészetét, a kiben az epikai tárgyilagosság erős mondai és történelmi érzéssel párosult s így tartalomban és formában úgy újíthatta meg a magyar eposzt, mint nemzeti egyéniségünk kifejezését.

Mind e jelenségek okai könnyen észrevehetők, sőt szembe szökők. Mihelyt a nemzetiség eszméje fejlődésnek indult, mihelyt a nemzeti szellem ébredezni kezdett aléltóságából, örömet fordultunk a múlthoz, vigaszt keresni s erőt meríteni. A történelmi jog és történelmi emlék szoros kapcsolatban van egymással, sőt a midőn, részint belső szükségből, részint az európai eszmék hatása alatt, reformálni akartuk intézményeinket, állami önállóságunk fölélesztésének törekvése folyvást a történelmi jogra és emlékre hivatkozott s a múlt fényében látta a jövőt. Ide járult még a külföldi

irodalmak hatása. E század első évtizedeiben a német, majd a francia romantika élte virágkorát. Mind kettő a múltból táplálkozott, mondai és történelmi elemet dolgozott föl s költőink rokonszenvvel üdvözölték. Mind a kettő hatását megérezték dráma- és regényíróinkon, bátorítást, hangulatot, irányt vettek tőlök, mindezt saját nemzeti törekvéseikbe olvasztva. S ha vizsgáljuk az okokat, hogy a jelenben miért csökkent a történelmi elem költői földolgozása iránt az érzék, szintén nem tagadhatni, hogy azok egy része a külföldi irodalmak hatásában keresendő. Az angol, francia és német dráma- és regényirodalomban is szűkebb körre szorult a történelmi elem, bár távolról sem oly szűkre, mint nálunk, s a mi fő, nincsenek oly nagy képviselői, a kik mélyebb hatást tehetnének, mint tett például e század elején Scott Walter. S nemcsak a külföldi példák hatása vonja az elméket a jelenhez, hanem saját viszonyaink is. Szélesebb körű politikai életünk, élénkebb társadalmi mozgalmaink, fővárosunk emelkedése, mind a jelen rajzára utalják költőinket s a kik néha a történelemből vesznek tárgyat, panaszkodnak, hogy a közönség immár nem igen tudja élvezni a történelmi regényt és drámát.

De vajon igaz-e ez? Bizonyára nem. Se egyes ember, se nemzet, bár mennyire elfoglalja is a jelen, bár mily erőfeszítéssel küzdjön is a jövőért, soha sem feledheti el múltját, sőt többé-kevésbé hatása alatt van. S ez kétszeresen áll a magyar nemzetre nézve, mely még most is folyvást nemzetisége- és lételeért küzd, s most is a múltból merít erőt a jelen és jövő küzdelmeire. Az általános emberi és a különleges nemzeti kisebb vagy nagyobb vegyületben olvadnak össze ez érzésben, e vágyban is, mint sok más szellemi mozzanatban. S ha mellőzzük a nemzeti szempontot, ha tisztán csak műveltségi szempontból indulunk is ki, hasonló eredményre jutunk. A történelmi tudományok az emberi műveltségnek fontos részei s épen úgy hatnak a kedélyre, mint a képzelemre. Vajon a művelt ember ne keresné-e a költészetben is e lelki szüksége kielégítését s ne áhítaná-e azt a gyönyört is, melyet a tiszta tudomány nem képes nyújtani, csak a művészet?

Kemény Zsigmond ezelőtt negyven évvel a drámáról és regényről elmélkedvén, fejtegette azon követeléseket, melyeket a közönség intéz a regényíróhoz mind a jelenre, mind a múltra nézve. Legyen szabad tanulmányából az utóbbit illető részt idéznem, legyen szabad egykori elnökünket megszólaltatni e székéből, melyet fájdalomunkra oly korán el kellett hagynia.

«Körültünk romok vannak — úgy mond Kemény — szokások, erkölcsök, világnézetek, élmények és szenvedések emlékei, melyek között mi könnyelműen, nevetve, fecseggve haladunk tovább; de néha a

kéjek mámorában, a szórakozás röpkedő enyelgő perczeiben is, egy fájó vágy vagy szent elborulás vonz a múlt felé vissza. Óhajtanók látni a századok szellemét. A kihalt eszmék élettörténetét érdeklő hallgatnók meg. A letűnt szokások és erkölcsök légkörében kívánnák lélekzeni, játszani, sírni. A rég eltemetett családtűzhely előtt akarnánk melegedni, a rég ledöntött oltároknál imádkozni, a rég elhangzott dalok mellett szeretni és csalódní. Aztán a rég eltört csillárok fényénél, s divatból rég kiment öltözetekben vágynánk a rég leroskadt várak termében időzni, most társalogva a régi illem szabályai szerint, majd a régi viszonyok akadályai között küzdve a régi előítéletekkel; most a szenvedély régi féktelenségével támadva meg a régi társadalom szokásait, illetm, világrendjét, majd viszont legyőzve kiállani régi társadalom és erkölcsi eszmék boszúját, végig szenvedni megvetését, kegyetlenségeit, nemesítését, börtöneit, pönitentiáit, bakóit, tűz- és vízpróbáit. Mi mindezeket szeretnők, mondja a közönség. Szeretnők egy óriási képbe foglalva vagy külön rajzokban. Továbbá még vágynánk a régi kabinetek titkaiból, a régi zárdák némaságából, a régi charlatánok lármáiból, a régi tudatlanok büszke igényeiből, a régi bölcsök ábrándjaiból és a régi vértanúk lelkesedéséből a szépet és nevetségést meghallani. Vágynánk a nép primitív állapotjából, életmódjából, bűneiből és erényeiből s azután ráadásúl a régi országok, városok külalakjából, a régi testületek szelleméből, a régi jogi és állami fogalmakból, sok, igen sok, művészileg hű s történelmileg igaz sajátságokat ismerni, tényeket tudni meg s jellemző rajzokat bírni. Mindezt te, regényíró, könnyen megteheted. Támaszd föl nekünk a múltat s a múltban nem csak emberit, az általánost, hanem azt is, mi oly sajátságos, hogy csak a művészileg előállított részletek által válik századunknak egészen más szelleme miatt megfoghatóvá, érdekessé és lélektanilag igazzá. Erre a drámaíró a szűk forma bilincsei között nem ajánlközik, de te, széles jogaidnál fogva, uralkodhatol a hajlíthatatlan s a művészet tégelyébe nehezen olvasztható anyag fölött is. Teremtsd tehát vissza a múltat, a történetírónál hűbben, mert művészileg.»

Így jellemezte Kemény a közönség óhajtasát, követeléseit szemben a történelmi dráma- és regényíróval. Vajon annyira megváltozott volna-e a világ, hogy most már mindebből senki semmit sem táplál keblében? Hátha a dolog megfordítva áll, hátha a közönség óhajtja most is mindezt, de a költők nem tudják kielégíteni s ezért van a történelmi elem költői földolgozásának oly kevés hatása? Nem a történelmi dráma és regény avúlt el, hanem a költők nem tudnak életet, új szellemet oltani a holt formákba. S valóban hathat-e reánk mélyebben oly történelmi dráma vagy regény, melyből habár költői tehetség nyilatkozik is benne, hiányzik a történelmi szellem, ha nincs benne semmi a kor eszméiből

szenvedélyeiből s a nevek megváltozásával akár a jelenkorban is játszhatnák? S ez még a jobb eset ahhoz képest, a midőn a tények, viszonyok, személyek egész másképen vannak föltüntetve, mint a hogy a történelemből tudjuk, s a költői szabadságnak semmi korlátja nincs. Mindez épen a történelmi tudományok fejlődése idejében, a mikor a közönség látköre tágabb, nemcsak a külföldön, hanem nálunk is. A magyar történelemből is immár több adatot, részletet ismerünk, mint régebben, és tisztábban a történelmi alakok körvonalait. Ha a közönség mind inkább erősödő történelmi öntudatával ellenkezésbe jó a költő, veszélyezteti a költői hatást is, a mely az illúzió alapszik. A közönség nem azt várja a költőtől, hogy meghamisítsa a történelmet, hanem épen az ellenkezőt, hogy kiegészítse, pótolja hézagait s a megadott alapon azzal a szabadsággal, melylyel a történelemtíró nem élhet, elevenebbé, teljesebbé, egységesebbé alakítsa át a viszonyok, személyek s az egész cselekvény rajzát. Ezért mondja Aristoteles, hogy a költészet bölcselmibb és eszményibb a történetírásnál.

Annyi bizonyos, hogy történelmi tanulmány nélkül senki sem írhat sikerült történelmi drámát vagy regényt, de maga a tanulmány még senkit sem tett költővé. A költői fölfogást, a költői tehetséget semmi sem pótolja. E nélkül csak történelmi tudományunkat fogjuk fitogtatni, pusztán ezzel csak a képzelem üres játékait űzzük. A kettő egymásra hatása szüli a sikert. Hiszen, ha a jelen korból vesszük tárgyunkat, sem lehetünk el a társadalmi állapotok beható vizsgálati- s az élet tapasztalatainak benyomásai nélkül, hogyan rajzolhatnók hát a múltat, ha nem használjuk a történelmi tanulmány közvetítését? Azonban a tanulmány aggodalmasságának épen úgy megvannak a maga örvényei, mint a tanulmány nélküli költői szárnyalás könnyelműségének. A történelmi aprólékosság, a régiségbúvári előszeretet, a jogos költői szabadság megvetése, a túlságba vesző történelmi hűség miatt, nemcsak megbéníthatják a költői szárnyalást, hanem árthatnak a történelmi szellem hathatós kifejezésének is. Itt is, mint a művészetben mindenütt, nem a külső, az esetleges, a mellékes a fő, hanem a lényeges és jellemző. A mellőzés épen oly kötelessége a művésznek, mint a tovább képzés. Neki a tényekből eszmékre, az eseményekből cselekvényre kell emelkednie s a szétszórt elemeket összpontosítani. A történelem soha sem bevégzett egész, a költői műnek annak kell lennie; a történelem sokfelé ágazik, a költői műnek egységesnek kell lennie s a kisebb ágazatoknak is beolvadnia a fő ágazatba; a történelem néha homályos, az adatok elégtelensége miatt határozatlan, a költői műnek világosnak és határozottnak kell lennie. Mindez nem egy tekintetben szabadságra, az alakítás szabadságára jogosítja föl a költőt, a melyet csak azok tagadhatnak meg tőle, a

kik csak történelemíróvá akarják tenni s nem egyszersmind költővé, s művészete megrontására ösztönzik. A költői szabadságnak minden esetre megvannak a maga határai, melyeket részletesen megállapítani ugyan nehéz, inkább egyes esetekben kimutathatók, de annyit általánosan mégis kimondhatni, hogy a költő csak az illető kor viszonyai, eszméi és szenvedélyei szellemében alakíthat szabadon és kerülnie kell mindent, a mi azzal ellenkezésben van.

A dolog természetéből foly s a mindennapi tapasztalás is bizonyítja, hogy a történelmi anyag költői földolgozása általában nehezebb, mint a jelen életből vett tárgyé. Ez utóbbi esetben a lélektan törvényeinek, a viszonyok sajátosságainak s a föladat követeléseinek korlátjai között szabadon szöhetjük a cselekvényt, rajzolhatjuk a jellemeket, mert nem vagyunk kötve határozott tényekhez, ismert nevű egyénekhez. E tekintetben a megtörtént és meg történhető között különbség van s az anyag sajátosságai szabják meg az alakítás módját is. Azonban a történelem is nyújt néha oly hálás, mondhatni kész anyagot, mely az alakítás elébe nem igen gördít akadályokat. Például Brutus küzdelmében Cäsar ellen, Coriolan összeütközésében a néppel, oly mély tragikái eszme, annyi drámai mozzanat rejlik, hogy minden nehézség nélkül beszorítható drámai formába. De vannak esetek, a midőn a tárgy bár érdekes, nem ily könnyen alakítható akár drámává, akár regénynyé, sőt van elég oly eset is, mely mereven ellene áll a költői alakításnak, mert a hőst nem lehet valamely érdekes esemény központjává tenni, vagy az események annyira szétágaznak, hogy költőileg nem hozhatók egymással szoros kapcsolatba. A költő ekkor is segíthet magán. Egy oly eseményt tesz műve központjává, mely nem hatott ugyan a történelem fejlődésére, de költőileg érdekes s azt kapcsolatba hozza a történelemben szerepet játszó személyekkel és tényekkel. Sőt tovább mehet, egy költött történetet vehet központúl s abba szövi bele a történelmi személyeket és tényeket. e vegyületben rajzolva a kor eszméit és szenvedélyeit. Mind kettőre, a mi irodalmunkban is, kitűnő példát adott Kemény Zsigmond. Az *Özvegy és leánya* című regény központja a Mikes és Tarnóczy-család tragédiája, mely semmit sem hatott a történelem folyamára, de a költő azt oly szerves kapcsolatba hozza I. Rákóczy György udvarával, vallásos és politikai villongásaival, hogy egész korrajzá emelkedik. A *Zord időben* egy egészen költött történet, a Deák-család tragédiája a központ, de annyira össze van szöve Izabella királyné, Verbőczy, Martinuzzi sorsával, Buda elestével, a török hódoltság megalakulásával és Erdély külön szakadásának kezdetével, hogy az akkori Magyarország állami és társadalmi fölbomlását történelemíróinknál sem találjuk oly hűn és érthetőn ecsetelve. Egy szóval a költő mindig tud segíteni magán, ha valóban

érdekli, meghatja valamely történelmi tárgy és nem szükölködik lelemény nélkül.

Azonban, tisztelt gyülekezet, nem szándéksom a történelmi dráma és regény elméletét fejtegetni. Csak a történelmi elem földolgozása ellen nyilatkozó némely előítéletet igyekeztem megczáfolni vagy legalább gyöngíteni. Az sem czélom, hogy azt tanácsoljam költőinknek: forduljatok el a jelentől, meneküljete a múltba, ne érdekeljenek benneteket a jelen vágyai, törekvései, szenvedései, merüljete a múltba s a letűnt századok eszméivel, vágyaival foglalkozzatok kizáróan. A világért sem. Hiszen a harminczas és negyvenes évek költői mozgalmai sem foglalkoztak kizáróan a múlttal; volt érzékek a jelen iránt s hiven tolmácsolták koruk vágyait és törekvéseit. Vajon nem akkor jelent-e meg Eötvös *Falu jegyzője*, mely oly éles bírálát alá vette a magyar társadalmat? Vajon napjainkban jelent-e meg oly regény, mely ennyire bele merüljön társadalmunk rajzába? A mire czéloztam az sem több, sem kevesebb, mint az, hogy őrizzük meg költészetünk Janus-arczát, jusson néha eszünkbe, a mire a legrégibb költői maradványunk tanít: «Emlékezzünk régiekről» s ne feledjük el, a mit utolsó nagy epikusunk mondott:

Időzzünk azokkal, a kik másszor voltak,
Mit az élet megvon, megadják a holtak.

Különben is a szellemnek nem parancsolhatni, az arra fú, a merre nekik tetszik s ha egy költőt élményei, tehetsége szellemének iránya a jelen féle vonnak, semmi nemű okoskodás, ékesszólás nem fogja a múlt-hoz csábítani. De valamint a légben különböző áramlatok váltakoznak: úgy a szellemi élet légköre is különböző befolyások hatása alatt alakul s e hatások közé tartozik az emelkedés is. Egyik áramlat a másikat idézi elő. Néha elfogultság, előítélet szállja meg most az író, majd a közönséget. A lángelme, sőt a tehetség ereje is összetöri az elfogultság és előítélet bilincseit s magával ragadja az elméket. Máskor a közönség lázad föl a költők önkénye ellen s megszüli a maga eszményeit új költőkben. A kölcsönös hatás és visszahatás az író és közönség között megvan, hol kisebb, hol nagyobb mértékben, egyik egyoldalúság a másikat szüli, de néha össze is simúlnak s összhangzóbb fejlődés indul meg.

Bár hogyan gondolkozzunk is e kérdésről, egy dolog bizonyosnak látszik, tudniillik az, hogy a költői műfajok, melyekben századokon át meg szokott a költői szellem nyilatkozni, lényegökben soha sem ~~avúlnak~~ el, csak megújulnak tartalomban, a korhoz alkalmazkodva, és módosúlnak a forma tekintetében, a kifejezendő eszmék és érzelmek hatása alatt. Ez az emberi lélek szükségén alapúl. A lyrai, epikai és drámai műfaj számos válfajával, a legrégibb időktől fogva mostanig, sok

változáson ment át tartalmilag és módosuláson formailag, de lényegileg ugyanaz maradt. Az idők folyamában mind a drámai, mind az elbeszélő költészet folyvást megtartotta kettős jellemét, hol a múltra, hol a jelenre tekintett s ha néha inkább a múlt vagy jelen felé hajolt szívesebben, soha sem tagadta meg Janus-arczát. S nálunk sem fogja. Immár ezer éve, hogy lakjuk e vérrel szerzett hazát, folyvást lételünkért küzdve a dicsőség és gyász ezer változatai közt és nem soká nemzeti létünk ezer éves ünnepét fogjuk megülni. S mi feledkezhetnénk meg a múltról?

Nem, nem lehet. Én hiszek a nemzeti szellem erejében, hiszek a magyar költészet fejlődésében és ezzel megnyitom a Kisfaludy-Társaság XLVII. ünnepélyes közülését.

II.

BEÖTHY ZSOLT TITKÁRI JELENTÉSE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG XLVII. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉSÉN, 1894. FEBRUÁR 11-ÉN.

Tisztelt gyülekezet!

Ha a magyar költészetnek szimbolumot keresnénk, alig találhatnánk kifejezőbbet a lantnak az ország jogkönyvével és kardjával összefűződő képénél. Nincs nemzet a világon, melynek politikai élete bensőbb kapcsolatban állana irodalmával s a melynek politikai történetében irodalmának története annyira jelentékeny helyet foglalna el, mint a magyar. Olyan igazság ez, melynek hitét sűrű emlegetése sem gyöngítheti bennünk, s a melynek ez az esztendő is az irodalmi ünnepeknek egész sorában adta bizonyosságát. E kapcsolat érzetének és kifejezése módjának, mai viszonyaink között, bizonyos történeti színe van; mintegy a múlt emléke támad föl bennök. De megvan jelentősége a jövőre is, melynek erejét nemzeti művelődésünk erősödésében s kiváló képviselőinek növekvő hatásában keressük. Még mindig csak forrongásban van művelődési életünknek olyan kíváncsatos alakulása, melyben mindnyájunknak közérzésévé lesz nemcsak a nemzeti célzatú költészetnek nagy fontossága nemzeti életünkre, hanem a költészet általában, művészi hatásánál és emelkedésénél fogva. Csak ünnepeljük minél sűrűbben és minél melegebben régi költőink emlékezetét! Ez ünnepek hangulatának ma még uralkodó nemzeti lelkesedésében, a bekövetkezhető s a nemzeti iránt talán közönyös irodalmi áramlatokkal szemben, nyilatkozik, hogy úgy mondjam, az ízlésnek az a jogérzete, hogy a nemzet a maga lelkét akarja és keresi költészetében. De megvannak e lelkesedésben elemei a tiszta művészi fogékonyságnak is, melynek fejlesztése és terjesztése fő gondunk és igyekezetünk. Ennek a kettőnek helyes és állandó kapcsolata: nemzetünk és irodalmunk jövőjének életérdeke.

Ott állottunk, testületileg, május 14-én a nemzeti muzeum előtt, midőn lehullott a lepel a *Toldi* költőjének szobráról. az első igazán méltó emlékköltárról, melyet a magyar művészet a magyar költészetnek alkotott. Ez érzé-alak a költőnek nemcsak testi képét állítja elénk, hanem lelki valóját is jelképezi. A mondák bányájában, el-elvesző ereiben aknázták költészetének anyagát, költői és hazafi érzésének lángoló kohójában olvasztotta meg, s mester-tudásával öntötte, mester-kezevel simította ki alkotásainak érzé-alakjait. Ha az ünneplő nemzet körei közt volt egy, úgy bizonyára a Kisfaludy-Társaság volt az, mely az *Elveszett alkotmányra* és

Toldira, Aranynak az ő körében folytatott munkásságára s a *Tetemre hívás* bemutatásának feledhetetlen jelenetére gondolva, szobránál elsohajthatta a költővel: «Mily emlékek kísérek e helyig!» Ott voltak küldötteink május 25-én annak a szobornak leleplezésénél is, mely Budavára bevételének, a legmagasztosabb jelenetnek emlékét őrzi a magyar hősiség újkori legendájából. Ott voltak két irodalmi ünnepen, melyeknek mindegyike június 11-én tartatott: kegyelettel áldozván Katona József kecskeméti szobra előtt, születésének százados fordulóján, a költőnek, ki nemcsak a legjobb magyar tragédiát, hanem ebben a magyar nemzet tragédiáját írta meg; továbbá tisztelettel emlékeztén meg, dévai szülőháza előtt Salamon Ferenczről, ki nagy történetíróvá lett, de elméjének élességében mindvégig műbíráló, szívének gyermekes jóságában mindvégig költő maradt. Tompa, az édes szavú költő emlékének egy költő-társa, Lévy József, költeményben fejezte ki hódolatunkat, július 30-án, halálának negyedszázados forduló napján, hanvai sirja előtt. Azoknak a lelkes köröknek, melyek aug. 25-én emlék-állítással tisztelték meg a magyar szellem egyik, világra szóló büszkeségének, a nagy Révai-nak árnyékát, szintén elküldtük üdvözlünket. Végül ez évi január 6-án a nagy nemzeti ünnepen szívünknek, életünk annyi szép órája emlékének melegével köszöntöttük Jókai Mórt, a nemzetnek legmagyarabb mesemondóját, kinek képelete félszázadja fényeskedik nekünk, még pedig nemcsak a legragyogóbb, de a legtisztább fénynyel is.

A negyvenes évek ama nagy irodalmi mozgalmának, a nép-nemzeti elem költői érvényesítése érdekében, melynek a prózai költészet terén Jókai volt győzelemre vezetője, egy szerény és derék előőrseről is megemlékeztünk. Kriza János nemcsak a legszebb magyar népballadákat ismertette meg velünk, hanem az ő saját népies székelő katonai és szerelmi dalai az első gyöngéd és tiszta fényű csillagok voltak, melyek az igazi magyar nemzeti költészet hajnalhasadását hirdették. E versekről, melyekben a hegyek és erdők hajnali illata érzik, már alig tudtunk valamit. Társaságunk az idén összegyűjtötte s egy kötetbe foglalva kiadta őket. *Évlapjaink* huszonhetedik kötetén kívül kiadtuk még, méltó fordításokban, az ó és új világ két nagy klasszikusát: Aeschylus *Oresteia-trilógiáját*, a drámai költészetnek ezt a hatalmas cyclops-alkotását, Csengeri Jánosnak pályakoszorús átültetésében, s Radó Antaltól Ariosto *Orjögő Lorántjának* legszebb epizódjait, két testes kötetben, melyek a képzelet bájos játékainak, a színek pompájának, a hősiség és tündérvilág megragadó képeinek valóságos kincses tárai, melyekben nem tudni biztosan: a kardok és gyémántok, vagy a könyvek és mosolyok ragyogása vakítóbb-e? Kiadtuk végre a modern regényirodalom egy kiváló termékét, a norvég Kiellandnak *Méregjét*, Ritoók Emma fordításában, melyben jól esik feltalálnunk a megfigyelés erejének s a költői érzés nemességének ma már annyira bomladozó harmóniáját.

De nemcsak végeztünk, hanem terveztünk is ez év folyamán, messterünk utasítása szerint: «nézett előre szemünk». Foglalkoztunk Ariosto jeles fordítójának, Radó Antalnak egy ajánlatával, mely ha megvalósulhat, költészetünknek egy nagy és régi hiánya lesz pótolva: a magyar *Sah-náme*. Társunknak, Hegedűs Istvánnak lelkes és fáradhatatlan kezei között, felszólításunkra már készül, a Mátyás-kori renaissance legkitűnőbb költője, Janus Pannonius verseinek első magyar fordítása, mely nagy kö-

zönségünknek is meg fogja nyitni a humanizmus sajátos világát. A magyar Molière bevezetéseül Molière életrajzának megírására és művei ismeretetésére kértük fel a francia irodalomnak avatott és jóízű ismerőjét, Haraszi Gyulát. Foglalkoztunk egy, a külföld legkitünőbb költőiből szerkesztendő nagy lyrai anthológiának, egy új magyar közmondástárnak s a Bartalus-féle magyar népdallam gyűjtemény folytatásának tervével. Petőfinek irodalmunkban eddig legterjedelmesebb életrajza, Ferenczy Zoltántól, bírálat alatt van társaságunknál. E terveken kívül résztvettünk a székesfőváros Ferencz József jubileumi díjának az irodalmi ágakra vonatkozó szabályzata kidolgozásában, s megtettük az előkészületeket, hogy kiadványainkkal mi is megjelenhessünk az anyagi és szellemi munkának azon a nagy tárlatán, melylyel a honfoglalás ezer éves fordulóján a kard nemzete a munka nemzetéül fogja a világnak bemutatni magát. Társaságunk közművelődési hatásának terjesztésére és emelésére is fontos határozatokat hoztunk. A folyó év őszen népszerű felolvasások és könyvek sorozatát fogjuk megindítani az irodalom és művészet történetének és elméletének köréből, s gondoskodni fogunk róla, hogy irodalmi és művészeti életünk nevezetesebb eseményeiről havi üléseinken tájékoztató felolvasások emlékezzenek meg. Ime, ily eleven és buzgó munka, ily reményteljes és vidám tervezgetés folyt ez éven át körünkben.

Havi üléseink felolvasó asztalát is ez idén majdnem kizárólag társaságunk tagjai foglalták le. Buzgó munkássággal, dolgozataik legjavával igyekeztek viszonzni a közönségnek állandó érdeklődését. Előadásaik sorozata a következő: Abonyi Lajos: *Emlékbeszéd P. Szathmáry Károly felett*, Bayer József: *Katona és Déryné*, Beöthy Zsolt: *Mikolt*, Berczik Árpád: *Két tűz között*, novella, Dalmady Győző: *Egyesülés*, költemény, Endrődi Sándor: *Norderney*, *Hazatérés*, *Ad astra*, három költemény, Gyulai Pál: *Lukács Mór élete és munkái*, Hegedűs István: Tennyson *Gyermekekórházban* és Paraszcas *A hazaáruló sirja* című költeményeinek fordítása, továbbá *Árnyban*, *Verőfényben* és *Hitvallomás*, eredeti költemények, végül székfoglalójául értekezés *Janus Panniniusról* s több költeményének fordítása, Heinrich Gusztáv: *Heine leveleiről*, Lévay József: *Vadásztanács* és *A nagymama emléke*, költemények, Szász Károly: *A gondolat*, három *Borszéki kép* és *A régi seb*, költemények, Szigeti József: *Réthy komáról*, emlékezés, Tolnai Lajos: *A víz meg az olaj*, novella, Tóth Lőrincz: *Gróf Batthányi Kázmér emlékiratairól* két előadás, Vadnai Károly: *Lappangó költő*, Jókai Mór életéből, Vargha Gyula: *Barátomhoz*, költői levél, Várad Antal: *Melyiket, A tanu*, költemények, s mutatvány dicséretet aratott *Oresteia*-fordításából, Vértesi Arnold: *Margitka az intézetben*, rajz, Zichy Antal: *Mikor még az emberek megbecsülték egymást*, rajz a régi országgyűlési életből s *Az 1832—6-diki országgyűlésről*. — Vendégül mindössze négy író társunkat fogadhattuk, kik mindnyájan verses dolgozatokkal köszöntöttek be. Még pedig a következőkkel: Apáthy István: *Emlékek Olaszországból*, hat költemény, Beöthy Zsigmond: *Hála, hogy van isten*, Némethy Sándor: *Legnagyobb bűn* és *Szerelem iskolája*, Radó Antal: *Masset Októberi éjének* és *Firduszi Szijavasából* részleteknek fordítása. Havi üléseinken bemutatásra került ezek szerint: társainktól 15 prózai és 21 verses dolgozat, vendégeinktől pedig 11 költői munka; az összes bemutatott dolgozatok száma: 47.

A közönség nemcsak üléseinket látogatta kitartó érdeklődéssel, de az alapítványok és adományok egész sora tanúskodik arról is, hogy támogatását szívesen nyújtja méltányolt törekvéseinknek. Végrendeleti hagyományokat tettek társaságunk javára: Wahrmann Mór, ki könyvkiadó bizottságunknak egyik legbuzgóbb tagja volt, 1000 frtot, Sréter Klára 500 frtot és Sváb Jakab 100 frtot. A Pesti Hazai Első Takarékpénztár újlag 200 frttal áldozott az irodalom általunk szolgált oltárán alapítója, Fáy András emlékének. Zichy Antal társunk 200 frttal toldotta meg régi alapítványát. 100—100 frttal alapító tagjaink sorába léptek a következők: br. Aczél Béla, gróf Bethlen Bálint, Blaskovich Bertalan, Ráczy György, Schichtáncz Ignác, Szentiványi Miklós és Zachar István. Végül Jókai Mór, jubileuma alkalmából 1000 frtos alapítvánnyal fűzte még szorosabbra a köteléket, melyre mindnyájan büszkék vagyunk. Midőn ez alkalommal mindnyájoknak szíves köszönetet mondok, örömmel említem meg, hogy Társaságunk vagyona a múlt évben 127,239 frt 51 krról 131,516 frt 88 krra, tehát 4277 frt 27 krral gyarapodott.

Igy megyünk lépésről lépésre, lassan, de biztosan a cél felé, melyet az egységes nemzeti művelődés eszményében mind tisztábban és határozottabban látunk magunk előtt. A tisztábban látott cél már a közlekedésnek biztató jele. Eredményeink csak anyagi és szellemi erőnkhez mértek lehetnek; de a köteleességteljesítés tudata biztat, hogy az idén is közelebb jutottunk hozzá. Biztat mindegyik tekintetünk a jövőbe, de biztatnak azok is, melyeket a múltba vetünk. Oly rohamos, szinte példátlan a fejlődés, melyen egész politikai és művelődési életünk, de különösen irodalmunk, az átélt ezerévének utolsó tizedében átment! Ez az év is, melybe imént léptünk, irodalmunk egy nagy gyászának százados fordulója. Kazinczy, Bacsányi, Szentjóni és Versegly mögött, költészetünknek akkori, majdnem összes főemberei mögött, ép most száz esztendeje csapódtak be a börtön ajtai. Egy kezdődő irodalom, melynek elnémitására börtön és bilincsek törnek. Nemcsak a politikai rabságnak, hanem a nemzet közönyének, az anyagi gondoknak és mindezek fölött az idegen izlések uralmának bilincsei. A mester vérével, melylyel börtönében is dolgozott a jövőn, megtörte az átkot. Száz év előtt és ma! Egy másuttan álltak elő a nagyok s megalkották azt az irodalmat, melynek gazdag és eleven sürgését ma már szemünk alig képes áttekinteni. A lánghévület és lángész összetörték bilincseinket, a politikaiakat úgy, mint az irodalmiakat. Hiszszük, hogy az utolsó volt az, melyet Czuczor viselt kezén, s a melyet társaságunk emléktárában őrzünk. Szabadok vagyunk s kívánságunk nem lehet más, mint hogy szabadságunkkal élni is tudjunk s szabad szárnyra kelt szellemünk mindenha maradjon meg nemzeti életünk levegőjében.

III.

SZÁSZ KÁROLY BESZÉDE

AZ ARANY-SZOBOR LELEPLEZŐ ÜNNEPÉN, 1893. MÁJUS 11-ÉN A NEMZETI MÚZEUM KERTJÉBEN.

Hálás nemzetek, ha eljutottak már arra a fokára a műveltségnek, hogy a jó, igaz és szép eszményeiért lelkesedni tudjanak s az erkölcsi és szellemi erőt és nagyságot méltányolni és az érdemet megbecsülni tudják: nagyaikat nemcsak életökben s míg közvetlen hatásuk varázsa alatt állanak, hanem elmúltok után is tisztelik s emléköket megörökíteni és a jövődőnek is átadni törekesznek. Az ösztön erre a műveletlen és vad népekben sem hiányzik egészen. Hőseiknek, a kik diadalra vezették, vagy törzsük élén küzdve, dicsőségesen estek el a harcban, zord ravatalt állítanak, azt fegyvereikkel s hadi jelvényeikkel ékesítik s zomotort ülnek, daliás énekekben, melyek ajkról ajkra szállanak, ünneplik hősi erényeiket, hogy példájok lelkesítse az utódokat is. A művelt nemzetek pedig mauzoleumot építenek a nagyok hamvai fölé, vagy ércben, kőben, vásznon s a lant húrjain igyekeznek megörökíteni hőseik és bölceik s művészeik és költőik emlékezetét, híven ábrázolva s a késő századoknak is jelenvalóvá téve alakjokat, tetteiket, szellemi és műalkotásaikat.

Íme, a hálás magyar nemzet is Deáknak mauzoleumot, ismét neki s Széchenyinek és Eötvösnek, Kisfaludy Károlynak és Csokonaynak, Vörösmartynak és Petőfinek szobrokát emelt; nagy és szent királyai alakját: Istvánt és Lászlót s Mátyást tudósai körében maradandó festvényekben örökítette s a szabadságharcz vértanúit és «névtelen hőseit» itt való hű, ott képleges alakzatokban ábrázolta: megtisztelni s a jövődő nemzedékek előtt is tiszteltté tenni nagyjait, s megtisztelve bennök önmagát is, hogy ily nagyokat, ily jelesekét szülhetett!

E hálás nemzet, a magyar, ma Arany Jánosnak szentel szobrot, s ezennel átadja azt kora kegyeletének s a jövődők tiszteletének.

S ha valaki méltó arra — és helyes, hogy ne mauzoleumot állítsanak nagyságának pommaradványai fölé s ne tetteket és mozgalmat

életet ábrázoló képben állítsák eléink, hanem egyszerű, de ércz-szilárd alakját csöndes magábamerülésben és alkotásban s alkotásai legkitűnőbbjének társaságában szoborral örökítsék: Arany János az. Őt ez illeti meg, emléke csak így híu hozzá.

Szobor maga és egész élete; szobor minden alkotása, s teremtő képzeletének minden egyes alakja.

Töredékeny s szenvedő testben, a mi legtöbbször a szellemre is bénítólag hat, ő lelke összhangját s jelleme épségét úgy őrizte meg, mint eszményi szobra agyagmintáját a művész; nehogy ezen vigyázatlan érintés benyomódjék, vagy külbehatás valami csorbát ejtsen rajta, a mi a benne szunnyadó műremek tökéletességét megronthatná. Jellemének alapját a szülői ház s az iskola első benyomásai vetették meg s ifjúkorának külső és belső küzdelmei idomították. A szükség korán a világba hajtotta, a szegénység s pályakeresés korán önmagára s önerejére utalta, s maga iránti bizalmatlansága, mely vele született s jellemének mindvégig egyik alkotó része maradt s őt még nagysága tetőpontján is óvatosságra és önbirálatra sarkalta, a tökélyesbülésre való törekvésnek folytonos ösztönévé vált benne. Mint ember és polgár, mint férj, apa és barát, mint tudós és tisztviselő — hivatása s állása minden terén s szellemi és erkölcsi állásának minden ízében, teljes egész s magával és a világrenddel összhangban álló oly szilárd, oly igaz s egyszerűségben is oly nagy, mondhatnám oly fenséges volt: hogy ismét csak egy műremek szoborhoz hasonlíthatom.

S nem ilyenek voltak-e művei, nagy szellemének e megnyilatkozásai, egytől egyig? A nyelv utólérhetlen, vagy legalább fölülmúlhatlan plasztikája, mely őt — e részben a világirodalom legnagyobbjaival — Homérrel és Goethével teszi egy sorba: csak méltó külseje volt a belső tartalomnak. *Toldija és Buda halála*, mint minden egyes balladája s lyrai költeménye, egész alkatukban egy-egy szobor vagy szoboresoport, foganva a lélek izzó kohában, ihletve a lángész szikrájától s alakítva a művész biztos kezével, az ízlés tökéletes mintája szerint. És epikai alkotásainak egyes alakjai? Hol van az a műcsarnok, mely tökéletesebb alakokkal volna tele, mint Toldi Miklós és Rozgonyi Piroska, s Nagy Lajos és az öreg Bencze; mint a kemény Etele s a lány Buda s a furfangos Detre szász; mint Zách Klára, összeomolva apja lábainál s Feliczán, kivont kardjával, bosszuló cherubként, királynéja előtt; mint Rozgonyiné lovag-mezében, a mint lebke szellő lebegteti tengerzöld ruháját, s Ágnes asszony, a mint fehér leplét, véres leplét a futó hab elkapdossa; mint Edvárd király, angol király, a mint vágat fakó lován, s az ötszáz velszi bárd, a mint dalolva megy lángsírba mind; mint a Both bajnok özvegye, talpig gyászban, Hunyad alatt egy kis házban, a Mátyás anyja,

nyitott ablakában, a mint, hamar a madarat — üzeti hiába, s amannak fia, emennek férje, Szibinyáni Jank, a mint a csikasz farkast űzi az erdőn, a sziklák vízmosságai között; mint a szivárványt kergető ábrándos méla gyermek, kékszemű, de szöghajú, s Kund Abigél, vőlegényének akaratlan gyilkosa, a mint az örülés határán áll s arcza szobor lesz, lába gyökér; mint Rákkel, a mint fiait kesergi s a Szondi két apródja, a gyöngypár, a mint urát siratva dicsőíti lantján, a győztes ellenség hallatára. Folytassam-e, mikor oly hosszú sora következne még (idem petentium decus) a hasonló dicsőséget követelők alakjainak? Vagy lyrai költeményeiből idézzek hasonlókat? A dalnok bűját, a fénydús Homért félrehárító Ossiánt, ködös homályos énekével; s azt a szavak és eszmék köveiből összerakott művészi szobrot, melyet Széchenyi emlékezetének állított, maradandóbbat és remekebbet az Akadémia előtt álló ércszobornál.

Úgy van: Arany János valója és élete egy tökéletes szobor; művei megannyi szoborcsoporthoz; egyes alakjai még egyszer annyi szobrok! Nevezem-e Memnon szobrának, mely a hajnal első sugarára megzendül, mert az ő nyelvében zene zeng s titkos érzés szól?

Arany költeményeiben a nyelv ereje és bája a zenével versenyez; színei a képirók remek festvényeivel; de alakjainak plasztikája Phidias és Michel Angelo szobraival, s a nyelv nagy művésze az alkotásban a szobrászat, az arányok biztosságában és szabatoságában az építő-művészet remekeivel.

Az ő szobrának ezért is van legjobb helye itt, Nemzeti Múzeumunk előtt, mely a maga tömörségével, tiszta renaissance-stíljé czifrátlan egyszerűségében, azóta oly bámulatosan haladt és szépült fővárosunknak ma is talán legszebb épülete. Ezért is, de még inkább azért, mert ez az épület multunk s nemzeti hagyományaink kincseinek legdúsabb tárháza; s rendeltetése épen az, hogy e kincseket őrizze s velők tanítson és gyönyörködtessen, vigasztaljon és lelkesítsen.

S nem ugyanezt érezte-e hivatásának és élete föladatának Arany János is? Mikor ő a nemzeti élet s intézmények kinövéseinek humoros ostromozása — Az *elveszett alkotmány* — után a nemzet múltjába, a hősmonda világába nyúlva, első remekét, *Toldit*, mint egy gyöngyöt a tenger mélyéről, hozta napfényre, akkor a nemzetnek már akkor legnépszerűbb költője, Petőfi, elküldve lelkét *Toldi* írójához, meleg kézfogásra, forró ölelésre, így biztatja e lelke felét:

— Mit én nem egészen dicstelenül kezdék
Folytasd te, barátom, teljes dicsőséggel.

S e fölhívás nemcsak teljesedett, de teljesülése túlhaladta a Petőfi kérését. Mert Arany nemcsak népköltő lett a szó teljes értelmében, hanem a nép nyelvét, érzelmi és költői világát és költészetét a nemzeti költészet legmagasabb fokára emelte. Nyelvével felülmúlta Vörösmartyt, a nyelv legnagyobb művészt előtte; s a mit Petőfi, a népies és nemzeti költészetben (ne mondjuk, hogy «nem egészen dicstelenül», de sőt oly dicsően) kezdett, azt ő nemcsak folytatta, de szélesebb mederbe öntötte s még magasabbra emelte, igazán teljes dicsőséggel!

Így áll ő a legmagasabb talapzaton előttünk. Igénytelen nagyságában, elmúlhatatlan dicsőségében a jövődőség előtt. Nemcsak egész koszorút, hanem a koszorúk egész halmazát kell neki adni, hogy jusson belőle nemcsak magának, hanem képzelete minden alkotásának, minden egyes alakjának. A jövődő, az érdemek legilletékesebb bírója, sem fog azokkal fukarkodni, de a jelen nemzedéke is bőven ontja koszorúit a nemzeti múlt felidézőjének, a nemzeti nyelv legnagyobb művészeinek szobra talapzatára.

S nekem jutott a meg nem érdemelt szerencse, hogy első legyek, ki az elismerés, hála és kegyelet koszorúi közül a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság koszorúit arra letehessem.

IV.

GYULAI PÁL BESZÉDE

KATONA JÓZSEF SZOBRA ELŐTT KECSKEMÉTEN, 1893. JÚNIUS 11-DIKÉN.

A magyar tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság képviselőiben jelentem meg itt; ez intézetek szíves üdvözlését van szerencsém tolmácsolni ez ünnepélyen, a mely, midőn Kecskemét városa kitűnő fiának emlékét újítja meg, egyszersmind élénk érzéket tanúsít a magyar irodalom érdekei iránt.

Kecskemét városa mindig híven őrizte Katona emlékét s a mai napon nem először fejezi ki iránta kegyeletét. Valóban nem ok nélkül; mert a magyar írók között senkit sem illet meg méltóbban az utókor tisztelete, mint Katonát, a ki életében semminemű méltánylásban nem részesült.

Az írók sorsa e tekintetben nagy ellentéteket mutat fel. Vannak írók, a kik életökben nagy zajt ütnek, de az utókorhoz semmi közük, mely egészen elfelejtí öket; némelyek majdnem egyaránt hatnak korukra s az utókorra; de vannak olyanok is, a kik életökben kevés, vagy éppen semmi figyelmet nem keltenek s műveik csak haláluk után ébrednek életre.

Katona az utóbbiakhoz tartozott. Midőn néhány kísérlet után 1821-ben kiadta *Bánk bánt*, első és utolsó nyomtatott drámáját, egészen elhangzott az, mint kiáltó szó a pusztában. Azonban halála után, a 30-as években mind zajosabb tetszést aratott színpadon és irodalomban egyaránt. Vörösmarty hatása alatt, majd Petőfi fölléptével mind nemzetibbé vált költészetünk, s *Bánk bán* éppen beillett ez új légkörbe. Az 1825-iki országgyűlés után Széchenyi könyvei és tettei közepett érthetőbbé vált Katona tragédiájának tárgya, a mely némi hasonlóságot tüntetett föl a múlt és jelen küzdelmei között. A politikai és eszmetikai indokok egymásba játszva, drámairodalmunk csúspontjára emelték e mellőzött és feledett művet.

E helyet meg is érdemli. Régibb és újabb drámaírónk között senki

sem emelkedett fenségesebb tragikumig ; senki sem rajzolt nemzetibb és jellemzetesebb ablakot, mint Katona. E fényoldalak háttérbe szorítják az árnyoldalakat.

E mellett van Katona művében valami varázs, nemzeti történelmünk gyászának varázsa. Katona a magyar történelemnek legjellemzőbb vonását vette tárggyul : az idegen befolyás s a nemzeti visszahatás küzdelmét, mely már az Árpádok alatt megkezdődik s egész történelmünkön átvonul. Bánk, Melinda, Petur, Mikhál, Simon, Tiborecz, mind a nemzeti visszahatás képviselői, a kik egymást ragadják az örvénybe. Melinda nemes szívű, de tapasztalatlan, Simon becsületes, de kételkedő és tétlen, Mikhál csak könyezni, Tiborecz csak panaszkodni tud ; Petur jóakarátja, korlátlan szenvedélye és korlátolt szelleme meg nem mentheti a hazát ; Bánk ismeri a helyzet veszélyeit, épen oly átható eszű, mint fenkölt szellemű de személyes sérelme ellenkezésbe hozza önmagával, elveivel és boszúja épen úgy megrontja őt magát, mint egész környezetét.

Ha igaz az, hogy a tragédia a szájalom és félelem vegyes érzésével tisztítja szenvedélyeinket : úgy, Katona *Bánk bánja* nincs minden tanulság nélkül hazafias küzdelmeinkre nézve ; mert azt tanítja, hogy csak az erély mérséklettel, az eszély szilárdsággal, a lelkesedés önuralommal, a meggondolás áldozatkészséggel, a munka türelemmel párosúlva tehetnek képtessé úgy egyest, mint nemzetet a bonyolult helyzetek nehézségeinek legyőzésére.

Ez eszmék és érzések tisztelete legméltóbb áldozat Katona szellemének.

Még egyszer fogadják, uraim, a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság szíves üdvözlését, s adja Isten, hogy az oly szép fejlődésnek indult Kecskemét városa s a nemrég alakult Katona-kör folyvást fejlődjék, erősödjék és virágozzék nemzetünk és műveltségünk javára.

V.

LÉVAY JÓZSEF KÖLTEMÉNYE

A GÖMÖRI EV. REF. EGYHÁZMEGYE ÁLTAL 1893. JÚLIUS 30-DIKÁN HANVÁN RENDEZETT
TOMPA-ÜNNEPÉLYEN.

Tompa sírjánál.

Derülj ki nyári kék mennybolt! felettünk,
Ne rejtse ma el felhőkbe a napot;
Holtak között élot keresni jöttünk,
Szent ez a hely, melyet lábunk tapod,
Szentelve dalnokunk kihült porával . . .
Minden porszem, minden fűszál reá vall,
Hozzánk itt nem mulandóság beszél:
Nekünk Tompa még most is, most is él.

Előttünk áll rég ismerős alakja,
Ember, miként mi, de felségesebb;
Lehullt róla a föld nehéz salakja,
Eltünt a szivemésztő régi seb.
Lelkünkhöz lelke szól — és úgy megértjük,
Hogy érte a földet mennyel cseréljük,
Eszméitől hevül szívünk s agyunk,
Feledjük, hogy sirboltjánál vagyunk.

El nem borithatá nyomát fövénnyel
Egy lázasan futó század-negyed . . .
Új még e nyom s utána íme fény kel,
Kicsiny kör gyújtja a szövétneket,
De annak csendesén kigyúlt világa
Besugárzik egész magyar világra,
Reszkető fényét messze elveti
S költőnk nevét ragyogva hirdeti.

Hirdetjük itt mi büszkén, lelkesülve ;
 Hisz' a mienk volt, mi szerettük őt !
 Keblén, ajkán itt csügtünk elmerülve,
 Szívünkkel szíve szinte egybenőtt.
 Két hű társa : a múzsa s bibliája,
 Csodás világot itt deríte rája
 S ha egy sohajt még a földön feledt,
 Az itt lebeg, e sirhalom felett.

Fű, fa, virág megéledett szavára,
 Ember színét s alakját öltve fel . . .
 Ha lantja zeng, elbűvöl édes árja,
 Gyönyörködtet, tanít, buzdít, emel.
 Dalforrása búval gyakorta telve ;
 Keservén is átesillog honszerelme,
 És annak ős-oltárán áldozik . . .
 Midőn dalol, midőn imádkozik.

Hogy szárnyatört sasként a mélybe hulltunk
 S nem érdemelt lánczban nyögött hazánk,
 A mult emlékihez némán vonúltunk
 S eszményeinknek titkon áldozánk :
 Busongva folyt az Ő ajkán az ének,
 Tolmácsaként letiprott nemzetének . . .
 Körülte látszólag minden kiholt :
 Ő a feltámadás hírnöke volt.

Borongva néztünk a sivár jövőbe,
 Előttünk az reménytelen, setét ;
 A puszta is, mintegy fátyolba szőve,
 Vesztette már vadon költészetét ;
 Irigylésre készített a méla gólya,
 Hogy két hazának ő boldog lakója,
 Mig nekünk, oh gyötrelmes végezet !
 «Nekünk csak egy volt, az is elveszett.»

Aléltágunkat Ő ébresztgeté fel,
 Erősbité a megrendült hitet ;
 Ő a romok közt lantja zengzetével
 Láttatlanul is buzgón épített.

S mint rabnak, a ki önmagát felejtí,
Ha némi bűbáj ámulatba ejti,
Mig a költő dalára hallgatánk,
Egy perczre megkönnyebbült zord igánk.

S hogy a félénk szabadság napja végre
Kipillantott a fellegek közül,
Kórbetegen tekintte Ő az égre,
De a látványnak mégis úgy örül!
Az új időt magányából köszönti,
Hazájáért lelkét még dalba önti
S mert biztos honját itt már nem lelé,
Csak felfelé vágyott, csak felfelé.

Beolvadni a természet ölébe,
Létezni ott örökre, szüntelen, —
Hogy teljesen tárja titkát élébe
A mindenség, a titkos végtelen, —
Hogy ránk hasson csillagfényben, virágban,
Szellő zenéje és madár dalában
S bár földi-képen csak maroknyi por,
De melyből a szellem hatalma forr.

Lezajlik majd év év után rohanva
És elmerít sok apró érdemet:
De óva lesz a költő drága hamva,
A melyet e virágos hant temet;
Tündérei a szülőföldi tájnak,
Kedveltjüket hiven ápolni járnak,
Emlékezni s áldozni megjelen
Távolból is a honfi-érzelem.

Avagy ha tán elfogynak tisztelőd,
Oh édes dalnok! nyughelyed körül
S barátod lantja is, mely most dicsőít,
Elnémul és feledségbe merül:
Kelj föl magad, megújult ép erővel
Daczolni a kiméletlen idővel,
S melynek jövőjét boldognak hívéd,
Foglald el nemzedet hálás szívét!

VI.

SZÁSZ KÁROLY BESZÉDE

JÓKAI MÓR FELSZÁZADOS IRÓI JUBILAEUMÁN, 1893. JANUÁR 7-DIKÉN A BUDAPESTI VIGADÓ
NAGY TERMÉBEN.

Tisztelt Társunk és szeretett Barátunk!

A M. Tudományos Akadémia nevében és megbízásából üdvözlünk fényes irodalmi pályád ötven éves jubilaeumán.

Akadémiánk, mely a nemzeti elnyomatás szomorú tíz éve után 1858-ban visszanyerve tagválasztási jogát, első választásával sietett téged tagjai sorába fűzni, s egyre növekedő írói munkásságod méltánylásaül egymásután emelt levelező, rendes, tiszteleti tagjai sorába, legutóbb Igazgató Tanácsába s e négyszeres választással fejezte ki tiszteletét a nemzet kitűnő írója, költője, a nemzeti érzés egyik legkiválóbb ébresztője s kifejezője iránt: ma is részt követel magának — nem írói aranyünnepedből, mert az egészen a tied, magadé, minden koszorúival — hanem ünnepeltetésed öröméből, mely Kárpátoktól Adriáig zeng, s melyben az egész nemzet, örege és ifja, férfiai és hölgyei, a tróntól a kunyhóig, mind részt vesznek s téged lelkesedésök lángjával öveznek körül s koszorúkkal halmoznak el.

S míg ünneped zaja túlzengi a bérczeket s az egész művelt világra szól, míg itthon a hon leányai a himes réthez hasonló gazdag, tarka szőnyeget terítnek lábad alá s fejedre rózsákból, gyöngyvirágból s ne-felejsből fonnak koszorút — engedd, hogy Akadémiánk is nyujthasson egy babérkoszorút, melynek minden levelén egy-egy műved czíme legyen fölírva — gazdag, tömött koszorú lesz s még egy sereg levele üresen hagyva, a következők számára!

*

És most engedd meg, hogy társaimmal, társaiddal együtt, a Kisfaludy-Társaság nevében is üdvözljelek, mely — úgy mint az Akadémia — a nehéz idők jármából szabadúlva, újra éledésekor 1860-ban, első választásával sietett téged, szépirodalmunk egyik első rangú s leg-

népszerűbb munkását s már akkor is fényes nevedet magáévá tenni s dicsőségedben — mint magáéban — örvendhetni.

Mind a kettő nevében, köszönet a fényért, melyet reájok s egész irodalmunkra, sőt nemzetünkre, itthon s a művelt külföld előtt is árasztasz!

Élj soká, az Akadémia s a Kisfaludy-Társaság, hazánk, nemzetünk, irodalmunk örömére, dicsőségére!

VII.

PÁLYÁZATI JELENTÉSEK.

(1893.)

1.

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE, GYERMEKEK ÉS A NÉP
SZÁMÁRA.

(Lukács Krisztina-jutalom.)

A Lukács Krisztina-féle jutalomnak, 1893-ban másodízben kiírt tételére: «Kivántatik Magyarország története, gyermekek és a nép számára, ezek képzeletéhez szülő és felfogásához mért csoportosítással, jellemzéssel és előadásban», 7 pályamunka érkezett. A mennyiségileg kielégítő eredménnyel nem áll kedvező arányban a pályaművek minősége. A hét közül hat épen semmi lelkesedést se merített Dickens és Guizot mintakül ajánlott műveiből — sőt úgy látszik, még hírből sem ismerik Dickens kedves elbeszélő modorban írott művét: *A child's history of England*ot, még kevésbbé Guizot élvezetes, tartalmas ifjúsági iratát: *Histoire de France . . . racontée a des enfants*.

A figyelmet nem érdemlő hat munka két főcsoportba sorolható: az egyikbe a népies modorban írottak, a másikba a tankönyvek mintájára megkurtított előadások tartoznak.

Az első csoportból az egyik verses krónika, itt-ott elég naiv hangon megírva, de népiessége sokszor keresett falusias köznapiassággá fajul el; elfogultsága nagyon is egyéni világításban mutatja be hazánk multja eseményeit, melyek előadásában alapos tudás épen nem támogatja. Hogy csak egy nagy példát idézzünk: Széchenyi Ferenczet és Istvánt egy személynék gondolja!

A másik: párbeszédes népirat, abban a modorban, a mit szószátyárkodásnak, malom alatti vasárnapi tereferének nevezhetünk. Mindenről beszélnek, még hazánk multjáról is. Befejezése egészen népszinműi: a szerető párok egymáséi lesznek.

A harmadik Asztriktól Vaszary Kolosig, Árpádtól Wekerléig mindenkinek kijelöli a maga helyét hazánk történetében, a melynek eseményeit történeti költemények beleszövéssel élénkíti. Izlése nem válogatós, mert Arany, Petőfi, Vörösmarty mellett — Halász Dezsőről,

Dömény Ferenczről és Vargyas Endréről sem feledkeznek meg, sőt Gyulai egyik versét módosítva közli «a szerző utólagos jóváhagyása reményében».

A második csoportban tankönyv-modorú művek közül csupán egy érdemel komolyabb figyelmet («A valódi tudománynak sem a felhők ködére» stb. jeligéjű), de csak annyiban, hogy mint középiskolai kézikönyv megállná helyét.

A hetedik pályamű, melyről eddig nem szólottunk («A legjobb is épen csak hogy elég jó» jeligéjű), minden tekintetben fölülmúlja társait. Nem felel ugyan meg ez sem teljesen a pályázat követelésének, mert a gyermekek és a nép felfogását túlhaladja, s inkább a felnőtt ifjúságnak s tágabb értelemben vett nagy közönségnek van szánva. De mint ilyen, komoly méltánylást érdemlő, irodalmi színvonalon álló munka. Stylusa a kellemesen elbeszélő; csoportosítása az alapos történetirőé; tudása nem száraz adathalmaz, hanem alapos segítő társa az események élvezetes előadásában; a hol nagyon részletesnek látszik, élénkségével kárpótol, frissességével hat reánk, úgy hogy művét mindig unalom nélkül, sokhelyt (terjedelme daczára) valódi gyönyörrel olvashatni.

Miután a bírálók — szavazatok többségével — abban állapodtak meg, hogy ez a munka megérdemli a Társaság részéről való elismerést, azt javasolják, hogy bízassék meg szerzője a mű befejezésével és ha a benyújtandó részlet meg fog felelni a jogos kívánalmaknak, adassék ki neki a Lukács Krisztina-féle jutalom másodikban kitűzött összege.*

Budapest, 1894 január 31.

Beöthy Zsolt,
Bayer József.

2.

ARANY JÁNOS ÉLETE ÉS MUNKÁI.

(Lukács Krisztina-jutalom.)

Az «Arany János életét és munkáit» tárgyazó pályafeladatra három munka versenyez. A feladatot egészen a három közül csak egy (a 2. számú s «Nem vész el a nép stb.» Toldy F. jeligéjű) öleli fel s oldja meg, úgy a hogy; a másik kettő csak rész vagy töredék.

Az 1. számú («Sohase bizám senkibe se» Arany.) jeligéjű munka, a

* A Társaság 1894. február 7-diki ülésében a bírálók javaslatát elfogadván, a 7. sz. pályamű jeligés levélkéje a febr. 11-diki ünnepélyes közülésen felbontatott s belőle

Varga Ottó

neve tűnt ki.

költő gyermekkorát, szalontai s debreczeni iskolai pályáját, vándor színészségét, Szalontára visszakérültével ottani hivataloskodását, irodalmi pályája első időszakát, novelláit s az *Elveszett Alkotmányt* tárgyalja, bőven, sok beszéddel; s itt megszakadva a szerző a további fejezeteknek csak címeit adja, «az adatok gyűjtésével való fáradozás miatt el nem készülhetett munka programjával, netalán nyerendő megbízatása esetére». A költő gyermekkoráról és szalontai életéről sokat tud, sokszor érdekes, sokszor érdektelen részleteket halmozva rakásra. Az akkori szalontai emberekkel, le a városi irnokokig, a harangozóig, a paraszt szomszédokig, mind megismerkedünk. Jó elbeszélő, szószaporító a szerző; de írói tehetség s kritikai ítélet nem igen látszik lapos és körülményes elbeszéléséből. A költő egyetlen nagyobb művének az *Elveszett Alkotmány*nak elemzése s bírálása nem ösztönöz arra, hogy a szerzőnek, munkája befejezésére, megbízás adását javasolhatnám, mert erre sem irodalmi jártassággal, sem æsthetikai műveltséggel s kritikai tehetséggel nem látszik bírni.

Az elől említett 2. számú pályamű, öt kisebb füzetben, 329 lapon tárgyalja Arany életét s egész írói pályáját. Elkíséri őt sírjáig, sőt apothéozisáig, szobra leleplezéséig, közölve még a fölötté tartott síri- s emlékbeszédek vázlatát is. Kivonatolja, elemzi, bírálólág ismerteti nagyobb művei mindenikét, valamint balladáit, lyrai költészetét. Gazdag (azonban így is hiányos) irodalmi készlettel dolgozott (a mit műve végén forrásokul fel is sorol). De művének, terjedelmén s teljességén kívül nincs is előnye két társa fölött. Arany életéről a köztudomásúakon kívül nincs új (saját) adata. Aranynak sem egyéni, sem irodalmi jelleme vagy alakja nem domborodik ki a lapos, felületes és szétfolyó előadásból. A nagyobb művek (*Elveszett Alkotmány*, *Toldi-trilogia*, *Buda halála*, *Murány ostroma* stb.) vázlatai megbízhatatlanok, a lényeges a mellékestől jól meg nem különböztethető; æsthetikai s kritikai ítéletei felületesek, semmit mondók, vagy másokat ismétlők. Irodalmi értéke a műnek nincs, vagy nagyon csekély.

A 3. számú csak «Törödék»-nek vallja magát s valóban az is, mert Arany gyermek- s ifjukurán, az iskolai és színészi pályán alig megy túl, irodalmi fellépéséig sem halad. De ez a 49 lapra terjedő törödék többet ér a félben maradt s a befejezett másik kettőnél. Arany szülőit, első tanítóit, tanárait, egész gyermek- és ifjukurát, kevés, de mindig találó, biztos vonásokkal, a leendő nagy költőre való hatásában fekvő és első benyomásaiban is mindenütt a leendő írói tehetség és a nagy író csírait keresi s úgy hiszszük, legtöbbször meg is találja. Leírása, stylje, tárgyszeretete s nemes érzése. méltó tárgyhához. Ily kezdet igazán méltó folytatást s becses munkát ígér. Merném ajánlani, hogy szerzője bízas-

sék meg Arany élete s irodalmi pályája megírásával — s ezt javasolni csak azért tartózkodom, mert munkájában Arany első munkájáig, (az *Elveszett Alkotmányig* sem érkezvén el) irodalmi (æsthetikai és kritikai) képességéről, — bár annak apró vonásokban már is számos jelét adja, — még teljes biztosítékot e Töredék nem nyújthat.

De mivel bevezető soraiban azt mondja a szerző, «hogy munkája folytatásán a pályázat eldőlteig is dolgozik s reméli, hogy 1894 október végeig be is fejezheti» — remélhető, hogy ezt egyenes megbízás nélkül is, már csak a tárgy iránti szeretetből is megteszi, — kivált, ha erre a pályázati jelentésben is buzdítást nyerend, — annál fogva véleményem, hogy a pályadíj ez idő szerint ne adassék ki, hanem a pályakérdés új határidővel újra tűzessék ki.*

Budapest, 1883. decz. 30.

Szász Károly,
r. t.

Hozzájárultak: Vadnai Károly,
Péterfy Dezső.

3.

MILLENIUMI ÓDA.

(A Bulyovszky Gyuláné színművésznő pályázata.)

Versköltőink számára hálásabb témát nem is tűzhetett volna ki a t. Társaság, mint midőn egy ódát kívánt a magyar nemzet ezredéves ünnepére. A tárgy eléggé hevíthette volna a pályázókat magasabb szárnyalásra s igazi értékkel bíró költemények alkotására, kivált midőn köz tudomású előttünk, hogy versíróink sem restek, sem szűkszavúak nem szoktak lenni, mikor hazafiság megénekléséről van szó. Magát a pályadíjat sem lehetett épen csekélyleni.

Ez előnyös körülmények daczára sajnosan kell kijelentenünk, hogy a beérkezett 11 versenymű legnagyobb része kezdetleges munka, vagy krónikás előadás mélyebb tartalom és ódai hang nélkül. Költőink nyilván elmaradtak e versenyről s helyöket átengedték szárnypróbálgató, kísérletező versíróknak. A versenyművek közül egy sem emeli ki azt, a mit multhatatlanul ki kellene emelnie: mily eszmék képviselője volt a nemzet a múltban Európá közepén, — mint töltötte be hivatását az esz-

* E javaslat következtében a Társaság 1894. febr. 7-én a jutalom ki nem adását s a feladat újra kitűzését határozta.

mék, főkép a szabadság szolgálatában s ezer éves multja mennyiben ad neki jogot a további életre?

Ha az alapító-levél nem kötné ki, hogy a pályadíjat az aránylag legjobb műnek okvetlenül ki kell adni, akkor magunkévá tennők egyik bíráló-társunknak, Léway Józsefnek véleményét, mely szerint «a jutalom ki nem adható»; de tekintettel az alapító feltételére s tekintettel arra, hogy a 11 versenymű között kettő mégis van, mely némi figyelmet érdemel: alulírott bírálók véleménye eltér a Léway József külön véleményétől.

Az 1-ső és 6-ik számú pályaművekben van némihev és lendület; ez utóbbi, a «szabad magyar nép kezd új ezredet» jeligéjű pályamű, kerekkebb, egységesebb az előbbinél s néhány torz frázisát s képtelen képét nem véve számításba; aránylag valamennyi társa közt a legjobb. Alulírottak tehát ennek ítélik oda a pályadíjat.*

Budapest, 1894 jan. 31.

*Endrődy Sándor,
Dalmady Győző.*

4.

SZÉPTANI DIALOG.

(Somogyi Dezső-jutalom.)

A Somogyi Dezső jutalomra három pályamunka érkezett.

1. Az *Ideál*. Jelige: Minden csak jelenés, minden az ég alatt, mint a kis nefelejts enyész. Berzsenyi.

2. Arany «*Családi kör*»-éről. Jelige: Este van, este van, kiki nyugalomba.

3. Az *ékeesszólás védelme*. Jelige: Mi az ékeesszólás feladata? Szépen fejezzük ki az igazságot.

E három pályamunkát Társaságunktól nyert megbízatás alapján bírálat alá vevén, egyértelműleg abban állapotunk meg, hogy kitűzött jutalomra egyiket se ajánlhatjuk.

Az *Ideál* egy a közepesen alul járó tárczaszerű közlemény. Csevevegés arról, hogy az ideális vagy a számító szerelem jogosult-e manapság. Pongyola nyelven elmondott közhelyek, azzal az egyetlen érdelemmel, hogy a dialog hangja teljesen megfelel annak a színhelynek, a hol el

* E jelentés következtében a Társaság 1894. febr. 7-én a díjat a 6. számú pályaműnek ítélte, melynek szerzője, mint a febr. 11-diki ünnepélyes közülésen felbontott jeligés levélből kitűnt:

Sántha Károly.

mondhatja az író. Egy vasuti pályaház éttermében, közvetlen a vonat indulása előtt, találkozik két barát — az állomásfőnök és egy utazó alak, — a kik az utiláz izgalmai közt intézik el csemetés előtt, hamarosan ezt a széptani kérdést.

Az Arany «Családi kör»-éről szóló dialog az Ideál fölött áll anynyiban, hogy írójától a komoly munka végzésének szándékát nem lehet elvitatni. Egy «Ő» és egy «Én» dialogizál a fölött, hogy *leíró költemény* vagy *idyll-e* a Családi kör, de beszélgetésük színtelenül, halványan folyik s az egész dolgozat egy száraz iskolai magyarázat benyomását teszi.

Az Ékesszólás védelmé-ről szóló harmadik pályamunka ismeretre és írói tollra vall. A *Hírlapíró*, a *Politikus*, a *Szónok*, a *Költő* és az *Eszetikus* váltanak eszmecserét. A kérdés az, hogy melyiköknök hivatása fontosabb. A bíró szerepét az *Eszetikus* viszi s a *Szónokot* veszi véd-szárnya alá ; a minék szüksége azonban nem tűnik ki a dialogból, mert a többiek nem annyira a *Szónok* ellen támadók, mint inkább a maguk hivatása érdekében érzékenykedők. Az *Eszetikus* azzal adat velök kölcsönös békejobbot, hogy az eszmény szolgálatára egyesüljenek.

A munkának a pályázat szempontjából az a baja, hogy *nem dialog*. Beszélgetés formájába van öntve, de tényleg nem beszélgetés. Egyugyanazon hang vonúl át az egészen, mintha csak mind az öt szereplő egymás képre lenne teremtvé. Hiányzik belőle az ellentétes állítások összeüt-közéséből kipattanó üszök : az igazság megvilágításának fényderítő eleme ; hiányzik belőle a dialog lényege : a beszélgetésnek szóváltás jellegét adó lüktető erő. Az *Eszetikus* tizenkilencz lapra terjedő értekezés-szerű megokolással dönti el a kérdést.

Elismerjük a nyelvnek néhol lendületes emelkedettségét s az író széleskörű olvasottságát ; de nem hagyhatjuk érintetlenül azt sem, hogy a világirodalom nagy szellemeinek lépten nyomon való sűrű idézése szintén a kérdés megvilágításának rovására esik.

Ezekben van szerencsénk a Somogyi Dezső jutalomra beérkezett pályaművekre vonatkozó jelentésünket tisztelettel előterjeszteni.*

Kelt Budapestén, 1894. évi február 7-én.

Beöthy Zsolt.

Heinrich Gusztáv.

Szűry Dénes.

* E jelentés következtében a Társaság 1894.február 7-én a díj ki nem adását határozta.

VIII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG JUTALOM-TÉTELEI.

(Kihirdették 1894. évi febr. 11-dikén.)

I. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1893-ra): Kívántatik operaszöveg, egész estére való, nem tisztán lyrikus, egyébként lehet a víg fajtából való is; tárgyát veheti korlátlanul a magyar történelemből, a magyar mondából, a magyar társadalomból vagy népeletből avagy a magyar irodalom termékeiből. A víg opera lehet prózai dialoggal elegyítve, a komoly operában ez ki van zárva. A verselésre kiváló gond fordítandó.

Jutalma a Lukács Móricz által nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 500 frt.

Benyújtásának határideje; 1894 október 31-dike.

II. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1892-ről): Kívántatik Arany János életének és munkáinak ismertetése a művelt közönség számára. (Másodszor kitűzetett 1884 február 7-dikén.)

Jutalma a Lukács Móricz által nejének, Birly Krisztinának nevére tett alapítványból 500 frt.

Benyújtásának határideje: 1895 október 31-dike.

III. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1894-re): Kívántatik a magyar honfoglalás mondáinak és költői feldolgozásainak történeti és kritikai ismertetése. (Kitűzetett 1894 február 7-dikén.)

Míthogy a nyertes pályaművet a Társaság a millineumra kívánja kiadni: töredékes vagy befejezetlen műveket nem bocsát pályázatra.

Jutalma a Lukács Móricz által nejének, Birly Krisztinának nevére tett alapítványból 500 frt.

Benyújtásának határideje: 1895 október 31-dike.

IV. SZÉHER ÁRPÁD JUTALOM: Kívántatik egy regény, mely kisebb terjedelmű is lehet. (Kitűzetett 1892 február 3-dikán.)

Jutalma 500 ft.

Benyújtásának határideje 1894 október 31-dike.

V. SZÉHER ÁRPÁD JUTALOM: Kívántatik a magyar drámai költészet története 1849-től. (Kitűzetett 1894 február 7-dikén.)

Jutalma 500 ft.

Benyújtásának határideje: 1896 október 31-dike.

VI. SOMOSYI DEZSŐ JUTALOM: Kívántatik egy prózában írt, rövidebb dialóg valamely széptani kérdésről. (Másodszor kitűzetett 1894 február 7-dikén.)

Jutalma 400 frank aranyban.

Benyújtásának határideje 1896 október 31-dike.

*

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához (Arany János utca 1. sz.) küldendők.

Megjegyzendő, hogy, a Bulyovszkyné-jutalom kivételével, mindegyik pályadíjért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló becse is van.

A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak. A Társaság fentartja magának, hogy azokat Evlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha szerzőjük egy év lefolyása alatt ki nem adná, külön is, minden díjazás nélkül közrebocsáthassa.

A pályaművek kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

IX.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

NEGYVENHETEDIK KÖZÜLÉSÉNEK TÁRGYAI.

1894. évi február hó 11-dikén.

1. *Gyulai Pál* elnök megnyitó beszéde.
 2. *Beöthy Zsolt* titkári jelentése a Társaság lefolyt évéről.
 3. *Csiky Gergely* emlékezete, *Vadnai Károly* rendes tagtól.
 4. Dunaparton, költemény, *Vargha Gyula* rendes tagtól.
 5. Két ember, elbeszélés. Székfoglaló *Herczeg Ferencz* r. tagtól.
 6. Csinált világ, szatira. Székfoglaló *Kozma Andor* rendes tagtól.
 7. *Vargha Gyula* másod titkár jelentése az 1892. évi pályázatok eredményéről.
 8. Az új pályakérdések kihirdetése.
 9. Elnöki zárszó.
-

X.

KIVONAT

A KISFALUDY-TÁRSASÁG 1893/4. ÉVI JEGYZŐKÖNYVEIBŐL.

4. Titkár felolvassa Budapest I. alpolgármesterének levelét, melyben a Társaságot értesíti, hogy a fő- és székváros törvényhatósági bizottsága múlt évi ápril 20-ikán tartott közgyűlésében elhatározta, hogy ő Felsége megkoronáztatásának negyed-százados fordulóját megfelelő emlékekkel megörökítendő, «Ferencz József koronázási jubileumi díj» címen alapítványt létesít a magyar művészet, ú. m. a festészet, szobrászat, építészet, zene, továbbá a magyar irodalom, valamint a magyar gyáripár és kereskedelem érdekében. Az alapítványi díjakra évenként összesen 7000 frt szavaztatott meg, miből a művészeti és irodalmi ösztöndíjakra 4000 frt esik.

A közgyűlés a célt az egyes szakokban kitűnő fiatal tehetségek tanulmányainak előmozdítása által véli elérni, de nem közönséges iskolai, hanem magasabb ösztöndíjakat kíván létesíteni.

Az alapítványi szabályzat és okirat megállapítása előtt a szövegezésre kiküldött bizottság hallani óhajtaná az illetékes szakférfiak és szakkörök véleményét s felkéri a Társaságot, hogy nézetét az irodalmi szakot illetőleg, különösen a mi az évi járandóság mennyiségét és tartalmát illeti, a bizottsággal közölje.

A kérdés megvitatása a zárt ülésre halasztatik.

9. Zárt ülésben másod-titkár felolvassa Haraszi Gyula levelét, melyben Molière életét és költészetét tárgyaló 20—25 íves munka megírására ajánlkozik. A mű a Kisfaludy-Társaság által kiadott magyar Molière bevezető kötetét képezné.

A Társaság az ajánlatot szívesen veszi; de a munka a rendes hivatalos bíráló alá fog bocsáttatni, s a Társaság a kérdés fölött ahhoz képest fog határozni, a mint ezt más megbízásakor is tette.

12. Elnök jelentést tesz a Csiky-szoborügyről. A bizottság végre-

hajtója, Arany László kimutatása szerint befolyt összesen 3050 frt; a síremlékért kifizettetett 1700, maradt 1350 frt. Csiky mellszobrának elkészítését Zala György szerződésileg 1000 frtéért vállalta el s az összes költségek fedezése után legalább 200 frt marad a Társaság szabad rendelkezésére. Ez azonban csak előleges jelentés; az ügy végleges lebonyolítása után a bizottság ki fogja nyomtatni az egész számadást.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.

(Az 1893. febr. 22-iki rendes havi ülés jegyzőkönyvéből.)

16. Titkár jelenti, hogy kisteleki Lévay Henrik meghívta Társágunkat az aradi 1848/9-iki ereklye-múzeum márczius 25-ikén tartott megnyitására. Ezenkívül meghívó érkezett a nagyvárad Szigligeti-Társaság megnyitó ünnepélyére is. Minthogy azonban mind a két meghívó olyan időben érkezett, midőn a Kisfaludy-Társaság képviseltetéséről gondoskodni már nem lehetett, mindkét helyre levélbeli üdvözlés ment.

Tudomásul vétetik.

18. Titkár felolvassa Lukács Béla kereskedelemügyi miniszter átiratát, melyben a Kisfaludy-Társaságot felkéri az ezredévi kiállításban való részvételre.

Tudomásul vétetik. A Társaság, a mennyiben hatalmában áll, meg fog felelni a felhívásnak.

23. Zárt ülésben titkár felolvassa a Budapest fő- és székváros polgármesterének a Ferencz József jubileumi ösztöndíj tárgyában kelt s mult ülésen már felolvasott átiratára készült választervezetet. A válaszban a Kisfaludy-Társaság elismerését és köszönetét fejezi ki a fő- és székváros közönségének, a nemzeti művelődés érdekében hozott áldozatért s véleményét az irodalmi ösztöndíjra vonatkozólag a következőkbe foglalja:

Az évenként 4000 frtban megállapított összegnek egy ötöde, azaz 800 frt jut az irodalomra. Tekintve, hogy a fő- és székváros nem iskolai ösztöndíjat kívánt létesíteni, hanem oly segítséget nyújtani, melylyel egy-egy kiválóbb egyén magasabb tanulmányok által szakának első rangú művelőjévé küzdheti fel magát, az évi 800 frt kevés. Legcélszerűbb volna 3—3 évenként összetéve, 2400 frttal szabni meg egy-egy jutalomdíjat, mely e szerint írók számára csak minden harmadik évben lenne kiadandó.

Igényt tarthatnak a díjra a szorosabb értelemben vett nemzeti irodalom bármely szakának művelői, versköltők, regényírók, æsthetikusok, irodalomtörténészek, publicisták. Historikusok azonban nem anyagkutatás és gyűjtés, hanem magasabb történetírói tanulmányok céljából.

A díj csak kiváló tehetséget tanúsító irodalmi munkásság alapján adható ki, folyamodás nélkül. Odaítélésére minden harmadik év márcziusában vegyes bizottság ül össze, melybe az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság 2—2 tagot küldenek s közösen választott elnök alatt döntenek. A határozatot minden év június 8-ikán, a koronázás évfordulóján hirdetik ki.

A díj élvezőjének tanulmányai kiegészítése végett egy évig külföldön kell tartózkodnia s tanulmányairól jelentést kell tennie.

Pótlólag titkár indítványozza, hogy a kijelölés a bizottság egyik tagjának ajánlatára történjék, ki tartozik az illetőre nézve eleve tájékoztatást szerezni, nehogy az ösztöndíjra esetleg olyanok is jelöltessenek, kik azt nem fogadnák el, vagy a kik anyagi helyzetüknél fogva nem szorulnak rá.

Végül az átiratba fölveendő volna, hogy az ösztöndíj csak 20—40 éves egyéneknek adatik ki.

A tervezet egész terjedelmében elfogadtatik, azzal a módosítással, hogy a kijelölhető egyének életkora 25—45 évben állapíttassék meg.

24. Elnök előterjeszti, hogy Beöthy Zsolt titkár még a múlt évben indítványt tett a Társaság működési körének kiterjesztésére. Indítványozta 1. hogy a Társaság havi ülésein kívül évenként a legalkalmasabb téli időszakban sorozatos előadásokat rendezzen. 2. Eddigi kiadványainak fentartásával egy népszerű irodalmi vállalatot indítsa meg. 3. A művészi és irodalmi életben fölmerülő nevezetesebb jelenségek alkalmával, ezekről külön tájékoztató előadást rendezzen a nagy közönség számára. E hármas indítvány, mely a Társaság Évlapjainak XXVI. kötetében egész terjedelmében közzététetett, egy albizottsághoz utasított, mely az indítványozón kívül Arany László, Heinrich Gusztáv, Várady Antal és Zichy Antal r. tagokból állt. Az albizottság a javaslatot alapos tárgyalás alá vette s némi módosítással a Társaságnak elfogadásra ajánlja.

Titkár felolvassa az albizottság jelentését.

1. A Kisfaludy-Társaság estői című előadásoknak egy-egy ciklusa 6—8 felolvasást vagy szabad előadást tartalmaz. Az előadások valamely nagyobb teremben, rendszerint a karácsonyi ünnepeket megelőző hetekben tartatnak. Belépti díj a közönségtől nem szedetik, de jegyek adatnak ki, melyek szétosztásánál a tagok és alapítók családjai elsőszében részesülnek. Kívánatos, hogy egy-egy ciklus összes előadásait egy-egy felolvasó tartsa; azonban esetleg a mindig bizonyos egységben megállapítandó tárgyat többen is feloszthatják magok közt.

A Társaság minden egyes előadásért 100 korona tiszteletdíjat fizet. E tiszteletdíj azonban csak akkor lesz esedékessé, ha az előadások írásban benyújtatnak. A Társaság fentartja magának rájuk nézve a kiadási jog

elsőségét s ha kiadását elhatározza, esetről-esetre külön tiszteletdíjat állapít meg. Ha a kiadás benyújtásától számítandó fél év alatt a kiadásra nézve nem határoz, vagy e tekintetben tagadólag dönt, a szabad rendelkezés joga a szerzőre száll.

2. A Kisfaludy-könyvtárba felveendő munkák tiszteletdíjának pótlására a Társaság évenként 400 frtot vesz föl költségvetésébe. A tiszteletdíj lehetőleg akként szabassék meg, hogy eredeti munkákért ívenként 40, átdolgozásokért 30, fordításokért 20 frt fizetessék.

A felolvasások és a könyvtár vezetésével és összeállításával a titkár, vagy a Társaság valamely tagja bizatik meg, a ki minden évben jelentést tesz a Társaságnak, hogy ki, vagy kik fognak előadást tartani. A Társaság a körülmények szerint érdekes felolvasások hiányában, vagy pénzügyi okokból egyidőre fel is függesztheti a felolvasások sorozatát.

3. A kíváncsnak mutakozó alkalmi előadások a Társaság havi ülésein tartatnak; megbízást rájuk az elnökség adhat s tiszteletdíjuk száz korona. Ha a Társaság a felolvasás után füzetben való kiadását határozza el, érte még száz korona tiszteletdíj jár.

Elfogadtatik; a népszerű könyvek sorozata azonban nem fog Kisfaludy-könyvtár nevet viselni. Ez könnyen félreértésre szolgáltatna okot, minthogy a Társaságnak egyéb kiadványai is vannak.

26. Titkár a kereskedelemügyi miniszter úrnak a milleniumi kiállítás tárgyában Társaságunkhoz intézett felhívása ötletéből fölveti az eszmét, nem volna-e helyes, ha a Kisfaludy-Társaság akár pályázat, akár megbízás útján gondoskodnék egy oly irodalomtörténeti munka megírásáról, mely tisztázná kritikai alapon a honfoglalás mondájának kérdését s æsthetikai szempontból tanulmány tárgyává tenné a monda költői kidolgozásait.

Az eszme általános helyesléssel találkozott; a Társaság azonban csak akkor fog határozni fölötte, ha mint konkrét indítvány kerül tárgyalás alá.

(Az 1893 márczius 22-iki rendes havi ülés jegyzőkönyvéből.)

27. Elnök az ülést megnyitván, előadja, hogy Zichy Antal r. tag az alapszabályoknak a tagválasztásról intézkedő szakaszára vonatkozólag, tíz tag aláírásával, módosító indítványt nyújtott be. Az indítvány tárgyalás végett egy öttagú bizottságnak adatott ki, s miután ez munkálatával elkészült, véleményes jelentése az indítványnyal együtt kinyomattott s a tagoknak megküldetett. Elnök úgy véli, hogy mellőzni lehetne az általános vitát s azonnal áttérhetnénk a pontonkénti tárgyalásra.

Az ülés az elnök kijelentését helyesléssel fogadja s megkezdí az $\cdot/$. és $\cdot//$. alatt ide csatolt indítványnak és bizottsági jelentésnek pontonkénti megvitatását.

28. Az indítvány első pontja, hogy t. i. a Társaság rendes tagjai-

nak száma 50-ről 60-ra emeltessék, s a bizottság erősen indokolt véleménye, mely a jelenlegi állapotot akarja fentartani, — felolvastatván :

Zichy Antal r. tag hosszabb indokkolással kel indítványának védelmére. Elismeri, hogy a körülmények változtak, mióta indítványát beadta, mert akkor egy meghíúsult választás impressiója alatt állottunk s azóta egy eredményes választás sokat elvett ez indítvány actualitásából; de az indítványozóra azok az indokok, melyek akkor vezették, most sem szűntek meg. Czáfolja az érveket, melyeket a bizottsági jelentés a status quo mellett felhozott. Az erkölcsi hatás nagyon relatív dolog, a ki benn van, határozott barátunk, a ki kinn van, lehet ellenségünk is, pedig a Társaságnak, hogy célját elérje, minél több barátot kell szereznie. A francia akadémia példája nem sokat nyom. Oly nagy és egységes nemzet, minő a francia, akár el is lehetne akadémia nélkül. Nekünk a nemzeti kérdésre is tekintettel kell lennünk s szaporítanunk kell az irodalom összetartó munkásait. Vidéki tagjaink alig vannak, pedig bár minden megyében volna egy tagja a Társaságnak, kik ott barátokat szereznének a nemzeti ügynek, melyet ápolunk s vidéki ünnepélyes alkalmakkor képviselnék a Társaságot. Az országos kiállítás alkalmúl szolgál rá, hogy minden vármegye föleleveníti elhunyt jeleseinek emlékét s vagy szobrot emel számukra, vagy nevükre társulatot alapít. Vidéki tagjaink ezt az örvendetes mozgalmat hathatósan elősegíthetnék. Végre annak a meggyőződésnek ad kifejezést, hogy ha szaporodik a magyarság, a mint ezt kétségtelen statisztikai adatok bizonyítják, nem tehető fel, hogy csak az írók száma ne növekednék.

Dalmady Győző r. tag sok tekintetben igazat ad *Zichy Antal*nak, de kénytelen meghajolni a bizottság tartalmas, meggyőző érvei előtt. A status quo fentartását óhajtja, annál inkább, mert a Kisfaludy-Társaság mellett vannak kisebb-nagyobb társaságok, melyek szintén a szépirodalommal foglalkoznak, s így íróink nincsenek híjával a térnek, hol tehetségüket kifejezhessék.

Vadnai Károly r. tag szintén a bizottság véleménye mellett foglal állást. 1866-ban fontos oka volt annak, hogy a tagok száma 40-ről 50-re emeltetett. A szabadságharcz után, midőn a hazai tehetségek előtt a nyilvános életnek csaknem minden tere el volt zárva, az irodalom szabad mezején szokatlan elevenség támadt s a kiváló írók száma annyira megszorodott, hogy egyszerre 20 olyan tagot lehetett megválasztani, kiket a Kisfaludy-Társaság nehezen nélkülözhetett volna. Fájdalom, ma már nem így van, mert kivéve talán a színirodalmat, a szépirodalom minden terén pangással találkozunk. Ma már esemény számba megy, ha egy valamire való regény megjelenik, az írók elforgásolják tehetségüket. Tagadja, hogy e körülmények közt a Társaság

haladása a tagok szaporításában állna. Intensív fejlődésre és tekintélyre van szükség s azt éppen nem segíti elő a szervezeti változás. A tagok jelenlegi száma mellett is megoldhatjuk feladatunkat, kivált ha oly tagokat választunk, kik a szépirodalmat valóban művelik.

Elnök egy helyreigazító megjegyzést tesz. 1866-ban a tagok száma nem azért emeltetett, mert az írók szaporodtak, hanem azért, mert a Társaság akkor tárgykörét a képzőművészeti- és zenekritika bevonásával kibővítve s ennek megfelelőleg a tagok számát is emelnie kellett. Ne sok író választssunk be, hanem a legjelesebbeket, s ha Társaságunk bizonyos fokig megőrzi az irodalom conservatív hagyományait, már az által is nagy szolgálatot tesz a hazai irodalom ügyének.

Beöthy Zsolt titkár teljesen osztozik az elnök nézetében, csak még azzal akarja kiegészíteni, hogy a Kisfaludy Társaságnak egy igen fontos conservatív érdeke van: irodalmunk fejlődésében a történeti folytonosság fentartása és megőrzése.

Elnök a kérdést szavazás alá bocsátván, az ülés

tíz szóval három ellen a bizottság véleményét fogadja el s kimondja, hogy a Társaság rendes tagjainak száma jövőre is 50 marad.

29. Az indítvány második lényeges pontja, hogy t. i. a távollevő tagok levél útján is gyakorolhassák szavazó jogukat

11 szóval 2 ellen elvettetik.

30. Ellenben az indítványnak az a pontja, hogy a beérkezett ajánlatok kinyomassanak és a tagoknak megküldessenek, melyet a bizottsági vélemény is célszerűnek tart

11 szóval kettő ellen elfogadtatik, de azzal a megjegyzéssel, hogy nem az alapszabályokba való s oda fel sem is veendő. Ellenben az ügyrendbe beiktatandó.

31. Az indítványnak a második választásra vonatkozó pontjára nézve egyhangúlag elhatároztatik, hogy ha a februári tagválasztó ülésen a szavazatok megoszlása következtében, egy vagy több betölthető hely betöltetlenül maradna, elnök 4—6 hét múlva újabb tagválasztó ülést hí össze, melyen a szavazás az összes ajánlottakra ugyanoly módon történik, mint első alkalommal.

32. A bizottság javaslata, hogy a mostani tagválasztó közülés tárgyai két egymást követő napon tartandó ülésen tárgyalassanak: egyiken a költségvetési ügyek, a pályázatok, az ünnepélyes ülés programja s a választásokon kívül mindaz, a mi a közülés illetékességének körébe tartozik; a másikon pedig csakis a tagválasztás, esetleg a tisztújítás egyhangúlag elfogadtatik.

33. *Vargha Gyula* r. tag indítványozza, hogy új szavazás esetén

azok a jelöltek, a kik a beadott szavazatoknak egy negyed részét sem nyerik meg, szavazás alá többé ne kerüljenek. Kettős czélt gondol ez által elérhetni: részint a választó ülések hosszadalmasságát lehetne kiké-
rűlni, mely rendesen arra vezet, hogy a tagok egy része a választás befe-
jezése előtt eltávozik; részint a választások sikerét lehetne előmozdítani,
mert jelenleg azoknak a jelölteknek hívei, kik csak egy-két szavazatot
kapnak, második szavazás alkalmával csupán azért nem szavaznak az
abszolút többséghez legközelebbi jelöltekre, hogy a helyet saját jelöl-
tük számára tartsák fenn.

Thewrewk Emil r. tag szerint az indítvány csak látszólag orvosolja
meg a bajt, ellenkezőleg megakadályozza a valódi többség akaratának
érvényesülését.

Az indítvány 8 szóval 5 ellen elvettetik.

34. A bizottság javaslata, hogy a levelező tagok választására nézve
a Társaság levelező tagjai is ruháztassanak fel szavazati joggal, rövid
eszmecsere után

egyhangúlag elvettetik.

35. *Zichy Antal* r. tag indítványának az a pontja, hogy azok sza-
vazata, kik a szavazó-lapot a betölthető helynél több jelöltet, vagy nem
ajánlottat írnak, ne semmisüljön meg, hanem a legutóbb írottak, illetőleg
nem ajánlottak hivatalból töröltessenek

11 szóval 2 ellen elvettetik.

(Az 1893 ápril 25-iki rendkívüli ülés jegyzőkönyvéből.)

39. Titkár bemutat két, időközben érkezett meghívót, az egyikkel az
E. M. K. E. szolnok-dabokavármegyei és déés-városi választmánya, a
Déésen f. évi május hó 28-án tartandó rendes közgyűlésre hívja meg a
Kisfaludy-Társaságot, másikkal pedig Gerlóczy Károly, Budapest fő- és
székváros első alpolgármestere, az országos magyar iskola-egyesület
ápril 29-én tartandó évi rendes közgyűlésére.

Tudomásul szolgál s elnök felhívja a tagokat, hogy a kik
esetleg részt kívánnak venni, mint a Társaság képviselői,
jelentkezzenek az elnökségnél.

(Az 1893 ápril 26-án tartott rendes havi ülés jegyzőkönyvéből.)

56. Titkár előterjeszti, hogy Simonyi Zsigmond a magyar köz-
mondások 25—30 ívre terjedő új kritikai gyűjteményének szerkesztésére
ajánlkozik. Elnök bővebb prospectust óhajtana, mert Simonyi beszédé-
ből, ki szándékát előzve is fölemlítette, úgy vette ki, hogy közmondások-
nak csak azokat tekinti, melyekben valami életbölcességi maxima van
kifejezve, pedig a költői nyelv és frazeologia szempontjából a Társaság
ily szűkkörű meghatározással nem elégedhetik meg.

Beható eszmecsere után elnök határozatképen kimondja, hogy a Társaság hajlandó ugyan a tervezett munka kiadására, s az ellen sincs kifogása, ha előbb a szorosabb értelemben vett közmondások gyűjtetnek össze s csak a gyűjtemény második kötete gyanánt jelennek meg az életbölcességi maximát nem tartalmazó, tehát inkább példabeszédeknek nevezhető közmondások: mindazáltal a munkáról — lehetőleg a jövő ülésig — bővebb prospectust s a gyűjtemény felosztására, elrendezésére nézve kimerítő felvilágosítást kér.

(Az 1893 május 31-iki rendes havi ülés jegyzőkönyvéből.)

64. Zárt ülésben titkár jelenti, hogy a Társaság könyvkiadó bizottságának legutóbbi ülésén az elhunyt Wahrmann Mór helyett az alapító tagok sorából egyhangúlag Szilágyi József választott meg. Ugyanaz az ülés egyúttal a folyó évre megállapította a könyvkiadó vállalat sorozatát, sőt a jövő évre is állított össze egy tervezetet.

1893-ra fölvette 1. Kriza János költeményeit, 2. Aischylos *Oresteia*-jának fordítását Csengeri Jánostól. 3. Kielland *Méreg* című regényét, Ritoók Emma fordításában. 4. Ariosto *Őrjöngő Rolánd*-jának kiválóbb részeit Radó Antal fordításában; a három elsőért 200, 200, az utolsóért pedig 1200 frt tiszteletdíjat állapítván meg; de az utóbbiból 600 frt már az 1894. évi költségvetést terhelné, minthogy az *Őrjöngő Rolánd* második kötete az 1894. évi illetménybe fog beszámíttatni.

1894-re a következő művek kiadása vétetett tervbe: Vadnai Károlytól egy egykötetes regény, Erdélyi János és Salamon Ferencz æsthetikai dolgozatainak folytatása és gr. Szécsen Antaltól egy kötet tanulmány. Dalmady Győző r. tag is felajánlotta összegyűjtött költeményeinek három kötetét; de minthogy ennek kiadása elvi nehézségbe ütközik, a mennyiben a Társaság már gyűjteményekben megjelent művek új kiadására nem szokott vállalkozni: a könyvkiadó bizottság az ajánlatot nem vehette figyelembe, szívesen látná azonban, ha szerző a három kötetből kiválogatva a legjelesebb darabokat, egy egykötetes gyűjteményt állítana össze.

Tudomásul vétetik.

(Az 1893 június 21-én tartott rendes havi ülés jegyzőkönyvéből.)

78. Másodtitkár felolvassa a kereskedelemügyi miniszter úrátlátat., melyben a Kisfaludy-Társaságot az ezredéves országos kiállítás alkalmával tartandó nemzetközi és országos congressusok előkészítésében való részvételre kéri fel.

Zichy Antal és Vargha Gyula r. tagok megbíztatnak, hogy a

kiállítás igazgatóságával lépjenek érintkezésbe s a közreműködés módjára nézve tegyenek indokolt javaslatot.

79. Másodtitkár bemutatja Bartalus István r. tag levelét. Bartalus előterjeszti, hogy a magyar népdalok dallamainak a Kisfaludy-Társaság buzdítására megkezdett gyűjteményét, melyből a Társaság támogatásával eddig három kötet jelent meg, folytatni óhajtaná. Eddig kidolgozta és összeállította a 4. és 5-ik kötetet, a 6-ikkal rövid időn elkészül, a 7-iket pedig a jövő év májusáig reméli elkészíteni. Kéri a Társaságot, hogy a kiadási költségekre, úgy, a mint a három első kötetnél történt, kötetenként 200 frtot utalványozzon s ugyanannyit eszközöljön ki a magyar tudományos akadémiánál, és a közoktatásügyi miniszteriumnál, s mint-hogy az első kötet lemezei, melyeket Greguss Ágost titkárnak adott át megőrzés végett, elvesztek, a kötet sokszorosításáról is hasonló módon kéri gondoskodni a Társaságot.

Az ülés, méltányolva Bartalusnak a magyar népdalok dallamainak gyűjtése körül szerzett nagy érdemeit s a gyűjtemény kiváló fontosságát és becsét, elvben föltétlenül helyesli a vállalat megfelelő anyagi támogatását; czélszerűbbnek látja azonban a kérelmet az évi budgettel egyidejűleg venni érdemleges tárgyalás alá.

Határozatba megy továbbá, hogy a Társaság a legkészségesebben fog közbenjárni a magyar tud. Akadémiánál és a közoktatásügyi miniszteriumnál, sőt kísérletet tesz, hogy a közművelődési és nemzeti szempontból oly annyira fontos gyűjteményt nem lehetne-e a milléniumi kiállítás keretébe illeszteni s a kiállítási alap támogatásával biztosítani minél nagyobb elterjedését.

(Az 1893. szept. 27-iki rendes havi ülés jegyzőkönyvéből.)

87. Vargha Gyula másodtitkár a saját maga és Zichy Antal r. tag nevében előterjesztést tesz, a kereskedelemügyi miniszter úrnak az ezredéves kiállítás alkalmával tartandó congressusok tárgyában Társaságunkhoz intézett felhívásáról. Nézetük szerint a hazai irodalmat érdeklő oly kérdések, melyek tisztázását congressusi megvitatásoktól várhatnók, nem forognak fenn. Legfőlebb az írói tulajdon kérdése volna ilyen, de ránk nézve az is megoldott kérdés s így irodalmi congressusok, vándorgyűlések stb. tartása teljesen fölösleges.

A jelentés helyeslőleg tudomásul vétetik s ily értelemben terjesztetik föl a válasz a kereskedelemügyi miniszter úrhoz.

88. Elnök előterjeszti, hogy a folyó október hó 31-ikén, nem kevesebb, mint öt pályázat jár le, s minthogy a bírálatra aránylag rövid

idő áll rendelkezésre, czélszerűnek véli, ha a bíráló-bizottságok már most megalakíttatnak.

Helyesléssel fogadtatik s a bírálók következőleg jelöltetnek ki:

1. Lukács Krisztina jutalom: *«Kivántatik a magyar politikai szónoklat története 1825-től 1849-ig bezárólag»*. Bírálók: gróf Apponyi Albert, Gyulai Pál, Zichy Antal.

2. Lukács Krisztina jutalom: *«Kivántatik Magyarország története, gyermekek és a nép számára»*. Bírálók: Arany László, Beöthy Zsolt, Imre Sándor.

3. Lukács Krisztina jutalom: *«Kivántatik Arany János életének és munkáinak ismertetése»*. Bírálók: Péterfi Jenő, Szász Károly, Vadnai Károly.

4. Bulyovszky Gyuláné színművésznő jutalma: *«Kivántatik egy óda a magyar nemzet ezredéves ünnepére»*. Bírálók: Dalmady Győző, Endrődi Sándor, Lévy József.

5. Somogyi Dezső jutalom: *«Kivántatik egy prózában írt rövidebb dialóg, valamely széptani kérdésről»*. Bírálók: Bieöthy Zsolt, Heinrich Gusztáv, Szűry Dénes.

89. Hegedűs István r. tag szóbeli indítványt tesz, hogy a Társaság, eddigi hagyományaihoz híven, buzdítsa tagjait a nagyobb széptani hatású külföldi írók műveinek átültetésére. Hosszabb eszmecsere után, melyben Vadnai Károly r. tag fölveti egy, az újabb franczia költészetből összeállítandó, illetőleg fordítandó anthologia eszméjét,

az ülés kimondja, hogy a fölvetett eszmék méltók a megfontolásra, de legczélszerűbb, ha a jutalmak kitűzése alkalomával tételnek kellőleg formulázott indítványok.

(Az 1893 okt. 25-iki rendes havi ülés jegyzőkönyvéből.)

106. Gyulai Pál elnök az elnöki széket Szász Károly másodelnöknek engedvén át, a felolvasó asztalhoz lép; de mielőtt felolvasta volna *Lukács Mórícz élete és munkái* című tanulmányát, előrebocsátotta, hogy egykori elnökünk és legnagyobb alapítónk Lukács Mórícz, ki 10,000 frttal növelte a Társaság alaptőkéjét, ez összesen felül 2000 frtot hagyott munkái kiadására, őt (Gyulai Pált) és Greguss Ágostot bízván meg azok sajtó alá rendezésével. Greguss időközben meghalt, a szerkesztés egész gondja tehát ő rá maradt. Lukács Mórícz tulajdonképen csak tanulmányai- és műfordításainak kiadására gondolt, azonban hírlapi cikkei, melyeket a külföld tájékoztatása végett többnyire külföldi lapokba írt, korrajzi tekintetben oly becsesek, hogy czélszerűnek látszott ezeket is fölvenni a gyűjteménybe. A németül írt cikkeket természete-

sen magyarra kellett fordítani, ez késleltette leginkább a gyűjtemény megjelenését; de most már az egész két kötetes gyűjtemény teljesen össze van állítva s a felolvasandó tanulmány a bevezetést képezi hozzá.

109. Titkár jelenti, hogy Széll Kálmán, mint a Dunántúli közművelődési egyesület elnöke, meghívta a Kisfaludy-Társaságot, a muzeumok, könyvtárak s általában közművelődési célokra szolgáló nyilvános gyűjtemények tárgyában a magyar tudományos és közművelődési egyletek által 1893 decz. 9-én tartott országos értekezletre. Gyulai Pál, felvilágosításul hozzáteszi, hogy miután a meghívó oly időben érkezett, midőn a Társaság tárgyalás alá már nem vehette, de különben is a tudományos egyletek ez országosnak nevezett congressusa meghallgatásunk nélkül hivatott össze: a Társaság hivatalosan magát ott nem képviseltethette. A meghívó azonban köröztetett a tagok között, hogy a ki akar, részt vegyen benne.

Tudomásul szolgál.

(Az 1893 decz. 13-iki rendes havi ülés jegyzőkönyvéből.)

13. *Beöthy Zsolt* titkár jelenti, hogy a folyó évben a Társaságra nézve igen fontos évforduló, báró Jósika Miklós születésének 100-ik évfordulója következik. Nem is tekintve Jósika halhatatlan érdemeit, annál a szoros kapocsnál fogva, mely a Társaságot hozzá, első elnökünkhöz fűzi, indítványozza: hogy az áprilisi havi ülést Jósika Miklós emlékének szenteljük, s kérje fel a Társaság az elnököt, hogy Jósikát egy rövid beszédben méltassa, Tóth Lőrincz r. tagot, mint az ünnepelt működésének élő tanúját, hogy róla emlékezéseket olvasson fel, Endrődi Sándor r. tagot pedig, hogy egy alkalmi költeménnyel emelje a kegyeletes ünnepély díszét.

Helyesléssel fogadtatik.

(Az 1894. évi február 7-iki tagválasztó közülés jegyzőkönyvéből.)

MELLÉKLETEK A JEGYZŐKÖNYVEKHEZ.

1.

INDÍTVÁNY A KISFALUDY-TÁRSASÁG ALAPSZABÁLYAINAK MÓDOSÍTÁSÁRA.

(Tárgyaltatott 1893 ápril 25-dikén.)

A 4. §. utolsó bekezdése: Számuk (t. i. a rendes tagoké) ötvenre van határozva, ötvenre helyett tétessék: *hatvanra*.

A 18. §. *d)* után egy új pont vétessék fel:

Az ajánlások kinyomatván, külön lenyomatban a Társaság minden tagjának megküldetnek.

Ez után ismét egy új pont:

A távollevők szavazataikat írásban is beküldhetik, a titkárhoz intézett zárt borítékban. Magokat megnevezni s jogosultságukat igazolni tartoznak.

Az *e)* előtt egy hézagot pótló másik új rendelkezés szükséges, mely így szólna:

Ha a beküldött szavazatok és a jelenlevő jogosultak száma nem érne fel a tagok létszámának egy harmadáig: nincs választás.

Az *e)* új szövegezéssel:

A választó ülésben, felolvastatván a jelöltek névsora, a titkár benyújtja a hozzá borítékban beküldött szavazatokat, melyek felbontatván, a választási urnába tétetnek.

Ezután a jelenlevők, betűrendben felhivatván, szavaznak, stb.

Az *f)* és *g)* egybefoglalva, új szövegezéssel így szólna:

Minden szavazó tagnak joga van annyi jelöltre szavazni, a hány hely betölthetőnek határoztatott. A ki a meghatározott számnál több nevet ír, vagy ajánlásba nem hozott nevet ír szavazó lapjára, — (az egyáltalában figyelembe nem vétetik helyett) annak szavazó lapjáról a legutóbb irottak, fordított

sorrendben, úgyszintén a nem-ajánlottak, hivatalból töröltetnek; szavazata a többiekre nézve érvényben hagyatván.

h) mint a fentebbiek után felesleges, törlendő; ellenben

i) kiegészítést kíván:

A beküldött szavazatokat az elnök felbontván, s az ilykép begyűlt összes szavazó lapokat stb.

A második választásra vonatkozó *k) l) m) n)* és *o)* helyett következő eljárás mutatkoznék czélszerűbbnek:

Ha általános többséget annyi jelölt nem nyerne, a hány hely betölthetőnek határoztatott, — vagy ha annyi szavazat nem gyűlt egybe, a mennyi a választás érvényességére megkívántatik: akkor 8—10 napnak közbevetésével, második szavazás rendeltetik el, s erről levél útján a Társaság minden tagja értesítettik.

A második szavazás is azon módon ejtetik meg, mint az első; azzal a különbséggel, hogy az ezen alkalommal beadott névlajstromokban, a kitűzött számig, a viszonylagos többség dönt.

Ez a viszonylagos többség azonban kevesebb nem lehet tíz szavazatnál.

Ha két jelölt egyenlő szavazatokat kap, sorshúzás dönti el, melyik tekintessék megválasztottnak.

Ha ezen második szavazásra sem jelentkeznek elegendő szavazók, vagy senki sem nyerné el a szavazatok fentebbi minimumát: a választás eredménytelensége kimondandó, — s új választásnak a következő évig több helye nem lesz.

Beadja s a t. Társaságnak figyelmébe ajánja
Zichy Antal.

Ez indítvány tárgyalására rendkívüli közgyűlés egybehívását kívánják: Zichy Antal, Tóth Lőrincz, Rákosi Jenő, gr. Zichy Géza, Keleti Gusztáv, dr. Váradi Antal, Horvát Boldizsár, Szigeti József, Paulay Ede, Pulszky Ferencz, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Ágai Adolf, Degré Alajos, Endrődi Sándor, ifj. Ábrányi Kornél és Bartók Lajos r. tagok.

2.

BIZOTTSÁGI JELENTÉS ZICHY ANTAL ÉS TÁRSAI
INDÍTVÁNYÁRÓL.

(Tárgyaltatott 1894 ápril 25-dikén.)

Alulírott bizottságot a Kisfaludy-Társaság azzal a megbízással küldte ki, hogy a Zichy Antal r. t. által a tagok számának szaporítására és a választási eljárás módosítására vonatkozólag beadott indítványról véleményes jelentést tegyen.

Az indítvány lényege három pontba foglalható:

1. A Társaság rendes tagjainak száma emeltessék fel ötvenről hatvanra.
2. A választó ülésen a távollevő tagok is gyakorolhassák levél útján szavazó jogukat.
3. A nem sikerült választás után rövid időközrel új választás kíséreltessék meg.

A mi az első pontot illeti, a bizottság többsége abban a véleményben van, hogy a Társaság tagjainak jelenlegi száma alkalmasabb jellegének kifejezésére és fentartására, mint mostani körének kitégítése. A Társaság ugyanis egyfelől zárt kör, mely a kebelébe fogadás által irodalmi érdemekért kitüntetést van hivatva adni. E kitüntetés értékét kétségkívül csökkentené, s ezzel a Társaságnak irodalmi életünkre gyakorolt egyik állandó erkölcsi hatását lazítaná a fölemelés, mely a megválasztást könnyebben és gyorsabban elérhetővé tenné, s a választók szemében is a mértéket esetleg leszállíthatná. — Másfelől a Társaság bizonyos irodalmi feladatokat végez, s ezeknek teljesítésére kellő számú erővel kell rendelkeznie. A tapasztalás nem igazolta azt, hogy tagjai számának elégtelensége miatt munkálkodásában fennakadás történt volna. Ismételjük, a mostani tagszámot hosszú évek tanulságai és tapasztalása alkalmas kifejezőjeül és fentartójául mutatja a hagyományos kettős jellegnek: nem nagy arra, hogy a választás kitüntetésnek ne lenne tekinthető, és nem kicsiny arra, hogy feladatát ne végezhetné. Az akár egy, akár más irányban eszközözlendő változás mindenesetre bizonyos veszélyt rejt magában arra nézve, hogy hagyományos jellege is módosulást szenved, még pedig az általa képviselt irodalmi érdekek hátrányára.

Új tagok tömegesebb fölvétele által ugyanis a Társaság eddigi színvonalára mintegy észrevétlenül alább csuszamodhatnék s újra és ismételve

előállhatna az az eset, hogy a már módosult színvonalhoz képest megint ugyanannyi más, kívül álló író igényelhetne tömeges fölvételt, még pedig talán már ugyanannyi joggal, mint jelenleg. Így alig kikerülhető, hogy a Társaság bizonyos lejtőre jusson a nélkül, hogy a most hangoztatott panaszok elnémúlnának, sőt e panaszok valószínűleg még hangosabbak lennének, s kérdéses, hogy a Társaság, jellegének egyik mozzanatában való meggyöngyülése árán, nyerne-e valamit legalább a másikban: gyarapodnék-e komolyabb feladataira alkalmas és azokban buzgó részt kérő munkaerőben.

A francia Akadémia egy, a mienknél sokszorta nagyobb számú s irodalmi tevékenység tekintetében is hasonlíthatatlanul gazdagabb nemzetből választja tagjait A kör, melyből választ, szintén sokkal tágabb a mienknél, mert nemcsak a tulajdonképeni irodalom, hanem az egész tudományos, sőt közélet jelesei kiterjed. És ennek ellenére ma is beéri negyven taggal, zárt konzervatizmusában bizonyos tekintélyt őrizvén, melyet gúnyolhatnak, a mint gúnyolnak is, de a mely, sok tekintetben éppen gúnyolt konzervatizmusában, a rohamos és kétes értékű változások között meg tudott maradni a francia szellemi életnek egyik leghatalmasabb és állandóbb erkölcsi rugójául.

Készségesen elismerjük, hogy irodalmunknak vannak érdemes tagjai, kiket szívesen látnánk most is Társaságunk körében s a kiket, tagjaink számának korlátozottsága miatt, nem vehetünk be. De abban a meggyőződésben vagyunk, hogy ha néhány évig még várakoznunk kell, hogy befogadhassuk őket, s nekik még néhány évig várakozniuk kell, hogy beválasztassanak: az kisebb baj rájuk, Társaságunkra és az általa képviselt érdekekre nézve, mint ha megbolygatjuk régi szervezetünket s ezzel talán utat nyitunk arra, hogy Társaságunk jellege is változást szenvedjen. Megjegyezzük még azt is, hogy Társaságunk különben a körén kívül álló érdemes írók műveit kiadhatja s szívesen ki is adja, kisebb dolgozataikkal pedig vendégeik felolvasó ülésein szívesen látja. Mindezeknél fogva azt javasoljuk: tartsa fenn a Társaság továbbra a rendes tagjainak az 1866. alapszabályváltoztatáskor 50-ben megállapított számát.

A mi már a választási eljárás módosítását illeti, arra nézve tisztelettel előrebocsátjuk azt, hogy a most érvényes eljárás 1872-ben egy külön választási szabállyal állapított meg, mely 1879-ben az alapszabályok közé igttatott s azóta, tehát huszonegy éve van érvényben. Ez idő alatt teljesen sikertelen szavazás csak egyetlen egyszer fordult elő: 1892-ben. Tehát fennakadás arra nézve, hogy a Társaság rendesen kiégészítse magát, csak ez egyetlen alkalommal történt s ekkor is nem annyira a szabályzat miatt, mint inkább abból az okból, mert a jelöltek közül tényleg senki sem nyerhette el a választóknak egyszerű abszolút többségét.

Ebben a szabályzatban foglalt eljárásnak kétségtelenül helyes alapelve épen az, hogy a szavazók többségének döntő ereje biztosíttassék. És pedig két irányban :

a) hogy csakis olyan ajánlott jusson be tagnak, a kit a választás iránt érdeklődő tagok többsége bevenni kíván ;

b) hogy olyan ajánlott be ne jusson, a kit a választás iránt érdeklődő tagok többsége bevenni nem kíván.

Ezt az eredményt a mostani eljárás biztosítja. Igaz, hogy ez kissé hosszadalmas, de más módozatot, mely a fentebbi két fontos elvet szintén biztosítaná, a kiküldött bizottságnak nem sikerült találnia.

Nem ellenezzük, sőt a magunk részéről is czélszerűnek tartjuk az indítványnak azt a pontját, hogy a beérkezett ajánlatok kinyomassanak és a tagoknak megküldessenek. De már azt, hogy a távollevők is feljogosíttassanak szavazó joguknak levél útján való gyakorlására : több okból nem tekinthetjük kívánatosnak.

Nézetünk szerint ugyanis ez a módosítás nem növelné tagjainknak a választások iránt való érdeklődését, hanem ellenkezőleg csökkentené. A vidéki tagok, kik közgyűléseinket látogatni szokták, könnyebben elmaradnának, s a fővárosiak is hajlandók lennének a távolmaradásra, ha levélben szavazhatnának. Így nagyon könnyen megtörténhetnék, hogy a szükségessé lett szűkebb választások a jelenlevők csekély száma miatt megtarthatók sem lennének s a helyek betöltése nehezebben menne és tovább huzódnék, mint a jelenlegi eljárás mellett.

Ezen kívül a módosítás ellen szól az is, hogy a távollevő szavazók a választásokat megelőzni szokott szóbeli tárgyalások meghallgatása s így igen sokszor fontos információk híjával maradnának. Ezek helyett bizonyára inkább ki lennének téve kevésbé illetékes külön információknak, esetleg zaklatásoknak, melyeknek ekként nagyobb tér és befolyás nyilván, a szabálmódosítás inkább akadályozná, mint segítené az igazi többség igazi akaratának kifejezésre jutását és érvényesülését.

De másfelől könnyen megtörténhetnék az, hogy a távollevők által beküldött s a jelenlevők által beadott szavazatokból általános többség nem jöven ki, a szükségessé lett s csak a jelenlevők által megejthető szűkebb választáson valaki sokkal kevesebb szavazattal megválasztatnék, mint a mennyivel előbb megbukott. Sőt előfordulhatna, hogy ugyane szűkebb választáson valaki kevesebb szavazattal megválasztatnék, mint a mennyit első alkalommal egy másik, végleg megbukott jelölt kapott. E lehetőség elég szembetűnő módon bizonyítja, hogy az ajánlott eljárás a mostaninál mennyivel kevésbé, sőt épen nem biztosítaná azt a fontos elvet, hogy minden egyes választásnál, positive és negative egyaránt, az érdeklődő szavazók többségének akarata döntsön.

A javasolt pontok egyike abból az aggodalomból indul ki, hogy a választó ülés folyamán az érdeklődés kifáradásával s a szavazók egy részének esetleges távozásával nagyon csekély szavazatszámmal is történhetik választás. Ez aggodalmat azonban tökéletesen eloszlathatja az Ügyrend 25. §-a, mely szerint «minden választás érvényére legalább tizenegy igenlő szavazat szükséges».

Az előadottak után. a mostani szabályzat fentartásával, nem elle-
neznők azt, hogy ha egy választás sikertelen marad, ez egyszer, nyolcz-tíz
nap múlva újból és egészen szabadon megkíséreltessék. Ha akkor sem
lehetne eredményt elérni, az üres hely a jövő évi közülésig betöltetlen
maradna.

Ajánljuk továbbá, hogy a mostani tagválasztó közülés tárgyai két,
egymást követő napon tartandó ülésen tárgyalassanak: egyiken a pénz-
tári és költségvetési ügyek, a pályázatok, az ünnepélyes közülés pro-
grammja s a választásokon kívül mindaz, a mi a közülés illetékességének
körébe tartozik; a másikon pedig csakis a tagválasztás s esetleg a tiszt-
újítás.

Ajánljuk végül, hogy a levelező tagok választására nézve a Társa-
ság levelező tagjai is ruháztassanak fel szavazati joggal.

Tisztelettel vagyunk

Budapesten, 1893. márcz. 22.

Gyulai Pál
b. elnök.

Beöthy Zsolt
mint b. jegyző.

3.

AZ 1893. ÉVI PÁLYAZATOKRA ÉRKEZETT PÁLYAMŰVEK JEGYZÉKE.

(Bemutattatott 1893 november 29-dikén.)

I. *Lukács Krisztina-jutalomra* (a magy. politikai szónoklat története) nem érkezett pályamunka.

II. *Lukács Krisztina-jutalom* (Magyarország története): 1. szám. Jelige: Magyarországunk tudat nélkül, virág jó föld nélkül és e tudat történelem nélkül, jó föld eső nélkül. 2. sz. J. i.: Sors bona, nihil aliud. 3. sz. J. N: Mens sana in corpore sano. 4. sz. J. i.: Tekints a multba, hogy becsülni tudd a jelent stb. 5. sz. J. i.: A legjobb is éppen csak-hogy — elég jó. 6. sz. J. i.: A valódi tudománynak sem a felhők kódere, sem a föld porára nincsen szüksége.

III. *Lukács Krisztina-jutalom* (Arany János élete): 1. sz. J. i.: Sohase bírák teljébe Örömeim poharát stb. 2. sz. J. i.: Nem vész el a nép, mely szent hagyományként stb. 3. sz. J. i.: . . . nőttön nő tiszta fénye, A mint időben, térben távozik.

IV. *Bulyovszky Gyuláné jutalma* (óda a magyar nemzet ezredéves ünnepére): 1. sz. J. i.: Isten áldd meg a magyart! 2. sz. J. i.: Éljen a haza! 3. sz. J. i.: Még jöni kell, még jönni fog Egy jobb kor . . . 4. sz. J. i.: Fel, magasba nép, a Tátra alján! 5. sz. J. i.: Lesz még ünnep egyszer a világon! 6. sz. J. i.: Szabad magyar nép kezd új ezredet. 7. sz. J. i.: Él magyar, áll Buda még. 8. sz. J. i.: Él magyar, áll Buda még! 9. sz. J. i.: Holló-szárnyaival lebegett a zordon enyészet. 10. sz. J. i.: Egy ezredévi szenvedés Kér éltet.

V. *Somoggyi Dezső-jutalom* (prózában írt dialóg): 1. sz. Arany Családi kör-éről. J. i.: Este van, este van: ki-ki nyugalomba! 2. sz. Az ékesszólás védelme. J. i.: Mi az ékesszólás feladata? Szépen fejezni ki az igazságot. 3. sz. Az Ideál. J. i.: Minden csak jelenés, minden az ég alatt, stb.

4.

AZ 1894-DIK ÉVI KÖLTSÉGVETÉS ÉS VAGYONÁLLÁS.

a) **Bevételek.**

1. Pénztári maradvány 1893-ról	---	---	---	3846	frt	62	kr.
2. Értékpapírok kamataiból	---	---	---	5240	"	—	"
3. Künn fekvő alapítványok kamataiból	---	---	---	500	"	—	"
4. Hazai Első Takarékpénztártól	---	---	---	200	"	—	"
5. A Csiky-szoborra begyűlt összegből	---	---	---	402	"	—	"
6. Franklintól Alapítói könyvtár tiszteletdíjára	---	---	---	150	"	—	"
7. Évlapok XXVII. és régebbi köteteiből	---	---	---	100	"	—	"
8. Szemere Pál és Lukács Móricz munkáiból	---	---	---	300	"	—	"
9. Folyó számla kamataiból	---	---	---	60	"	—	"

Összesen : 10,798 frt 62 kr.

b) **Kiadások.**

1. Értékpapirokban tőkésítésre...	3950	frt — kr.
2. Titkár fizetése	800	„ — „
3. Másodtitkár fizetése	300	„ — „
4. Ügyész költségei	100	„ — „
5. Pénztárnok tiszteletdíja	60	„ — „
6. Özv. Gregussné kamatjárandósága	454	„ — „
7. Szolgák fizetése és jutalmazása	140	„ — „
8. Közülés költségei	60	„ — „
9. Évlapok XXVIII. kötet. a) Tiszt. díj 120.—.		
b) Nyomda 400.—. c) Kötés 170.—	690	„ — „
10. Alapítói könyvtár tiszteletdíjai	1200	„ — „
11. Lukács M. munkái, nyomdaköltség (utolsó részlet)	240	„ — „
12. A népszerű kiadványok segélyezése	400	„ — „
13. Felolvasások díjazása	400	„ — „
14. Egyéb könyvkiadások és búvárlatok	350	„ — „
15. Pályadíjakra	1200	„ — „
16. Garay János arcképére	165	„ — „
17. Oklevelek, másolások, kisebb nyomtatványok	120	„ — „
18. Vegyes költségek	120	„ — „
19. Pénztári és postaköltség	40	„ — „
Összesen:		10,789 frt — kr.

Összes bevétel 10,789 frt 62 kr.

Összes kiadás 10,798 „ — „

Előirányzott pénztári maradvány 19 frt 62 kr.

c) **Vagyonállás 1893 deczember 31-dikén.**

1. Künn fekvő alapítványokban	10,645	frt — kr.
2. Értékpapirokban névérték szerint	117,025	„ 26 „
3. A Magyar Földhitelintézetnél vezetett folyó számlán	3,846	„ 62 „
Összesen:		131,516 frt 88 kr.

XII.

BIRÁLÓ JELENTÉSEK

A KISFALUDY-TÁRSASÁGHOZ BENYÚJTOTT MUNKÁKROL.

1.

VÁRADI ANTAL KÖLTEMÉNYEI.

(1893 márczius 22.)

A költő e kézirati kötetének kiadásához a Társaság erkölcsi támogatását: czélgjét kívánja megnyerni. Nézetünk szerint: ez a kívánság teljesíthető, annál inkább, mert ez a gyűjtemény nálunk újabb időben alig, vagy nagyon gyéren és kevés tehetséggel művelt költői mű-ágakban nyujt jeles, bár kritikailag nem mindig kifogástalan termékeket.

Értjük a legendai, vallási és regei műfajokat. Számos költeménye sorolható e fajokba. Igaz, hogy például legendai jellegű műveiben a mély áhitat naivsága helyett mesterségesen páthoszt és színpadias képeket találunk, de még ezekben is eltagadhatatlan a képzelem, a lelemény értéke s a hang poetikus színe. Továbbá a mi hiány vagy hiba van bennök, úgyszólván nem maga a költő, hanem általában a kor rovására esik, Madonnákat sem festenek korunkban a régi, megragadó, elbájoló naivsággal; világias vonásokat vegyítenek arcukba, a mivel alkalmasint közelebb is jutnak a mai világ érzületéhez.

A regei műfajban egész éltre állított, tárgyában zord darabot találunk, minő az *Anyaszív* spanyol meséje, de ez is érdeket kap a kidolgozás eleveenségétől és drámai menetétől. Általában bizonyos drámaiság jellemzi az epigrammatikus záradékú életképeket is, melyek inkább *Jelenetek* (scénes) nevet viselhetnének, s ha itt-ott a személyek cselekvényének lélektani igazához csak hypothesisekkel férhetünk is: de vagy a fordulat poétai leleménye, vagy az eszme, gondolat ethikai értéke által kapnak becset.

Regei, allegorikai alkatrészek nem egy elbeszélő műben hatásosan vegyülnek s általában a költemények nagyobb része — úgy tárgyaiknál, mint kidolgozásuknál fogva — távol állanak a mai világbeli verselgetés közforgalmú tárgykörétől.

A gyűjtemény sajátosb jellege okvetlenül jobban kitűnnék, ha csupán az elbeszélő művek maradnának meg a kötetben. De ha ezt nem akarja a költő: akkor ajánlatosnak véljük a másnemű csoportosítást, úgy hogy a legendai, vallási és erkölcs-eszmei költemények egymás mellé jussanak; az alkalmi és ódai jellegű munkák külön csoportot s az életképi jelenetek ismét külön kapjanak.

Néhol egy-egy nehezen gördülő sornak simább röptű szárnyat kellene adni, mert azok épen azért rínak ki, mivel különben költőnk a rhythmikus verselésnek igen gyakorlott mestere.

Különben kijelentjük, hogy a gyűjtemény megérdemli a Társaság erkölcsi támogatását.

Kelt Budapesen, 1893 márczius 6.

Vadnai Károly,
Endrődi Sándor.

2.

KRIZA JÁNOS KÖLTEMÉNYEI.

a)

Kriza Jánosnak, a Kisfaludy-Társaság már régebben elhunyt tagjának özvegye, férje összes költeményeit összegyűjtötte s felküldötte kiadás végett Társaságunknak.

A gyűjteményt, mely alig megy többre 10—12 nyomtatott ívnél, igen ajánlom a kiadásra, nemcsak elhunyt társunk iránt való kegyeletből, hanem irodalomtörténeti és széptani szempontból is. Kriza 1839-ben lépett fel először a *Remény* című zsebkönyvben, s tüstént magára vonta az *Athenaeum* figyelmét, mely igen rokonszenvesen üdvözölte. Költeményei nagy részt az 1840—41 *Remény*ben, *Athenaeum*ban s az erdélyi lapokban jelentek meg, de ő maga soha sem gyűjtötte össze azokat. — Talán azért, mert a negyvenes években lelkészi, majd püspöki elfoglaltsága miatt költői pályája mintegy megszakadt, s becsvágyát csak egy nagyobb s becsesebb gyűjtemény elégítette volna ki. Később igen keveset dolgozott, de mindamellett írói pályáját egy kitűnő népköltési gyűjtemény, a *Vadrózsák* kiadásával fejezte be, mely mind széptani, mind nyelvészeti tekintetben oly nagy méltánylatban részesült.

Kriza költeményeinek gyűjteménye néhány jeles modern elegia és óda mellett, különösen azon dalokban kitűnő, melyeket a székely népélet sugalmazott. Közvetlenül Petőfi és Arany föllépte előtt leginkább Erdélyi és Kriza voltak azok a költők, a kik legtöbbet merítettek a népköl-

tészetből. Ime a gyűjtemény irodalomtörténeti érdekessége, mely rak-
öltve jár a széptanival. E mellett Kriza jeles epigramma-író és műfordító
is. Lyrai epigrammái vetekednek kora legjobbjaival, valamint műfor-
dításai is.

Ha a Társaság elfogadja kiadásra e gyűjteményt, szívesen vállal-
kozom rendezésére és bevezetésül átengedem ezelőtt évekkel a Társaság
egyik ünnepélyes ülésén Kriza felett tartott emlékbeszédemet, mely Kriza
költészetét bővebben jellemzi.

Maradtam teljes tisztelettel
Budapest, 1893 május 30-án.

alázatos szolgálja :
Gyulai Pál.

b)

Kriza János összes költeményei kiadása tárgyában — a Kisfaludy-
Társaság alapítóit illető kiadványok közt — Gyulai Pál elnök s bíráló
társam véleményéhez csatlakozom, a jeles költő művei kiadását, és mivel
összegyűjve még eddig nem voltak, irodalmunk számára megőrzését me-
legen pártolom s ajánlom a tek. Társaságnak.

Budapest, 1893 május 6.

Szász Károly,
r. t.

3.

RADÓ ANTAL ARIOSTO-FORDÍTÁSA.

(1893 május 31.)

Ariosto *Őrjöngő Lórántjának* fordítását Radó Antaltól, úgy az egyes
részek helyes kiválasztására, mind az azokat összefűző tartalomvázlat
helyességére, mind végre a lefordított részeknek, a műfordítás szem-
pontjából jelességére nézve, *irodalmunk nyereségének* tartom s a Kis-
faludy-Társaságnak kiadásra jólélekkel ajánlom.

Egyes, aprólékos észrevételeimet a t. fordítóval közölni nyomtatás
közben is, készséggel ajánlkozom.

Budapest, 1893. május 19.

Szász Károly,
r. t.

4.

BERZSENYI ÉLETE VÁCZY JÁNOSTÓL.

(1893 november 29.)

Dr. Váczy Jánosnak: *Berzsenyi élete és művei* czimű Társaságunkhoz kiadás végett benyújtott munkája, mint az akadémiai Lévay-jutalom nyertese, bírálói részéről már megillető méltatásban részesült. Mielőtt a jutalmazott író művét Társaságunknál bemutatta volna, bírálói apró észrevételeit s kisebb megjegyzéseit mind egyig értékesítette s így annak apró hiányain segített. Az egész munkát általánosan érdeklő megjegyzések gyökeresebb változtatást igényeltek volna, de ezekért hihetőleg elvállalta a felelősséget s így nem tekintem lényeges hibakúl, hogy a «fényoldalak feltüntetésében erősebb, mint az árnyoldalakéban»; hogy «Berzsenyit nagyon védelmébe veszi Kölcsey ellen»; hogy «szempontjainak alkalmazásánál nem mindig szabatos és mélyreható».

Részemről nem ebben látom a munka sarkalatos hibáját. Ott találom meg az életrajzírók azon téves rendszerében, hogy mindent el akarnak mondani. Mintha az életrajznak az volna a célja — a költői művek iránti érdekkelt helyett — hogy fölöslegessé tegyék az író főbb, kiemelkedőbb alkotásainak elolvasását! Váczy egy helyt annyira részletez, hogy belefáradunk az olvasásba, pl. B. epistoláinak tárgyalásánál, melyekre a bevezetésen fölül 13 folio-oldalt szán; máshelyt jelentéktelen dolgokat csak azért tárgyal (pl. B. drámai töredékes kísérletét ötödfél lapon), hogy eredményül azt mondhassa el, hogy B. nem értett a drámaíráshoz! Ezt az értéktelen töredéken kívül egyéb, tán jobban bizonyíthatná; untató az æsthetikai és kritikai dolgozatokról írt fejezet, mert azoknak inkább személyi mint tárgyi oldalai értékesek; ép úgy fölösleges a «mezei szorgalomról!» szóló részlet bőbeszédűsége is.

Nem lehet csodálni, ha a mellőzhető részletek okán, a költőt leginkább jellegző vonások elmosódnak s a művészi hűség helyett sokszor csak photographiai pontosságot találunk, a mi szintén értékes, de az életíró művészi szempontjainak hiányait nagyon is érezteti.

A terjedgősségben látván a dolgozat legkönnyebben kijavítható hibáját, a különben nagyon derék, sőt egy pár részletében művészi gondal is író életrajznak, első sorban kihagyható részleteit jegyzem ide.

Mindjárt a bevezető sorokat ilyenekül tartom (1—3 lap), melyeknek köznapi általánosságai épen nem illenek e munkához. Kihagyásra ajánlom a kéziratban megjelölt helyeket a 76, 77, 78; továbbá a 127—130;

a 133—134; a 162—165 és 367—371 lapokon. Különösen figyelmébe ajánlom a 215—229 lapon az epistolákról mondottak összevonását. Van még egy pár hely (a VI. és VIII. fejezetekben), hol az ismétlések a szerzőnek is fel fognak tűnni, miket a sajtó alá való rendezéskor bizonyára maga fog törölni munkája érdekében.

Tárgyi tévedései közül csupán egy-kettőre hívom föl figyelmét.

1. a soproni társ. nem volt az első, mely az ifjúságot a nemzeti nyelv kifejtésére ösztönözte, csupán egyike az elsőeknek (20. l.);

2. e társ. történeténél teljesen mellőzte Kovács Sándor munkáját: A soproni ev. lye. m. társ. tört. 1790—1890 (Sopron 1890);

3. a mit B. költeményéről mond (A Tánczok) [198. l.] túlságos dicséretnek fog föltűnni, ha újból elolvassa Arany J. fölül nem mult jellemzését a magyar tánczról;

4. «nincs a világirodalomban egyetlen nagy lyrikus, a ki egyszersmind nagy drámaíró lett volna» (235. l.).

Mindezeket egy tollvonással lehet segíteni.

Kijavításra ajánlom a következő érthetlenségeket:

1. «ugyanazon *alaphang* egyéb változatai» (21). A zenében helyesen csupán az alapul szolgáló dallam változatairól beszélhetünk.

2. Zeneileg ép ilyen képtelen hasonlat van a 140-ik lapon: «*egyik kezével a Horatius lantjával játszik, a másikkal a sajátján!*» (Hol tartja a lantokat?) ... «amaz inkább az alaphangot adja meg, emez az egésznek összhangját», «amaz elhallgat olykor, emez ha kezébe veszi, folyást zeng!» Zeneileg elképzelhetetlen dolgok.

3. A 21-ik lap ezen megjegyzésén is változtatást ajánlok: «Költői képek rajzoltak előtte, a melyek mind *hanggá olvadtak* ajkán»;

4. a 22-ik lapon a «Lassanként szétfoszladoztak...» kezdetű mondat nehézkes;

5. «oly *hinárok*, melyek gyakran veszélybe *döntik*» (24. l.);

6. «így a két éles tör nem férhetett össze» (!) (27. l.).

A következő tollhibák kijavítását is figyelmébe ajánlom:

1. «ötvennégy *tananyagot*» (14) tantárgy helyett;

2. Horác (17) Horatius (40);

3. *kisfalusi* egyhangú élet (18);

4. «vérmes temperamentmua az izgalmak czéltáblája lön» (19);

5. «küzd a cél felé» (67);

6. «*Ezek* voltak az ő igazi barátai eddig, s *ezek* maradtak azok később is» (89);

7. «merész szórakozású (?) versek» (129);

8. «magát az elvet is *föladta*» (268);

9. «az *ellenfél*t elnémította, a *kik*...» (268);

10. «Dargó» (274) hihetőleg «Dörgő» helyett áll.

Egyebekre a szövegben tettem figyelmessé.

Mindezek oly apróságok, melyek kikerülhetnék figyelmét, de szolgálnak annak bizonyosságul, hogy munkájának átolvasásánál mindenre figyelmet fordítottam. Szeretném, ha munkáját néhány érdekesebb könyvészeti adattal egészítené ki; ha egy pár megjegyzésre méltatná a Ber-

zsenyi kiadásokat. Mindez nem sok fáradozásába kerülne, s munkája tudományos értékét is nevelné. A mi a jegyzeteket illeti, azokat a munka végén fejezetenként csoportosítva gondolnám elhelyezhetőknék.

Váczy munkáját, compositiobeli fogvatkozásai, a tömörség ellen elkövetett vétségei daczára, a maga egészében oly dolgozatnak találtam, mely mint a legkimerítőbb Berzsenyi-életrajz s a költő pályája egyes szakaszainak nagyon sikerült rajza, valóban méltó, hogy a Kisfaludy-Társaság könyvkiadványai sorába fölvétessék.

Budapest, 1893 nov. 23.

Teljes tisztelettel

Bayer József,

r. t.

XIII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

1879-İK ÉVI JULIUS 29-ÉN HELYBENHAGYOTT ALAPSZABÁLYAI.

ELSŐ SZAKASZ.

A Társaság célja.

1. §. A Kisfaludy-Társaság Kisfaludy Károly emlékére fölállított széptudományi intézet, melynek célja a magyar szépirodalom emelése s általában a műizlés nemesítése.

2. §. E cél valóstítása végett a Társaság:

a) figyelemmel kíséri a magyar szépirodalom fejlődését s megvitatja szükségait és hiányait;

b) bölcsészeti, történeti és bíráló dolgozatokat nyújt a széptan és művészet köréből;

c) eredeti s fordított széptani, szépirodalmi, népköltési művek megjelenését eszközli;

d) jutalmakat hirdet széptani és szépirodalmi dolgozatokra;

e) széptani és szépirodalmi nyilvános felolvasásokat rendez.

MÁSODIK SZAKASZ.

Szervezet.

3. §. A Társaság rendes és levelező tagokból áll.

4. §. A rendes tagok jeles magyar írók közül választandók, a kik egyszersmind képesek a Társaság céljait széptani, műbírálati vagy szépirodalmi közremunkálásuk által előmozdítani.

Számuk ötvenre van határozva.

5. §. A levelező tagok oly írók közül választandók, a kik magyar művek ismertetése vagy fordítása által más irodalmakban érdemet szereztek.

Számuk húszig terjedhet.

6. §. A rendes tagoknak magyarországi illetőségűeknek kell lenni, a levelezők lehetnek idegenek is.

7. §. Az idegen tagok választása csak úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány jóváhagyja.

Egyébiránt a Társaság bármely rendű tagjaivá csak olyanok választhatók, kik feddhetetlen jelleműek.

8. §. Mindkét rendbeli tagoknak joguk van a Társaság mindenemű üléseiben és tanácskozásaiban részt venni, előadásokat tartani s új tagokat és tisztviselőket ajánlani.

Szavazás jogával a rendes tagok vannak fölruházva.

9. §. A rendes tagoktól elvárja a Társaság, hogy a széptan és szép-irodalom bizonyos ágait, különösen a magyar irodalom terén, figyelemmel kísérik s időnkint ismertetik, legalább háromévenként egy-egy előadást tartanak, a Társaság által nekik bírálat végett kiadott munkákról jelentést tesznek s általában a Társaság minden megbízásában pontosan eljárnak.

Mind ezt a levelező tagoktól is szívesen veszi a Társaság.

10. §. A Társaság tisztviselői két elnök s két titkár. Mind a négyen a rendes tagok közül választandók.

Az elnökök választása úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány megerősíti.

11. §. Az elnök a Társaság szellemi munkálkodása irányára ügyel, anyagi viszonyai felett őrködik, az ülésekben a tanácskozásokat vezeti s a Társaságot mind a hatóságok, mind a magánosok irányában képviseli.

12. §. Az elnök teendőit távolléte vagy akadályoztatása esetében a másod-elnök végzi.

13. §. A titkárt illeti az előadások, a társasági könyvkiadások elintézése, a jegyzőkönyv és az Évlapok szerkesztése; ő szerződik, a Társaság előleges vagy utólagos jóváhagyása mellett, a szerzőkkel, nyomdászokkal és könyvárusokkal; számol velök; gondoskodik, a Társaság időnkinti határozatai szerint, a pártolók évi könyvilletményeiről. Ugyanő szerkeszti a Társaság munkásságáról és állapotáról szóló évi jelentést; szerkeszti s teszi közzé a Társaság mindennemű hirdetéseit; folytatja a levelezést s őrzi a Társaság könyv- és levéltárát.

14. §. Teendőiben osztozik a másod-titkár, ki őt szükség esetében helyettesíti.

15. §. A Társaság alaptőkéjét, bevételeit és kiadásait, szíveségből, a Magyar Földhitelintézet kezeli.

16. §. A vagyoni ügyek vezetésében az elnök segítségére szolgál a gazdasági bizottság, mely három rendes tagból áll. Ezen bizottság időnkint számba veszi a Társaság vagyoni állapotát s róla a Társaságnak jelentést tesz.

Az évi költségvetéseket az elnökök, titkárok s ezen bizottság tagjai együtt állapítják meg.

A megállapított évi költségvetésen kívül előforduló jelentékenyebb költségekről a Társaság e bizottság véleménye alapján határoz.

17. §. A tagok éltök napjára, a tisztviselők, valamint a gazdasági bizottság tagjai, három évre választatnak, mely idő letelte után újra megválaszthatók.

HARMADIK SZAKASZ.

Választások.

18. §. A tagválasztás következő módon történik:

a) A decemberi ülésben megállapítatik, hány hely tölthető be a rendes és levelező tagok sorában.

b) Minden tagnak joga van annyi jelöltet ajánlani, a hány hely betölthetőnek határoztatott. Az ajánlatok, az ajánlott irodalmi működésének részletes bemutatásával, legkésőbb újév napjáig, a titkárnál, írásban, nyújtandók be. Január elseje után ajánlás többé nem fogadtatik el.

c) Ha valaki több jelöltet ajánl, mint a mennyi hely betölthetőnek van határozva, valamennyi ajánlata érvénytelen.

d) Az ajánlatok a januári ülésben bemutattnak, s ekkor tüzi ki a Társaság a választó ülés idejét, mindenkor február valamelyik olyan napjára, mely az ünnepélyes közülést legalább öt nappal megelőzi.

e) A választó ülésben, fölolvastatván a jelöltek névsora, megkezdődik a szavazás, titkosan, papírszeletek által.

f) Minden szavazó tagnak joga van annyi jelöltre szavazni, a hány hely betölthetőnek határoztatott. A ki a meghatározott számnál több nevet ír szavazó lapjára, annak szavazata az összeszámlálásnál egyáltalán figyelembe nem vétetik.

g) Érvényesen szavazni csak oly jelöltre lehet, ki valamely tag által ajánlva volt.

h) Az elnök kijelentvén, hogy a szavazás kezdődik, a titkár a rendes tagokat név szerint felszólítja, s a jelenlevők szavazatukat személyesen adják át az elnöknek.

i) A begyűlt szavazó lapokat az elnök felolvasván, a szavazatok számba vétetnek. A mely jelölt a szavazatok általános többségét elnyeri, megválasztottnak tekintetik.

k) Ha általános többséget annyi jelölt nem nyerne, a hány hely betölthetőnek határoztatott, akkor új szavazás következik, egyenkint, és mind azokra, kik az első szavazásnál (az általános többséggel megválasztottakon kívül) szavazatot nyertek, még pedig azon sorban a mennyi szavazatot nyertek.

l) Először tehát azon jelölt neve tüzetik ki, a kinek az első szavazásnál legtöbb szavazata volt, s az illetékes tagok, titkos szavazás útján, igennel vagy nemmel szavaznak. Ha a jelölt így a szavazatok többségét elnyeri, megválasztottnak tekintetik. Ellenkező esetben pedig az utána legtöbb szavazatot nyert jelölt tüzetik ki.

m) Ha az első, általános szavazásnál két vagy több jelölt egyenlő számú szavazatokat kapott volna, sorshuzás dönti el, hogy ezek mily rendben tűzessenek ki a második szavazásra.

n) E nevenkinti szavazás mindaddig folytattatik, míg vagy a betölthetőnek határozott hely mind be nem töltetett, vagy valamennyi, az első szavazásnál szavazatokat nyert jelöltre az új szavazás meg nem történt.

o) Ha a szavazatok egyenlő két részre oszlanak, nincs választás.

19. §. A rendes taggá választottat a titkár levél útján értesíti megválasztásáról, s kérdést intéz hozzá, vállalkozik-e a Társaság céljait tagképen előmozdítani? s hogy különösen a széptan vagy szépirodalom melyik ágát választja műköreül? Ha az egy hónap alatt bekérendő válaszlevél igenlő, az új tag meghívatik a Társaság üléseibe. Ha a válasz tagadó, vagy válasz a decemberi ülésig nem érkezik, a választás nem történnék tekintendő.

20. §. A rendes tag a maga helyét a Társaság munkálkodása körébe vágó előadással foglalja el. Ha ezt megtette, kiadatik neki az elnök és titkár által aláírt s székfoglalása napjáról keltezett oklevél. Ha ellenben egy év alatt megválasztása után széket nem foglal, s mulasztását nem igazolja, megválasztása megsemmisül.

21. §. Az újonnan megválasztott levelező tag, mindjárt megválasztása, illetőleg a kormány jóváhagyása után meghívatik a Társaság üléseibe, valamint azonnal megtiszteltetik az elnök és titkár által aláírt oklevéllel, és a Társaság örömmel veszi, ha székfoglalót is tart.

22. §. A tisztviselők s a gazdasági bizottsági tagok választása háromévenkint, ha üresedés támad korábban is, az ünnepélyes közülést követő valamely nap történik, minden esetre a februári havi ülésnek előtte, még pedig szintén a tagok ajánlatai alapján, titkos szavazás útján, s szavazó tagok általános többségével.

23. §. Minden választásra legalább húsz szavazó szükséges.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Ülések.

24. §. A Társaság havonkint rendszeren egy, szükség esetében több ülést is tart.

25. §. A havi ülések tárgyai:

a) széptani, irodalom- és műtörténeti, bíráló és szépirodalmi munkák felolvasása;

b) új tagok székfoglalása; emlékbeszédek elhunyt tagok fölött;

c) eszmecsere magyar szépirodalmi jelenségek s általában széptani kérdésekről;

d) intézkedés kiadandó munkák és tárgyalások iránt;

e) a Társaság mindennemű ügyeinek eligazítása.

26. §. A havi ülésekben nem-tagok munkája is felolvasható, ha az elnök által esetenként bírálónak kinevezett két tag felolvasásra ajánlja. A felolvasónak azonban tagnak kell lenni.

27. §. Hogy a havi ülés bármely végzése érvényes legyen, legalább hét rendes tag jelenléte szükséges.

28. §. Évi közgyűlését a Társaság február 5-ike, mint Kisfaludy Károly születése napja, idején tartja.

29. §. A közgyűlés áll:

a) a tagválasztó ülésből, melyről a 18. és 23-dik §. intézkedik, s mely, a tagválasztáson kívül, eldönti a pályamunkák sorsát, kitzúzi az új jutalomföladatokat s megállapítja az ünnepélyes közülés tárgysorát;

b) a tisztújító ülésből, melyről a 22. és 23-dik §. intézkedik; végre

c) az ünnepélyes közülésből, azon a vasárnapon, mely Kisfaludy Károly születése napjára, február 5-dikére, esik vagy utána következik.

30. §. Az ünnepélyes közülés tárgyai:

a) az elnök megnyitó beszéde;

b) a titkár jelentése a Társaság lefolyt évről;

c) elhunyt tagok emlékezetének megülése;

d) a Társaság körébe tartozó széptani s szépirodalmi fölolvadások;

e) kiadott s kitzűzött jutalmak kihirdetése;

f) jutalommal vagy dícsérettel kitüntetett munkák fölolvadása.

31. §. Az üléseken, ha elnök nincs jelen, a legrégibb rendes tag elnököl.

32. §. Az üléseket a titkár hívja össze, a rendeseket az évnek határozatilag megállapított, a rendkívülieket elnökiileg kitzűzött napjaira.

33. §. A Társaság ülései nyilvánosak; az elnök azonban, valahányszor jónak látja, zárt ülést is tarthat.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Jutalmak.

34. §. A jutalmak tárgyai:

a) széptani, irodalom- és műtörténeti föladatok

b) költői és szónoki művek;

c) műfordítások.

35. §. A pályamunkák, megbírálás végett, három tagnak adatnak ki, kik rólok jelentést terjesztenek elő, melynek alapján a Társaság határoz.

36. §. A jutalom a bár csak viszonylag legjobb munkának is kijár, ha csak a pályadíj hirdetésében világosan más nem volt kikötve.

37. §. A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak; a Társaság azonban fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse.

38. §. A pályamunkák kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

39. §. Minden jutalomért a Társaság tagjai is versenyezhetnek, ha csak a pályázati hirdetés őket egyenesen ki nem rekeszti.

HATODIK SZAKASZ.

Kiadványok.

40. §. A Társaság közzétételei sorába tartoznak:

a) Évlapjai, melyek egy részben a közülések tárgyait, a Társaság alapszabályait és személyzetét, nagyobb érdekű határozatait, könyvkiadványai, elhunyt tagjai és alapítói jegyzékét, más részben a tagok székfoglalóit s egyéb ide szánt munkálatait, valamint jutalmazott és megdicsért pályamunkákat foglalnak magokban;

b) a Társaság céljainak megfelelő könyvek, évi illetmény, folyóirat vagy külön kiadványok alakjában, a mint a viszonyok időnkint kívánják.

HETEDIK SZAKASZ.

Bevételek és kiadások.

41. §. A Társaság pénzforrásai:

- a) az alaptőke kamatajai;
- b) alapítványok és kamataik;
- c) mindenféle adományok;
- d) a pártolók évi járuléka s a Társaság által kiadott munkák jövedelme.

42. §. Kiadásaiiban a Társaság csak jövedelmeire szorítkozik s alaptőkéjéhez hozzá nem nyúl.

43. §. Minden alapítvány az alaptőkéhez csatolandó.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

Alapítók és pártolók.

44. §. A Társaság alapítója, ki legalább száz forintot tesz le pénztárába, akár készpénzben, akár legalább öt százalék biztos kamatot hajtó értékpapirokban, akár végre alapító levélben, melyben arra kötelezi magát, hogy az összeg ötös kamatait évenként előre befizeti, halála esetére pedig örökösei a tőkét készpénzben kiegyenlítik.

45. §. A Társaság alapítóinak, s haláluk után hitvesöknek, időnkint az Évlapokkal kedveskedik, hol nevöket megörökíti. Ezenkívül az alapítók, illetőleg túlélő hitvesök, részesülnek mind azon könyvilletményekben, melyek a pártolóknak járnak.

46. §. A Társaság pártolói időnkint megállapítandó évi járulékot fizetnek, a miért a Társaság megfelelő könyvilletményekben részesíti őket.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

Átalakulás, föloszlás.

47. §. A Társaság alapszabályainak netáni változtatását oly gyűlés határozhatja el, mely, legalább a rendes tagok egy harmadának kívánata, különösen e végből van összehíva.

A megváltoztatott alapszabályok legfelső helybenhagyás végett ő felségének terjesztendők fel.

48. §. A Társaság feloszlását oly gyűlés határozhatja el, mely legalább a rendes tagok négy ötödének kívánatára különösen e végből van összehíva; a feloszlató végzés érvényére pedig a jelen levő szavazó tagok három negyedének többsége kívántatik.

E végzés azonkívül felső helybenhagyás alá bocsátandó.

49. §. A feloszlott Társaság vagyona a Magyar Tudományos Akadémiára száll, hogy azt, alapszabályai értelmében, széptudományi célokra fordítsa.

XIV.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÜGYRENDJE.

I. ÜLÉSEK.

1. Rendes és rendkívüli ülések.

1. §. A Társaság minden hónapban, a juliusi és augusztusi szünetet kivéve, egy rendes ülést tart.

2. §. A rendes ülések a hónapok utolsó szerdáin tartatnak; az eltérés csak indokolt esetben lehetséges.

3. §. Az ülések napjait a titkár minden év végén a következő évre ehhez képest előre megállapítja s jóváhagyás végett a deczemberi ülés elé terjeszti. A helybenhagyott jegyzéket kinyomatja s az év elején a Társaság tagjainak megküldi.

4. §. A rendes ülések tárgyait az Alapszabályok 30-dik §-a sorolja el.

5. §. A rendes ülésekre bejelentett felolvasásokat a titkár bejelentések sorrendjében veszi föl az ülés tárgysorába, melyet a lapok útján idejében közzétesz. A Társaság Budapesten lakó tagjainak ezen kívül külön meghívót küld. Az ülésnek nagyobb fontosságú tanácskozási tárgya a meghívókon megjelölendő.

6. §. A sorrenden csak a felolvasók beleegyezésével történhetik változtatás.

7. §. Ha a bejelentett előadások száma a kellénél nagyobb volna, a legutóbb jelentett előadások a legközelebbi ülés tárgysorába vétetnek föl.

8. §. A Társaság tagjainak előadásai mindig megelőzik a vendégek felolvasásait. A székfoglalóknak és emlékbeszédeknek, a tagok előadásai között is elsősek van.

9. §. Ha valaki fontosabb indítványt akar tenni, az ülés előtt írásban bejelenti a titkárnál. (Lásd a 17. §-t.)

10. §. A rendes ülések előtt a Társaság tisztikara értekezletet tart, melyen a múlt ülés határozatainak végrehajtását számon veszi. Előkészíti

továbbá az ülésen tárgyalandó ügyeket, megállapítja sorrendjüket s meghatározza, melyek tárgyalassanak közülök nyílt, melyek zárt ülésen.

11. §. Az üléseket az elnök vagy a másod-elnök, mindegyikök akadályoztatása esetében pedig a jelenlevő legrégibb tag vezeti.

12. §. Az ülés elején a folyó ügyek terjesztetnek elő a következő sorrendben :

- a) a Társaság személyzetében előfordult változások,
- b) új alapítványok,
- c) egyéb ajándékok és meghívások,
- d) bírálatok.

Az utóbbiakat és másnemű folyó ügyeket az elnökség az ülés végére is halaszthatja.

13. §. Ha valamely kérdésre nézve többen akarnak nyilatkozni, a szólni kívánók följegyeztetik magukat a titkárnál, ki jelentkezések sorrendjében hívja fel őket szólásra.

14. §. Másodízben ugyanazon tárgyhoz szólani bárkinek is csak akkor van joga, ha szólásra már senki sincs följegyezve. Személyes kérdésben azonban az elnök ezen kívül is megadhatja a szólás jogát. Ugyanazon kérdéshez háromszor senki sem szólhat.

15. §. Ha a tárgyhoz vagy indítványhoz már senki sem kíván szólni, az előadónak vagy indítványozónak még egyszer joga van a szóhoz. Nyilatkozata után, szükség esetén, azonnal következik a szavazás.

16. §. A szavazás rend szerint nyilvános. Négy tag kíváratára azonban az elnök titkos szavazást rendel el.

17. §. Minden fontosabb indítvány bizottsághoz utasítandó.

18. §. Ha valamely indítvány következtében bizottság küldetik ki, ebben az indítványtevőnek mindenkor helye van.

19. §. Ha a tanácskozás oly fordulatot venne, hogy célszerűbbnek mutatkoznék a zárt tárgyalás, az elnöknek joga van a nyilvános tárgyalást félbeszakítani s folytatását a nyilvános ülés után tartandó zárt ülésre tűzni ki.

20. §. A folyó ügyek elintézését a felolvasások követik.

21. §. A Társaság tagjainak joguk van dolgozataikat akár személyesen mutatni be, akár más, erre vállalkozó tag által adatni elő. A székfoglaló tagoktól azonban elvárja a Társaság, hogy előadásukat személyesen tartsák.

22. §. Egy-egy felolvasás egy óránál tovább nem tarthat; hosszabb előadás tartását, a körülményekhez képest, az elnök megengedheti.

23. §. Minden tagnak jogában áll az előadásra észrevételeket tenni, melyekre a felolvasó válaszolhat.

24. §. Az elnök, a hányszor csak szükségét látja, jogosítva van, de négy tag kíváratára köteles is akár zárt, akár rendkívüli ülést tartani.

25. §. Az elnöknek, ha kellő okból jónak találja, joga van akként rendelkezni, hogy az ülésekre a hallgató közönség csak belépti jeggyel bocsátassék. A jegyek osztogatásánál a Társaság tagjainak s alapítóinak családja előnyben részesítendő.

26. §. Az ülések jegyzőkönyvét a másod-titkár vezeti s az elnök és az e végre kinevezett két tag hitelesíti. A hitelesítők kinevezésénél első sorban az indítványtevők vagy felolvasók veendőik tekintetbe.

27. §. Mindennemű jegyzőkönyv az ülések után öt nap alatt elkészítendő és hitelesítendő.

2. Közgyűlések.

28. §. A Társaság közgyűlésére nézve az Alapszabályok 28., 29. és 30. §§. intézkednek.

Ha a közgyűlés tárgyaul tagválasztás is tűzetett ki: a beérkezett ajánlatok kinyomtatandók s az összes rendes tagoknak megküldendők.

Ily esetben a tagválasztó ülést megelőző napon külön ülés tartandó, mely a közgyűlés illetékessége alá tartozó ügyeket (pályázatok, költségvetés, ünnepélyes ülés tárgysora stb.) elintézi; úgy, hogy a következő napi ülés teendőjeül egyedül a tagválasztás maradjon.

29. §. A tagválasztó és tisztújító közülésen húsz rendes tag jelenléte csak a választás megkezdésére kívántatik meg. Minden választás érvényére azonban legalább tizenegy igenlő szavazat szükséges.

30. §. Ha a februári tagválasztó ülésen a szavazatok megoszlása következtében egy vagy több betölthető hely betöltetlenül maradna, az elnök 4—6 hét múlva újabb tagválasztó ülést hí össze, melyen a szavazás az összes ajánlottakra ugyanoly módon történik, mint első alkalommal.

31. §. A tisztújító ülés választja három évenként nemcsak a Társaság tisztí karát és gazdasági bizottságát, hanem könyvkiadó bizottságának belső tagjait is.

32. §. A tanácskozás menetére és vezetésére vonatkozó fentebbi §§-ok a tagválasztó és tisztújító ülésekre is érvényesek.

33. §. Az ünnepélyes közülés tárgysorának előkészítése az elnökökből és titkárokból álló rendező bizottság feladata.

34. §. Az elnök a szeptemberi ülésen felszólítást intéz a Társaság tagjaihoz, hogy az ünnepélyes közülésre szánt dolgozataik czímét és terjedelmét december végeig a titkárnál jelentsék be. A felszólítás a tagoknak írásban is megküldetik.

35. §. A rendező bizottság a bejelentett előadások szerzőit január folytán dolgozataik felolvasása végett összehívja s a meghallgatott dolgo-

zatok közül azokból, melyeket legalkalmasabbaknak tart, összeállítja az ünnepélyes közülés tárgysorát s megállapodását a januári ülésen a Társaság jóváhagyása alá terjeszti.

36. §. A jóváhagyott tárgysort a titkár, a Társaság személyzetének s vagyoni állásának rövid kimutatásával és pályahirdetéseivel együtt kinyomatja, a tagoknak megküldi, a lapokban közzéteszi s az ünnepélyes közülésen megjelent közönség közt szétosztatja.

II. A TÁRSASÁG TAGJAINAK MUNKÁSSÁGA.

1. Felolvasások.

37. §. A Társaság rendes tagjaitól az Alapszabályok 9. §. értelmében elvárja, hogy ülésein legalább három évenként egy-egy előadást tartsanak.

38. §. A titkárnak joga és kötelessége a rendes tagokat ebbeli kötelezettségök teljesítésére figyelmeztetni. Sikertelenség esetén elnöki felhívás intéztetik hozzájuk.

39. §. A tagok által a rendes ülésekre bejelentett felolvasások előleges bírálat alá nem esnek.

40. §. Ha azonban valamely bejelentett dolgozatra nézve az elnöknek oka van attól tartani, hogy az a Társaságnak akár Alapszabályaiba, akár anyagi vagy erkölcsi érdekébe ütközik: joga van a nyilvános ülést megelőzőleg zárt ülést híni össze, s ott aggályait előterjeszteni. Ily esetben a Társaság az illető dolgozat előleges bemutatását kívánhatja.

41. §. A nem-tagok által felolvasásra szánt munkák a Társaság titkáránál nyújtandók be s minden esetben bírálat alá esnek. Az elnök két tagot kér fel véleményadásra. Ha ezek kedvező véleményben vannak, vagy ha, nézeteltérés esetében, a kinevezendő harmadik bíráló, a kedvező véleményhez csatlakozik, a dolgozat annak az ülésnek tárgysorába vétetik föl, melyen a tagok bejelentett előadásai után helye marad.

42. §. Vendégek munkálatait a Társaság ülésein az elnök által e végre, a szerző ohajtásának figyelembevételével, fölkért tag mutatja be.

43. §. Akár vendégnek, akár tagnak oly felolvasása, melyet szerzője az Évlapokba kíván fölvétetni, bírálat alá esik még akkor is, ha a bemutatás előtt egy vagy más szempontból már bírálaton ment volna keresztül.

2. Bírálatok.

44. §. Azon munkákra, melyek akár önállóan vagy az Évlapokban leendő kiadás, akár csak vélemény-nyilvánítás végett nyújtattak be, a Társaság mindig az ülésen nevez ki bírálókat.

45. §. A bírálók száma rend szerint kettő. Ha ezek egymással ellenkező javaslatot tennének, még egy harmadik bíráló neveztetik ki.

46. §. A Társaság tagjai a bírálatra hozzájuk küldött munkákra nézve legfeljebb három hónap alatt tartoznak jelentést tenni. Ellenkező esetben a fentebbi cikkben (38. §.) meghatározott eljárás joga velök szemben is megilleti az elnökséget. Ha felszólításai sikertelenek maradnak, az elnök az ügyet a Társaság elé terjeszti.

47. §. A bírálók javaslata alapján elhatározhatja a Társaság :

a) a munka kiadását, vagy

b) segélyezését ;

c) a szerző felhatalmazását, hogy kiadandó munkája címlapjára e szavakat nyomassa : A Kisfaludy-Társaság ajánlásával ;

d) a munka visszaadását szerzőjének a bírálatához képest kijavítás s újból benyújtás végett ;

e) visszautasítását.

48. §. A csak felolvasásra benyújtott kisebb dolgozatok megbírálására az elnök kér fel két, esetleg harmadik tagot, kik véleményöket egy hét alatt tartoznak a titkárhoz beküldeni.

III. A TÁRSASÁG KIADVÁNYAI.

49. §. A Kisfaludy-Társaság kiadványait céljának megfelelő könyvek képezik, évi illetmény, folyóirat vagy külön kiadványok alakjában, a mint a viszonyok időnkint kívánják.

50. §. Az évi illetményül megjelenő munkákra nézve az intézkedés a könyvkiadó bizottságot illeti, melyről az Ügyrend VI. szakasza szól.

51. §. Az évi illetmény s az Évlapok szerkesztője a titkár, kinek joga van a szerkesztésre vonatkozó bármely kérdésben a Társaság határozatát kikérni.

52. §. A Társaság hivatalos közleményeit évenként kiadandó Évlapjaiban teszi közzé.

53. §. Az Évlapok azokat a közleményeket tartalmazzák, melyek a Társaság egyik közülésétől a másikig terjedő év történetére vonatkoznak. Névszerint :

a) a közülések tárgyait,

b) a Társaság alapszabályait és ügyrendjét,

c) tisztikarának és személyzetének jegyzékét,

d) fontosabb határozatait a jegyzőkönyvekből,

e) pályahirdetéseit,

f) az év közben benyújtott bírálatokat,

g) kéziratára és könyvkiadványai gyarapodásának kimutatását,

- h) elhunyt tagjai s alapítói jegyzékét,
- i) elhunyt tagok nekrológjait,
- j) a Társaság megbízásából tagjai által tartott beszédeket,
- k) a székfoglalókat,
- l) tagoknak és idegeneknek a Társaság által fölvétetni rendelt dolgozatait,

m) kisebb terjedelmű jutalmazott és megdicsért pályamunkákat

54. §. Az Évlapokban megjelent prózai dolgozatokért ívenként 20, versekért 30 frt tiszteletdíj jár. Kisebb költeményekre nézve a Társaság esetenként határoz.

55. §. Az Évlapok oly közleményeiért, melyek korábban már más helyt megjelentek, tiszteletdíj nem fizetetik.

56. §. Az Évlapokban négy ívesnél hosszabb közlemény rend szerint nem vehető fel.

57. §. Kasselik Jenő, 1885. évi január 26-dikán kelt alapító levelében 5000 frt alapítványt tett atyjának, néhai Kasselik Ferencz budapesti polgárnak, emlékére, oly rendelkezéssel, hogy két évi kamatai minden második esztendőben egy-egy munka kiadására fordíttassanak.

58. §. A Kasselik-alapítványból kiadható bármely a Társaság működési körébe eső munka, melyet magyar honpolgár magyar nyelven írt. Nem adható azonban ki oly író műve, ki, a szónak irodalmi értelmében, német nyelven is írt vagy ír.

59. §. A Kasselik-alapítványból kiadásra benyújtott művek közül, egyenlő irodalmi érték mellett, elsőséggel bírnak oly írók munkái, kik anyagi gondokkal vagy a kezdet nehézségeivel küzdenek.

60. §. A Kasselik-alapítványból kiadandó műre nézve a Társaság, 1887-től kezdve, minden második évi közgyűlésén határoz. A munka címlapján kinyomatandó, hogy a Kasselik-alapítványból adatott ki.

IV. ELHUNYT TAGOK VÉGTISZTELETE ÉS EMLÉKEZETE.

61. §. Elhunyt tagjait a Kisfaludy-Társaság következő végtiszteletben részesíti:

a) Ha a haláleset Budapesten fordul elő, a Társaság tagjai résztesznek a temetésen, és ha ez épen ülés idejére esnék, az ülés elhalasztatik.

b) Az elhunyt tag halálát az elnök vagy a titkár a legközelebbi ülésen rövid gyászjelentéssel hozza a Társaság tudomására.

c) Az elhunyt életére és írói munkásságára vonatkozó adatokat a titkár nekrológban állítja össze, mely az Évlapokban tétetik közzé. E végből a Társaság tagjai eleve felhivatnak, hogy életrajzukat s munkásságuk

könyvészeti adatait, a levéltárban pecsét alatt leendő megőrzés végett, nyújtsák be.

d) A Társaság valamelyik tagját, az elhunyt érdemeit szónoki előadásban méltató emlékbeszéd tartásával bízza meg.

62. §. Ha indítvány tétetnék arra, hogy valamely emlékbeszéd ne rendes havi, hanem ünnepélyes közülsen adassék elő, erre vonatkozólag a Társaság mindig titkos szavazás útján határoz.

63. §. A Társaság megbízásából készített emlékbeszédek, esetleg emlékköltemények, tekintet nélkül arra, hogy az Évlapokban megjelenésük előtt már kiadattak-e vagy sem, tiszteletdíjban részesülnek.

64. §. A Kisfaludy-Társaság, iránta különösen érdemesült tagjai elhunytáról külön gyászjelentést ad ki, mire nézve az elnökségnek van joga intézkedni.

65. §. Kiváló érdemű tagjainak arcképét, esetleg mellszobrát is, elhelyezi a Társaság saját termében. Az ilyen értelmű indítvány fölött azonban csak a tagválasztó közülés határozhat titkos szavazás útján.

V. JUTALMAK.

1. Lukács Krisztina-jutalom.

66. §. Lukács Móricz, a Kisfaludy-Társaság volt elnöke, 1877, május 28-án kelt végrendeletében 10,000 forint névértékű magyar földhitelintézeti záloglevelet, mint alapítványi tőkét, hagyományozott a Kisfaludy-Társaságnak oly célból, hogy annak kamataiból évenként, Lukács Krisztina-jutalom néven díj tűzessék ki, felváltva költői és széptani feladatoknak abszolút becsű megoldására.

67. §. A Lukács Krisztina-jutalom, évenként 500 forinttal, mindig a Kisfaludy-Társaság ünnepélyes közülsen hirdettetik ki, egyik évben szépirodalmi (verses vagy szépprózai, költői vagy szónoki), a másikban pedig széptani, irodalom- vagy művészettörténeti kérdésre. A sor 1882-ben szépirodalmi feladattal kezdődik.

68. §. A Társaságnak jogában áll a Lukács Krisztina-jutalomra vagy zárt pályázatot hirdetni, vagy pedig e díjjal a kijelölt szakban vagy műfajban az illető év alatt nyomtatva megjelent munkák legjelesbikét jutalmazni meg. Az első ízben sikertelenül maradt feladat még egy ízben minden esetre kitűzendő.

69. §. Azon esetben, ha valamely pályázat másodízben sem jutott eredményre, a jutalmul kitűzött akár egyes, akár kettős díjösszeg a Kisfaludy-Társaság alapítókéjéhez csatoltatik.

2. Somogyi Dezső-jutalom.

70. §. Ziska Julia asszony 1882, dec. 14-én kelt alapító levelében elhunyt fiának, Somogyi Dezsőnek, emlékére 600 forint alapítványt tett a Kisfaludy-Társaságnál oly célból, hogy kamatai három évenként irodalmi pályafeladatokra tűzessenek ki.

71. §. A Somogyi Dezső-jutalom három évenként 200 arany frankkal kisebb szónoki, költői, irodalomtörténeti vagy széptani feladatra hirdettetik ki.

72. §. A jutalom csak önálló becsű munkának adatik ki. Ha ilyen munka nem érkezik, a Somogyi Dezső-jutalom a következő három évre járó kamatokkal összesítve tűzetik ki akár a régi, akár valamely új feladatra, mire nézve a sikertelenül maradt pályázat bíráló bizottsága tesz javaslatot.

73. §. Ha a másodízben kettős jutalommal hirdetett pályázat is sikertelen marad, a kettős jutalom valamely, a Társaság által kiadandó munka tiszteletdíjára, vagy tiszteletdíjának pótlására fordítandó. E munka czímlapjára kinyomatandó: A Somogyi Dezső-alapítvány támogatásával

74. §. A Somogyi Dezső-jutalom mindenkor az illető év márcziusának 18-ik napján, mint Somogyi Dezső halála napjának fordulóján adatik ki.

3. Bulyovszky Gyuláné, színművésznő jutalma.

75. §. Özv. Bulyovszky Gyuláné szül. Szilágyi Lilla asszony 1884, márczius 21-én kelt alapító levelében 2000 frtnyi alapítványt tett oly feltétellel, hogy kamataiból két évenként valamely, szavalásra alkalmas költeményre pályázat hirdetessék.

76. §. A Bulyovszkyné-alapítványból 1885-től kezdve két évenként kétszáz forintnyi jutalom tűzetik ki egy szavalásra alkalmas, akár lyrai akár kisebb epikai verskölteményre.

77. §. A Bulyovszkyné-jutalom mindig kiadatik a viszonylag legjobb pályaműnek.

4. Széher Árpád-jutalom.

78. §. Széher Mihály, 1885, február 4-én kelt alapító levelével, korán elhunyt fiának, Széher Árpádnak, emlékére 5000 frtnyi alapítványt tett, melynek kamataiból két évenként 500 frt jutalommal irodalmi feladatokra pályázatok hirdetendők.

79. §. A feladatok következő, két évenként egymást felváltó három körből tüzendők ki:

a) kötött nyelvű költői művekre a költészet bármely fajából, nem zárva ki a műfordítást sem ;

b) beszélyre vagy regényre ;

c) æsthetikai és irodalomtörténeti kérdésekre.

80. §. A Társaságnak jogában áll kisebb terjedelmű pályaművekre az alaptökének egy évi kamatait is kitűzni, mikor aztán a két éves körben két pályadíj is tűzhető ki.

81. §. A pályadíj csak önálló becsű műnek adatik ki. Ha ilyen nincs, a megmaradt jutalom két év alatt valamely, a Társaság cége alatt megjelenendő könyv kiadására fordíttatik, melynek czímlapjára rányomatandó, hogy a Széher Árpád-alapítványból adatott ki.

5. Általános szabályok.

82. §. Mindennemű zárt pályázat esetén a pályaművek benyújtásának határnapja okt. 31-ke, mikor is az elnökség számba veszi őket, jeligés leveleiket közös borítékba zárja s jegyzéköket a titkár a lapokban közzéteszi.

83. §. A Társaság októberi ülésén minden pályázathoz három-három bírálót nevez ki, kik közül a legrégebb tag viszi az elnökséget. A bizottságok a pályaművekről jelentést készítenek, melynek alapján a közgyűlés határoz. A pályázat eredményét az ünnepélyes közűlésen a másodtitkár hirdeti ki.

84. §. A jutalom, a Bulyovszkyné-díj kivételével, csak önálló becsű munkának adatik ki.

85. §. A bíráló bizottságok jelentéseiket a januári havi ülésre tartoznak benyújtani.

86. §. A kitűzendő új pályakérdésekre az elnökség a bíráló bizottságok elnökeivel együtt készít javaslatot, melyet a közgyűlés elé terjeszt.

87. §. A jutalommal kitüntetett pályaművekre nézve, ha azok a szerző tulajdonában maradnak is, a Társaság föntartja magának, hogy Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha a szerző egy év leforgása alatt ki nem adná, külön is, minden díjazás nélkül, közrebocsáthassa.

88. §. A pályamunkák kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

89. §. A fent elsorolt pályázatokon kívül a Társaság maga is hirdethet, szintén mindig az ünnepélyes közűlésen, pályázatokat, melyeknek tárgyát, jutalmát, határidejét esetről-esetre határozza meg. A társasági jutalom a viszonylag legjobb munkának is kijár, ha csak a díj hirdetésében világosan más nem volt kikötve.

90. §. Minden jutalomért a Társaság tagjai is versenyezhetnek, ha csak a pályázati hirdetés őket világosan ki nem rekeszti.

91. §. A megbízás útján készült munkák, ha valamely sikertelen pályázat jutalmi díja fordíttatott is rájuk, minden esetben a Társaság tulajdonát képezik.

VI ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGOK

1. Könyvkiadó bizottság.

92. §. A Társaság alapítói évi illetményeül szánt, állandó könyvkiadó vállalatának vezetését egy, három évről három évre alakítandó bizottságra ruházza.

93. §. E bizottság, hogy az olvasó közönséggel való érintkezése folytonos és közvetlen legyen, sőt hogy ez mintegy képviselőt nyerjen kebelében, következőleg alakíttatik :

a) Állandó és választás alá nem eső tagjai a Kisfaludy-Társaság elnöke és titkára. Az előbbi egyszersmind a bizottság elnöki tisztét is viseli.

b) A Társaság rendes tagjai közül szabadon választ a bizottságba hat tagot.

c) Ezek az alapító tagok sorából még hatot hívnak meg.

94. §. A könyvkiadó bizottság jegyzőjét maga választja.

95. §. Hatáskörébe tartozik :

a) a vállalatnak kiadási módozatai iránt jogérvényes határozatokat hozni, esetleg szerződéseket kötni;

b) a vállalatba fölveendő munkákról gondoskodni;

c) kiadásuk sorrendjét s tiszteletdíjukat meghatározni.

96. §. Az elnök a szeptemberi ülésen felszólítja a Társaság tagjait, hogy a vállalatba szánt s ennek keretébe illő munkáikat, megbíralás végett, a Társasághoz nyújtsák be.

97. §. A vállalat körébe tartoznak : szépirodalmi, széptani és irodalomtörténeti, eredeti és fordított művek, lehetőleg oly arányban, hogy a szépirodalmiak az évi illetménynek két harmadát képezzék.

98. §. A bizottságnak joga van a vállalatba régiebb íróknak kiadásra érdemes műveit is fölvenni.

99. §. A vállalatba csak a Társaság által kiadásra elfogadott művek vehetők fel.

100. §. A bizottság azonban, ha szükségét látja, valamely külföldi regényt, széptani vagy irodalomtörténeti munkát fordításra kijelölhet, de csak a Társaság jóváhagyásával fordíttathat le és bocsáthat közre a vállalatban.

101. §. A vállalat évi folyamainak tervrajzát a bizottság, esetleges megjegyzések végett, a Társaság elé terjeszti.

2. Gazdasági bizottság és pénztári kezelés.

102. §. A Társaság részére, bárminő célra és bárminő cím alatt befolyó minden bevétel beszolgáltatandó a Földhitelintézethez.

103. §. Minden kiadás ugyanott utalványoztatik kifizetésre.

104. §. Mind a bevételként beszolgáltatott, mind a kiadásra utalványozott összegekhez írásbeli tanusítvány melléklendő.

105. §. A bevételezési értesítvényt a titkár vagy helyettese, a kifizetési utalványokat pedig ugyanazok és az elnök vagy másodelnök írják alá.

106. §. A Magyar Földhitelintézet a Társaság folyó számadását minden június hó 30-án és december hó 31-én zárván le, és annak kimutatását az elnökséghez megküldvén: ezen számadásokat az elnökség megvizsgálás végett átteszi a gazdasági bizottság azon tagjához, a kit ezen számadások őrizetére a bizottság saját kebeléből kijelöl. Ezen számadásokat a gazdasági bizottság évenként legalább egyszer megvizsgálja, s ha rendben találta, arról a Földhitelintézetnek közvetlenül elismerést ad.

107. §. Minden naptári év elején, midőn a megelőző december 31-iki számadást a Földhitelintézet már kiállította (rendszerint január utolsó napjaiban), az elnökök, titkárok és a gazdasági bizottság tagjai a vagyoni állapotok fölötti tanácskozás és az évi költségvetés elkészítése végett együttes ülést tartanak, a melyet összehívni az elnökség kötelessége.

108. §. Ezen gyűlések feladatahoz tartozik:

a) intézkedni a készpénzben befolyt alapítványok, adományok s a netán mutatkozó pénztári maradványok tőkésítése és elhelyezése iránt, vagyis minthogy a Társaság határozata által már régebben kimondatott, hogy minden elhelyezés a Magyar Földhitelintézet zálogleveleibe fektetendő, meghatározni azt, hogy a pénztár erejéhez s a mutatkozó szükséghez képest, mennyi záloglevél vásároltassék;

b) megvizsgálni a kívül fekvő alapítványok állását, fölhivatni a hátralékosokat a titkár által kiállítandó s elnökieleg aláírandó fölszólítással a pontos fizetésre, a fizetni nem akarók ellen szükség esetében elrendelni a pör megindítását, a végkép behajthatatlannak bizonyuló alapítványokat pedig kitörlni az alapítók sorából. Az alapítók kitörlése iránti intézkedés azonban jóváhagyás végett előlegesen bejelentendő a Társaság zárt ülésében; a Földhitelintézet elnöki levélben értesítendő, hogy saját jegyzékeiből azokat szintén törölje ki, s a titkár arról is intézkedik, hogy többé semmi könyvilletményt ne kapjanak;

c) elkészíteni az évi költségvetést s megállapítás végett bemutatni a Társaságnak zárt ülésben.

109. §. A titkár tartozik rendesen vezetni:

a) utalvány-könyvet, a melybe a Bevétel és Kiadás rovatok alatt folyó szám és kelet szerint beír minden tételt, a mit a Földhitelintézetnél bevételre, vagy elnöki utalvánnyal kiadásra utalványozott. Ezért tehát minden elnöki utalványozás a titkár által is aláírandó;

b) számadáskönyvet szintén Bevétel és Kiadás rovatokkal azon pénzekről, a melyeket valamely megjelölt célra vagy saját irodai szükségleteire a Földhitelintézettől elnöki utalvány alapján felvett. — A Bevétel rovatába a Földhitelintézettől fölvelt összegek, a Kiadás rovatába azok hová fordítása folyó számmal és kelet szerint beírandó.

Ha a titkár a fővárosból hosszabb időre távozik, vagy teendői viteleiben másként huzamosan akadályozva van, mind a két könyvet a második titkárnak adja át rendszeres folytatás végett.

A naptári év végén mind a két könyv lezáratik s megvizsgálásra, illetőleg a Földhitelintézet számláival való egybevetés végett kiadatik a gazdasági bizottságnak.

c) az alapítóknak lehetőleg teljes név-, cím- s lakjegyzékét, annak kitüntetésével, hogy az alapítványi tőke mennyit tesz s befizettetett-e vagy nem. E jegyzék az új alapítók nevével kiegészítendő, a megszüntetett alapítványok belőle kitörlendők, s esetleg az alapítók vagyoni viszonyaira vonatkozó adatok abban följegyzendők.

110. §. Új alapítóként a Társaság ülésén csak akkor jelenthető be valaki, ha vagy a kötvényt szabályszerűen kiállította, vagy ha az alapítványi tőkét készpénzben letette.

111. §. A titkár a hozzá érkezett beadványokról, levelekről, megkezesésekről rendes iktató-, mutató- és postakönyvet visz.

XV.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG SZEMÉLYZETE

1894-İK ÉVI FEBRUÁR 11-DIKÉN.

Tisztviselők:

Elnök GYULAI PÁL.
Másod-elnök ... SZÁSZ KÁROLY.
Titkár BEÖTHY ZSOLT.
Másod-titkár ... VARGHA GYULA.
Pénztárnok MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.
Ügyész... .. DR. SZÖCS FERENCZ.

A gazdasági bizottság tagjai:

ARANY LÁSZLÓ. VADNAI KÁROLY. ZICHY ANTAL.

A könyvkiadó bizottság tagjai:

ARANY LÁSZLÓ.	SZÁSZ KÁROLY.
BEÖTHY ZSOLT.	SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
Csapó Vilmos.	SZLÁVY JÓZSEF.
GÖRGEY ISTVÁN.	SZONTAGH PÁL.
GYULAI PÁL, <i>elnök</i> .	VADNAI KÁROLY.
KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ.	VARGHA GYULA.
PÉTERFY JENŐ.	VÉGH ARTÚR.

Rendes tagok:

ABONYI LAJOS (MÁRTON FER.) 1867 *N.-Abonyban.*
ARANY LÁSZLÓ 1867 *Budapesten.*
ÁBRÁNYI EMIL 1885 *Budapesten.*
ÁBRÁNYI KORNÉL ifjabb 1878 *Budapesten.*
5 ÁGAI ADOLF 1877 *Budapesten.*

	APPONTI ALBERT GRÓF	1893	Budapest.
	BAKSAY SÁNDOR	1872	Kun-Szent-Miklóson.
	BARTALUS ISTVÁN	1867	Budapest.
	BARTÓK LAJOS	1883	Budapest.
10	BAYER JÓZSEF	1888	Budapest.
	BEÜTHY ZSOLT	1876	Budapest.
	BERCZIK ÁRPÁD	1873	Budapest.
	DALMADY GYÖZÖ	1867	Budapest.
	DEGRÉ ALAJOS	1867	Budapest.
15	DOBSA LAJOS	1862	Makón.
	DÓCZY LAJOS	1887	Bécsben.
	ENDRÓDI SÁNDOR	1882	Budapest.
	GYULAI PÁL	1860	Budapest.
	HEGEDÜS ISTVÁN	1893	Budapest.
20	HEINRICH GUSZTÁV	1882	Budapest.
	HERCZEG FERENCZ	1893	Budapest.
	HORVÁTH BOLDIZSÁR	1887	Budapest.
	IMRE SÁNDOR	1878	Hódmezővásárhelytt.
	JÓKAI MÓR	1860	Budapest.
25	KELETI GUSZTÁV	1867	Budapest.
	KOZMA ANDOR	1893	Budapest.
	LÉVAY JÓZSEF	1862	Miskolczon.
	MIKSZÁTH KÁLMÁN	1882	Budapest.
	PAULAY EDE	1882	Budapest.
30	PÁLFFY ALBERT	1864	Budapest.
	PÉTERFY JENŐ	1887	Budapest.
	PULSZKY FERENCZ	1847	Budapest.
	RÁKOSI JENŐ	1869	Budapest.
	SZÁSZ BÉLA	1868	Kolozsvártt.
35	SZÁSZ KÁROLY	1860	Budapest.
	SZÉCSEN ANTAL GRÓF	1877	Bécsben.
	SZIGETI JÓZSEF	1865	Budapest.
	SZILÁDY ÁRON	1867	Kis-Kun-Halason.
	SZÜRY DÉNES	1893	Budapest.
40	THEWREWK EMIL P.	1885	Budapest.
	TOLNAI LAJOS	1866	Budapest.
	TÓTH LÖRINCZ	1841	Budapest.
	VADNAI KÁROLY	1866	Budapest.
	VAJDA JÁNOS	1870	Budapest.
45	VARGHA GYULA	1883	Budapest.
	VÁRADI ANTAL	1889	Budapest.

VÉRTESI ARNOLD	1887	<i>Debreczenben.</i>
ZICHY ANTAL	1866	<i>Budapesten.</i>
ZICHY GÉZA GRÓF	1878	<i>Budapesten.</i>

Levelező tagok:

BACHAT DÁNIEL	1879	<i>Budapesten.</i>
BUTLER DUNDAS EDE	1879	<i>Londonban.</i>
CASSONE JÓZSEF	1882	<i>Notóban (Sicilia).</i>
DE GUBERNATIS ANGELO GRÓF	1893	<i>Rómában.</i>
5 HADZSICS ANTAL	1867	<i>Újvidéken.</i>
HANDMAN ADOLF	1879	<i>Budapesten.</i>
JALAVA (ALMBERG) ANTAL	1880	<i>Helsingforsban.</i>
JONES HENRIK	1893	<i>Mumby Vicarageben (Alford, Lincolnshire.)</i>
JOVANOVICS JÁNOS	1867	<i>Újvidéken.</i>
NEUGEBAUER LÁSZLÓ	1882	<i>Budapesten.</i>
10 OPITZ TÓDOR	1867	<i>Liestalban (Baselland).</i>
ŐMAN VIKTOR EMANUEL	1879	<i>Örebroban (Svédország).</i>
PATTERSON ARTÚR	1869	<i>Budapesten.</i>
PHILLIPS HENRIK	1887	<i>Philadelphíában.</i>
SAISSY AMADÉ	1879	<i>Párisban.</i>
15 SAYOUS EDE	1872	<i>Párisban.</i>
STIER TEOFIL	1867	<i>Zerbstben.</i>
STURM ALBERT	1880	<i>Budapesten.</i>
VULCANU JÓZSEF	1871	<i>Nagyváradon.</i>

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

XVI.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELHUNYT TAGJAI

1894-İK ÉVI FEBRUÁR 11-IG.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak. 1867-től fogva belsők meg külsők. 1879-től rendesek meg levelezők.

- 1838 KÖLCSEY FERENCZ aug. 24.
- 1841 CSATÓ PÁL febr. 15.
- 1842 DESSEWFFY AURÉL GRÓF febr. 9.
- 1844 KISFALUDY SÁNDOR okt. 28.
- 1846 ⁵ VAJDA PÉTER febr. 10.
KIS JÁNOS febr. 19.
- 1847 SCHEDIUS LAJOS nov. 12.
- 1849 PÉCZELY JÓZSEF máj. 23.
- 1851 HAZUCHA FERENCZ (KELMENFI LÁSZLÓ) ápril 21
- 1852 ¹⁰ HELMECZY MIHÁLY decz. 1.
- 1853 GARAY JÁNOS nov. 5.
- 1854 NAGY IGNÁCZ márcz. 19.
- 1855 VÖRÖSMARTY MIHÁLY nov. 19.
- 1857 SZENVEY JÓZSEF jan. 22.
- 1858 ¹⁵ BAJZA JÓZSEF márcz. 3.
BÁRTFAY LÁSZLÓ máj. 12.
SZONTAGH GUSZTÁV jun. 7.
CSÁSZÁR FERENCZ aug. 17.
- 1860 SZENCZY IMRE febr. 2.
- 1861 ²⁰ SZEMERE PÁL márcz. 18.
VACHOTT SÁNDOR ápril 9.
SÁROSY GYULA (LAJOS) nov. 16.
- 1864 KAZINCZY GÁBOR ápril 18.
SZALAY LÁSZLÓ jul. 17.

- 25 FÁY ANDRÁS, *a társaság első igazgatója*, jul. 26.
KUTHY LAJOS aug. 27.
- 1864 MADÁCH IMRE okt. 5.
- 1865 JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ, *a társaság első elnöke*, febr. 27.
- 1866 KISS KÁROLY febr. 17.
- 30 GAÁL JÓZSEF febr. 28.
EGRESSY GÁBOR jul. 30.
ZÁDOR GYÖRGY aug. 17.
CZUCZOR GERGELY szept. 9.
- 1867 PÁKH ALBERT *belső tag* febr. 10.
- 35 BÉRCZY KÁROLY *belső tag* decz. 11.
- 1868 ERDÉLYI JÁNOS *belső tag* jan. 23.
TOMPA MIHÁLY *belső tag* jul. 30.
- 1869 GREGUSS GYULA *belső tag* szept. 5.
- 1871 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ, *a társaság második elnöke*, febr. 2.
- 1872 40 SIR JOHN BOWRING *külső tag* nov. 23.
- 1875 KRIZA JÁNOS *belső tag* márcz. 26.
SZEBERÉNYI LAJOS *belső tag* jun. 4.
TOLDY FERENCZ, *a társaság negyedik elnöke*, decz. 10.
KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ, *a társaság harmadik elnöke*, decz. 22.
- 1876 45 TÓTH EDE *belső tag* február 26.
SZÉKÁCS JÓZSEF *belső tag* julius 29.
- 1877 DÖMÖTÖR JÁNOS *belső tag* január 8.
STEINACKER GUSZTÁV *külső tag* jun. 7
FÁBIÁN GÁBOR *belső tag* decz. 10.
- 1878 50 SZIGLIGETI EDE *belső tag* jan. 19.
HORVÁTH MIHÁLY *belső tag* aug. 19.
- 1879 TOLDY ISTVÁN *belső tag* decz. 6.
- 1880 CSENGERY ANTAL jul. 13.
- 1881 TÓTH KÁLMÁN *rendes tag* febr. 3.
- 55 SZEMERE MIKLÓS *rendes tag* aug. 20.
LUKÁCS MÓRICZ, *a társaság ötödik elnöke*, nov. 5.
DUX ADOLF *rendes tag* nov. 20.
- 1882 ARANY JÁNOS *rendes tag* okt. 22.
GREGUSS ÁGOST *rendes tag* decz. 13.
- 1884 60 FRANKENBURG ADOLF *rendes tag* jul. 3.
SZÜCS DÁNIEL *rendes tag* okt. 6.
- 1885 GERMANECZ KÁROLY *lev. tag* febr. 1.
GYÖRY VILMOS *rendes tag* ápril 14.
- 1886 TÁRKÁNYI BÉLA *rendes tag* febr. 16.
- 65 KOVÁCS PÁL *rendes tag* augusztus 13.

- IPOLYI ARNOLD *rendes tag* deczember 2.
1887 BALÁZS SÁNDOR *rendes tag* augusztus 1.
1888 RING MIHÁLY *lev. tag* október 4.
HENSZLMANN IMRE *rendes tag* deczember 5.
1891 ⁷⁰ P. SZATHMÁRY KÁROLY *rendes tag* január 15.
PACHLER FAUST *lev. tag* szeptember 5.
CSIKY GERGELY *rendes tag* november 19.
HUNFALVY PÁL *rendes tag* november 30.
1892 SZABÓ ISTVÁN *rendes tag* márczius 24-kén.
⁷⁵ SALAMON FERENCZ *rendes tag* október 9-kén.

XVII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ALAPÍTÓI

1894-İK ÉVI FEBRUÁR 11-IG.

<p>ACZÉL BÉLA BÁRÓ.
 ADLER DÁVID.
 ALMÁSSY EDMUND.
 ALMÁSSY PÁL.
 15 ANDRÁSSY GYÖRGY GR. (1860 előtt).
 ANDRÁSSY GYÖRGYNÉ, GRÓFNÉ.
 APÁTHY ISTVÁN (1860 előtt).
 ANTONOVICS KÁLMÁNNÉ.
 ARANY JÁNOS (100 arannyal).
 40 ARANY JÁNOSNÉ, ERCSEY JU-
 LIÁNNA (200 frt)
 ÁCS KÁROLY.
 BAGHY IMRE.
 BAJAI KATH. FŐGYMNASIUM.
 BALASSA ANTAL BÁRÓ.
 15 BALLAGI MÓR (1860 előtt).
 BALOGH ISTVÁN.
 BARBÁS JÓZSEF. (200 frt).
 BARCZA SÁNDOR.
 BARKASSY GÉZA.
 20 BARTAL GYÖRGY.
 BARTHA MIKSA.
 BATTHYÁNY FÜLÖP HERCZEG.
 BATTHYÁNY GÉZA GR. (1860 előtt).
 BATTHYÁNY KÁZMÉR GR. (1860 előtt).
 25 BATTHYÁNY LAJOSNÉ GRÓFNÉ.
 BAUMGARTEN FERDINÁND.
 BAUMGARTEN FÜLÖP.</p> | <p>BAUMGARTEN IGNÁCZ.
 BAUMGARTEN KÁROLY.
 30 BÁRÁNY PÁL ÉS DÉNES.
 BARON BENEDEK (3000 frttal)
 BELGRÁD IGNÁCZ.
 BENICZKY ÖDÖNNÉ KEGLEVICH
 STEPHANIA GRÓFNÓ.
 BEREKSZÁSZY PÁLNÉ.
 35 BERÉNYI FERENCZ GRÓF.
 BERNÁTFY IDA BÁRÓNÓ.
 BERNÁTH GYULA (200 forinttal).
 BETHLEN BALINT GRÓF.
 BETHLEN JÓZSEFNÉ GRÓFNÉ.
 40 BEZERÉDJ PÁL (200 frttal).
 BEZERÉDJ ISTVÁNNÉ (1100 frttal).
 BISCHITZ MÓR.
 BLASKOVICH BERTALAN.
 BOCZKÓ DÁNIEL.
 45 BOHUS JÁNOSNÉ SZÖGYÉNY
 ANTONIA.
 BOLZA ISTVÁN GRÓF.
 BRÁZAI KÁLMÁN.
 BRÓDY ZSIGMOND (200 frttal).
 BUDAI IMRE.
 50 BUDAI NÉPSZINHÁZ.
 BUDAPESTI ELSŐ HAZAI TAKA-
 RÉKPÉNZTÁR (200 frttal, mely
 adományát évenként megújítja).</p> |
|--|--|

- BUDAPESTI KERESKEDŐ IFJAK
TÁRSULATA.
- BUDAPESTI NEMZETI KASZINÓ.
- BUDAPESTI NEMZETI SZINHÁZ.
- 55 BUDAPESTI REF. FŐGYMNASIUM
ÖNKÉPZŐ KÖRE.
- BUDAPESTISZÍNÉSZEK (1860 előtt.)
- BUKOVINSZKY JÓZSEF (200 frttal).
- ÖZVEGY BULYOVSZKY GYULÁNÉ
SZILÁGYI LILLA (2000 frttal).
- BURJÁN PÁL.
- 80 BUTH KÁROLY.
- BUZÁS ELEK.
- CSABAI KASZINÓ (Békés).
- CSANAK JÓZSEF.
- CSAPÓ KÁLMÁN.
- 65 CSAPÓ VILMOS (ifjabb).
- CSÁKY ALBIN GRÓF.
- CSÁKY KÁLMÁN GRÓF.
- CSÁKY LÁSZLÓ GRÓF.
- CSENGERY ANTAL (500 forinttal).
- 70 CSEPELY SÁNDOR.
- CSÉRY LAJOS.
- CSILLAG LÁSZLÓ.
- CSURGÓI REF. GYMNASIUM CSO-
KONAY-KÖRE.
- CZIRBESZ GYULA.
- 75 DANIELIK JÁNOS.
- DARAY IMRE (500 frttal).
- DARÁZSI ALBERT DR.
- DEÁK FERENCZ.
- DEBRECZENI H. H. FELSŐ TANU-
LÓK OLVASÓ EGYLETE.
- 80 DEBRECZENI KERESKEDŐ IFJAK
ÖNKÉPZŐ EGYLETE (1860 előtt).
- DEBRECZENI POLGÁRI KASZINÓ.
- DEDINSZKY KÁLMÁN.
- DESSEÖFFY JÓB.
- DESSEWFFY AURÉLNÉ GRÓFNÉ.
- 85 DESSEWFFY EMIL GR. (200 frttal).
- DESSEWFFY ÖDÖN. (200 frttal).
- DEUTSCH MÓR (ifjabb, 200 frttal).
- DEVILLE JÁNOS (300 frttal).
- DIENES FERENCZ.
- 90 DOMOKOS LÁSZLÓ.
- EBNER EDE (200 frttal).
- EGE MIKLÓS (200 frttal).
- EGRESSY GALAMBOS SÁMUEL.
- EMICH GUSZTÁV (idősb).
- 95 EMICH GUSZTÁVNÉ (idősb).
- EÖRDÖGH JÓZSEFNÉ S SZENT-
IVÁNYI FARKASNÉ.
- EÖTVÖS DÉNES BÁRÓ.
- EÖTVÖS JÓZSEF B. (200 arannyal).
- BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF ALAPÍT-
VÁNY (2000 forinttal).
- 100 ERDEY ANTAL.
- ERDŐDY KAJETÁN GR. (1860 előtt).
- FÁY ANDÁS (1860 előtt).
- FENYVESSY ADOLF.
- FERENCZY LAJOS.
- 105 FIÓK SÁNDOR (ifjabb).
- FOGARASI JÁNOS (1860 előtt).
- FŐVÁROSI ORVOS (névtelen) (200 f.).
- FRANK ANTAL.
- FRANKÓI VILMOS (200 frttal).
- 110 FRANK-VARGA MARGIT.
- FÜLÖP LAJOSNÉ.
- GESSLER JÓZSEF.
- GÉVAY ANTAL (1860 előtt).
- GHYCY FERENCZ (200 forinttal).
- 115 GHYCY KÁLMÁN.
- GICZEY SÁMUEL.
- GÖNCZY PÁLNÉ GÖNCZY ILONA
EMLÉKÉRE.
- GÖRGEY GUSZTÁV.
- GÖRGEY ISTVÁN.
- 120 GRUBER JÓZSEF.
- GRÜNWALD BÉLA.
- GUNDEL JÁNOS.
- GYENE GUSZTÁV.
- GYENE KÁROLY.

- 125 GYÖRGY ENDRENE SZENTPÁLY
KLEMENTINA.
GYÖRI TAKARÉKPÉNZTÁR.
HAJÓS JÓZSEF.
HALÁSZ GEDEON.
HAMARY DÁNIELNÉ.
130 HAMVAY RAJSZ IZABELLA.
HANVAY ZOLTÁN.
HARKÁNYI FRIGYES.
HARKÁNYI FÜLÖP (1000 forinttal).
HECKENAST GUSZTÁV.
135 HERTELENDY-KARÁCSONYI MÁRIA.
HOFFMANN ALFRÉD.
HOLLÓSY KÁROLY (ifjabb).
HONTMEGYEI KASZINÓ.
HORVÁT BOLDIZSÁR.
140 HORVÁTH DÖME.
HORVÁTH LAJOS.
HORVÁTH LAJOSNÉ CSÁSZÁR
MÁRIA.
HORVÁTH MIHÁLY.
HORVÁTH - ROHONCZY ILONA
BÁRÓNÉ.
145 HÓDMEZÖVÁSÁRHELYI KASZINÓ.
ILLYÉS LAJOS (sófalvi).
IPOLYI ARNOLD.
IVÁNYOS LÁSZLÓ.
JÁLICS GÉZA.
150 JANKAI JÓZSEF.
JEKELFALUSSY LAJOS.
JÓKAI MÓR. (1000 forinttal).
JÓNY TIVADAR.
JÓSIKA SAMU BÁRÓ (360 forinttal).
155 JUST JÓZSEF.
KACSKOVICS IGNÁCZ.
KAJDACSY ISTVÁN (2000 forinttal).
KÁLNOKY DÉNES GRÓF.
KANDÓ KÁLMÁN.
160 KARAP FERENCZ.
KARÁCSONYI GUIDÓ GRÓF.
KARCZAG BÉLA.
KARSAI ALBERT (200 forinttal).
KASSELIK JENŐ (5000 forinttal).
165 KEGL JULIA.
KEGLEVICH BÉLA GRÓF.
KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ (200 forinttal).
KEMÉNY ZSIGMOND HAGYATÉ-
KÁBÓL. (400 frt.)
KAUTZ GYULA.
170 KÁLLAY ÁKOSNÉ.
KÁLLAY BÉNI.
KÁRMÁN LAJOS.
KÁROLYI TIBOR GRÓF (200 forinttal).
KECSKEMÉTI KASZINÓ.
175 KENESSEY ALBERT.
KENESSEY KÁLMÁN.
KÉGL GYÖRGY. (200 forinttal).
KIRÁLYI PÁL.
KISS LAJOSNÉ (1860 előtt).
180 KOLOZSVÁRI RÓM. KATH. FŐ-
GYMNASIUMI IFJUSÁG ÖN-
KÉPZŐ KÖRE.
KOVÁCS EDE (berenczei).
KOVÁCS KÁLMÁN (200 forinttal).
KOVÁCS LÖRINCZ (200 forinttal).
KOVÁCS MÁTYÁS (1860 előtt).
185 KOVÁTS GYULA DR.
KOZMA FERENCZNÉ DOMOKOS
JUDIT.
KÓNYI MANÓ ÉS NEJE.
KRALOVÁNSZKY GYÖRGY
KRIEK MÁRIA. (500 forinttal).
190 KUBINYI FERENCZ (idősb).
KÚN JÓZSEF. (200 frt.)
KVASSAY EDE.
LATINOVICS ILLÉS (200 forinttal).
LÁNYI GYULA.
195 LEDERER BÉLA.
LEHOCZKY TIVADAR.
LETHENYÉY LAJOSNÉ.
LÉBER IGNÁCZ.
LÉVAI HENRIK.

- 200 LÉVAI KASZINÓ.
LIPCSEY TAMÁS.
LIPTHAY BÉLA BÁRÓ.
LIPTHAY LAJOSNÉ.
LÓNYAY GÁBOR.
205 LÓNYAY MENYHÉRT GRÓF.
LUKÁCS ANTAL.
LUKÁCS GYÖRGYNÉ S TAR SÁ-
MUELNÉ.
LUKÁCS MÓRICZ. (10,000 frttal).
MADAS KÁROLY.
210 MADÁCH IMRE.
MAILÁTH GYÖRGY.
MAILÁTH JÓZSEF.
MAJER KÁROLY.
MAJLÁTH ISTVÁN.
215 MATKOVICS ALBERTNÉ RHÉDEY
ANNA.
MARKUSOVSKY JÓZSEF.
MAROSVÁSÁRHELYI KAZINCZY-
ALAPÍTVÁNY (200 frttal).
MÁNDY ELEK.
MÁRTON FERENCZ (ABONYI
LAJOS).
220 MÉSZÁROS KÁROLY.
MICKSKY ZSIGMOND (1860 előtt).
MIKÓ IMRE GRÓF.
MISKOLCZI TAKARÉKPÉNZTÁR.
MOLNÁR GYÖRGY.
225 NADÁNYI ALBERTNÉ (200 frttal).
NADÁNYI FERENCZ (200 frttal).
NAGY ELEK (káli).
NAGY GEDEON (tolosvai).
NAGY IVÁNNÉ, CSATÓ MÁRIA
(200 frttal).
230 NAGY KÁROLY (1860 előtt).
NAGYBECSKERÉKI FÖGYMNA-
SIUM ÖNKÉPZŐ KÖRE.
NAGYBECSKERÉKI GYMNASIUM
ÖNKÉPZŐKÖRE.
NAGYVÁRADI TAKARÉKPÉNZTÁR.
NÁDASDY LIPÓT GRÓF.
235 NEUWELT ARMIN.
NÉMETH LAJOS.
NÉVTELEN (1860 előtt).
NÉVTELEN (1860 előtt).
NÉVTELEN (200 frttal).
240 NÖKÉPZŐ EGYLET FELSŐBB
LEÁNYISKOLÁJÁNAK ÖNKÉPZŐ
KÖRE.
NYÁRI BÉLA BÁRÓ.
NYIRBÁTORI KASZINÓ.
OKOLICSÁNYI MENYHÉRTNÉ.
ORDÓDY ISTVÁN KÁROLY.
245 PAJOR ISTVÁN.
PALLAVICINI SÁNDOR ÜRGRÓF.
PANTOCSEK-PERESZLÉNYI IRMA
PAPP ELEK.
PAULAY EDE (200 frttal).
250 PÉCSI NEMZETI KASZINÓ.
PÉCSI TAKARÉKPÉNZTÁR
PESTI NAPLÓ SZERKESZTŐSÉGE.
PÉTERFFY ISTVÁN.
PFEFFER JÁNOS. (200 frttal).
255 PILASZANOVICS JÓZSEF.
PILTA JÁNOSNÉ. (1860 előtt).
PIUFSICS LAJOS.
PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓ
PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓNÉ
260 KEGLEVICH EMMA GRÓFNŐ.
PODMANICZKY FRIGYES BÁRÓ
(1860 előtt).
PODMANICZKY GÉZA BÁRÓNÉ
POMPÉRY JÁNOS. (200 frttal).
PONGRÁCZ ANNA.
265 PONGRÁCZ LAJOS (hontí).
PRÉLY ISTVÁN.
RADÓ ANTALNÉ.
RÁCZ GYÖRGY.
RÁNOLDER JÁNOS (200 frttal).
270 REMÉNYI EDE.
REVICZKYNÉ BAY SAROLTA.

- RIMASZOMBATI KASZINÓ.
 ROSTI PÁL.
 ROTTENBILLER LIPÓT.
 375 RÜKK SZILÁRD.
 RUPP KORNÉL.
 RUTTKAY MÁRTON.
 SAMARJAY KÁROLY.
 SÁRKÖZY KÁZMÉR. (ifjabb.)
 280 SCHEDIUS LAJOS (idősb. 1860 előtt).
 SCHLICHTER IZIDORNÉ.
 SCHICHTANZ IGNÁ CZ.
 SCHOSSBERGER VILMOS (tornyai, 400 frttal).
 SCHWANFELDER JÓZS.
 285 SELMECZI MAGYAR OLVASÓ KÖR.
 SIGRAY FÜLÖP GRÓF.
 SINGER ZSIGMOND.
 SOMSSICH PÁL.
 SOPRON MEGYE (1860 előtt).
 290 STEIN I. NATÁN (1000 frttal).
 STERN DÁVID.
 STÉPÁN GÁBOR.
 STRÁDA BÉLA.
 SVÁB JAKAB.
 295 SZABADY FERENCZNÉ.
 SZABÓ DÁVID.
 SZARVASI KASZINÓ.
 SZALÓKISZÉHER ÁRP. (200 frttal).
 SZÁSZ GERÓNÉ PAP ANNA
 300 SZATHMÁRY KÁROLY.
 SZECSKAY KORNÉL. (50 arannyal).
 SZEGED VÁROS KÖZÖNSÉGE.
 SZEGEDI SÁNDOR.
 SZEMERE PÁL (1860 előtt).
 305 SZENTANDRÁSSY LAJOS.
 SZENTGYÖRGYI ALBERT.
 SZENTIVÁNYI KÁROLY (150 frttal).
 SZENTIVÁNYI MÁRTON (ifjabb).
 SZENTIVÁNYI MIKLÓS.
 310 SZERB GYÖRGY.
 SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
 SZÉCHENYI GYULA GR.
 SZÉCHENYI ÖDÖN GR. (200 frttal).
 SZÉHER MIHÁLY FIA, ÁRPÁD,
 EMLÉKÉRE (5000 frttal).
 315 SZELESTEY LÁSZLÓ.
 SZIGETHY ÁBOR.
 SZIGLIGETI EDE (300 frttal).
 SZILY KÁLMÁN.
 SZINYEY-JEKELFALUSSY VA-
 LÉRIA.
 320 SZITÁNYI ADOLF.
 SZITÁNYI BERNÁT.
 SZITÁNYI IZIDOR.
 SZITÁNYI VILMOS.
 SZLÁVY JOZSEF (200 frttal).
 325 SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ SZMRE-
 CSÁNYI PAULA.
 SZOMBATHY LAJOS.
 SZONTAGH PÁL.
 SZONTAGH TIVADARNÉ.
 SZÓKE JÁNOS.
 330 SZÓKE LAJOS.
 SZÖLLÖSY JÁNOSNÉ (1860 előtt).
 SZTANKOVÁNSZKY IMRE.
 SZTROKAY BOLDIZSÁRNÉ EDVI
 ILLÉS MATILD.
 SZTUPA GYÖRGY.
 335 SZÜCS LAJOSNÉ.
 TÁRKÁNYI BÉLA (300 frttal).
 TELEKI DOMOKOS GRÓF (idősb).
 TELEKI SÁNDOR GRÓF.
 THAN KÁROLY.
 340 THANHOFFER PÁL.
 TIHANYI FERENCZ.
 TIHANYI FERENCZNÉ.
 TISZA KÁLMÁN.
 TISZA KÁLMÁNNÉ DEGENFELD
 ILONA GRÓFNÓ (200 frttal).
 345 TISZTA LÁSZLÓ.
 TISZTVISELŐK ORSZÁGOS EGYE-
 SÜLETE.
 TOLDY FERENCZ (400 frttal).

	TOMORI ANASZTÁZ (5000 frttal)	370 VÉREY JÓZSEF.
	TORDAI NÖEGYLET.	VÉSZTŐI KASZINÓ.
350	TÓTH LŐRINCZ.	VIDA KÁROLY.
	TÖKÖLY PÉTERNÉ GYIOKÓ	VIKTORIN JÓZSEF.
	IRMA (200 frttal).	VIOLA JÓZSEF (1860 előtt).
	TÖLTÉNYI MIKLÓS.	375 VISONTAI SOMA DR.
	TÖRÖK ELEMÉR (200 frttal).	VOJNICS MÁRK.
	TÖRÖK SÁNDOR.	VOJNICS TIVADARNÉ.
355	TREFORT ÁGOSTON (1860 előtt).	WAHRMANN MÓR (1200 frttal).
	UDVARDY CSERNA VINCZE.	WEISZ BERNÁT FERENCZ.
	ULLMAN KÁROLY.	380 WELLISCH ALFRÉD.
	UJVIDEKI KATH. MAGYAR FŐ- GYMNASIUM VÖRÖSMARTY ÖN- KÉPZŐKÖRE.	WENCKHEIM BÉLA BÁRÓ.
	UNGVÁRI FŐGYMNASIUM DAYKA- KÖRE.	WENCKHEIM KRISZTINA GRÓFNÉ.
		WENZEL GUSZTÁV.
		WENINGER VINCZE (200 frttal).
360	VALICS ANTALNÉ.	385 WESSELÉNYI JÓZSEF BÁRÓNÉ.
	VAJDÁFI GUSZTÁV.	WODIANER ARTUR.
	VAY ÁDÁMNÉ LÓNYAY MÁRIA GRÓFNÉ.	MIKÓ ANNA GRÓFNÉ (200 frttal).
	VAY KÁROLYNÉ GRÓFNÉ (200 frttal).	ZACHAR ISTVÁN.
	VÁRADY JÁNOS.	ZICHY ANTAL (200 frttal).
365	VÁRADY KÁROLY (200 frttal).	390 ZICHY DOMOKOS GR. (1860 előtt).
	VESZPRÉMI NEMZETI KASZINÓ.	ZICHY GÉZA GRÓF (500 frttal).
	VÉGH ARTÚR.	ZSILINSZKY MIHÁLY.
	VÉGH ISTVÁN (varebi)	ZSIVORA GYÖRGY (900 forinttal).
	VÉGHÉLYI IMRÉNE PÁZMÁNDY KAROLINA.	ZISKA JULIA, SOMOGYI DEZSÓ EMLEKÉRE (600 frttal).

Az 1860 előtt tett alapítványok 50, az 1860 után tettek 100 forint-
tosak. A nagyobb alapítványok külön meg vannak jegyezve.

XVIII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG KIADVÁNYAI

1885—1893.*

88. A tragikum. Irta BEÖTHY ZSOLT. 1885.
89. Nala és Damajánti. Hindu rege a Maha-Bharatából. Szanszkritből fordította FIÓK KÁROLY. 1885.
90. Egy mérnök regénye. Irta PÁLFFY ALBERT. Két kötet. 1885.
91. A balladáról és egyéb tanulmányok, Irta GREGUSS ÁGOST. 1886.
92. Tibullus elégiái. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta CSENGERI JÁNOS. 1886.
93. Pályák és pálmák. Irta ERDÉLYI JÁNOS. 1886.
94. Petrarca összes szerelmi szonettjei. Fordította és magyarázatokkal ellátta RADÓ ANTAL. 1887.
95. Sakuntala. Hindu dráma. Irta KÁLIDÁSA. Fordította FIÓK KÁROLY. 1887.
96. Gyalog-ösvény. Elbeszélések. Irta BAKSAY SÁNDOR. Két kötet. 1887.
97. Petőfi újabb reliquiái. 1838—1849. Gyűjtötte BARÓTI LAJOS. 1887.
98. Irodalmi tanulmányok. Irta SALAMON FERENCZ. Két kötet. 1889.
99. TENNYSON ALFRED Király-idylljei. Fordította SZÁSZ KÁROLY. 1889.
100. Worse kapitány. Regény. Irta KIELLAND SÁNDOR, norvég eredetiből fordította SZINNYEI OTMÁR. 1889.
101. Magány. Újabb költemények. Irta REVICZEY GYULA. 1889.
102. Török népmesék. Eredetijét gyűjtötte és magyarra fordította dr. KÚNOS IGNÁC. VÁMBÉRY ARMIN előszavával. 1889.
103. A néphumor a magyar irodalomban. Irta IMRE SÁNDOR. 1890.
104. Schiller költeményei. Fordították SZÁSZ KÁROLY, VARGHA GYULA és VÁRÓ FERENC. 1890.
105. Giacomo Leopardi Összes lyrai költeményei, fordította RADÓ ANTAL. 1890.

* A régibb kiadványok teljes jegyzékét lásd a Kisfaludy-Társaság Evlapjai új folyamának XIX. s pótlólag XX. és XXI. kötetében.

106. Iphigenia Taurisban. Goethe drámája, fordította CSENERGI JÁNOS. 1890.

107. A Kyklops. Euripides satyrdrámája, ford. CSIKY GERGELY. 1890.

108. Tanulmányok. Irta ERDELYI JÁNOS. 1860.

109. A szent. Történeti elbeszélés. Irta MEYER KONRÁD FERDINÁND, fordította PÉTERFFY JENŐ. 1890.

110. Szemerei Szemere Pál Munkái. Szerkeszti SZVORÉNYI JÓZSEF. Három kötet, 1890.

111. Burns Róbert költeményei. Fordította LÉVAY JÓZSEF. 1892.

112. Éva leányai, hét történet. Irta VADNAI KÁROLY. 1892.

113. Bárány Kemény Zsigmond összes beszélei. Két kötet. 1893.

114. Két szerelem. Szomorújáték. Irta CSIKY GERGELY. 1893.

115. A mértékes magyar verselés története. Irta NÉGYESY LÁSZLÓ. 1893.

116. Kriza János költeményei. Összegyűjtötte KOVÁCS JÁNOS. 1894.

117. Méreg. Regény. Irta KIELLAND SÁNDOR, fordította RITOÓK ENNA. 1894.

118. Aeschylus Oresteiája. Fordította CSENERGI JÁNOS 1894.

119. Ariosto Örjögő Lórántja. Fordította RADÓ ANTAL. Két kötet. 1894.

120. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XX. kötet. 1885.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül :

HENSZLMANN IMRE: A képző-művészetek fejlődése. MÁRKI SÁNDOR: Monaci krónikája Kis Károly megöletéséről.

VARGHA GYULA: Műfordítások Schiller költeményeiből (székfoglaló). SZÜTS MIKLÓS: Emlékbeszéd egy korán elhunyt ifjú felett. (Jutalmazott pályamunka.)

VADNAI KÁROLY: Az örök láng.

SZÁSZ KÁROLY: Egy pereznői esőnd.

KELETI GUSZTÁV: Monumentalis festészetünkről. BABICS KÁLMÁN: Emlékbeszéd egy korán elhunyt ifjú felett. (Megdícsért pályamunka.)

121. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXI. kötet. 1887.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül

ÁBRÁNYI EMIL: Koldus. (Székfoglaló.)

VADNAI KÁROLY: Czuczor rabláncza.

BAKSAY SÁNDOR: Dömötör Jánosról.

Emlékbeszéd.

SZÁSZ KÁROLY: Szemere Pál emlékezete.

VARGHA GYULA: Rákóczi temetése.

Költemény.

BERCZIK ÁRPÁD: Ügyetlen udvarló.

Beszély.

SOMLÓ SÁNDOR: Az apród.

PONORI THEWREWK EMIL: Mutatványok a Görög Anthológiából. (Székfoglaló.)

DR. RUZSICKA KÁLMÁN: Hartmann és Shakspeare Juliája.

DR. BERKESZI ISTVÁN: Barcsai levelei Radvánszky Jánoshoz és feleségéhez.

JALAVA ALMBERG ANTAL: Egy epizód a Kalevalából.

NÉGYESY LÁSZLÓ: A magyar verselmélet kritikai története.

LÉVAY JÓZSEF: Látogatók. Költemény.
BEÖTHY ZSOLT: Kovács Pál emléke-
zete.

BAKSAY SÁNDOR: Homér Iliászából.
MIKSZÁTH KÁLMÁN: A hajlékonyabb-
ág. Beszély.

122. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXII. kötet. 1889.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

Dr. VÁCZY JÁNOS: Tompa lyrai alle-
goriái.

ALEXI GYÖRGY: Utazásom az oláhok
közt.

BERCZIK ÁRPÁD: Győry Vilmos em-
lékezete.

ZICHY ANTAL: A nagyzásról. Szatira.
AGAI ADOLF: A megvénülés.

PÉTERFY JENŐ: A tragédiáról. (Szék-
foglaló.)

VARGHA GYULA: Egy falusi temető-
ben.

PULSZKY FERENCZ: Emlékbeszéd Ipolyi
Arnold felett.

PÉTERFY JENŐ: Arany János epikai
töredékei.

BRASSAI SÁMUEL: Miképp hallgassa-
nak a fiatalok a költőkre? (For-
dítmány Plutarchosból.)

RUDNYÁNSZKY GYULA: Levél egy szín-
igazgatóhoz. (Jutalmazott tankölte-
mény.)

JANCÓ BENEDEK: Turgenyev Iván.

DÖMÖTÖR PÁL: A dal. (Megdicsért
tanköltemény.)

VÉRTESI ARNOLD: Az asszony. (Szék-
foglaló.)

123. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXIII. kötet. 1890.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

BAYER JÓZSEF: Shakspearei nyomok
irodalmunkban és a magyar színé-
szet műsorán 1790—1837. (Szék-
foglaló.) — I. Kazinczy Ferencz
Hamlet-fordítása. — II. Shakspearei
drámák és előadók.

RÁDÓ ANTAL: Ginevra. Ariosto Ör-
jögő Lórántjából.

STURM ALBERT: Ring Mihály emlé-
kezete.

HORVÁTH BOLDIZSÁR: Költemények.
(Székfoglaló.) — I. Egy kriminá-
lis bírónak. — II. A halálhoz.

Gróf SZÉCSEN ANTAL: Rafael.

SZÁSZ KÁROLY: Schweizi út (költe-
mény).

VADNAY KÁROLY: Emlékezés Sárosy
Gyulára.

ÁBRÁNYI EMIL: A hajnal ellen (köl-
temény).

KECSKEMÉTI LIPÓT: A paradicsom a
középkori zsidó költészetben. —
Bevezetés. — A spanyol-zsidó köl-
tészet Édene. — Az olasz iskola
Édene. — Az Éden berendezése.
Sátrak. — Az Éden lakói. Az ős-
kor üdvözültjei. — Az Éden-lakók
erényeik szerint. Typusok. — Hu-
mor az Édenben.

124. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXIV. kötet. 1890.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

VÁRADI ANTAL: Krisztus az alvilág-
ban. (Székfoglaló.)

HERMANN ANTAL: Újabb adalékok a
Szilágyi és Hajmási-féle témához.

MAILAND OSZKÁR: Az oláh népköl-
tészet fő vonásai. (Jelentés.)

GYULAI PÁL: Báró Kemény Zsigmond
sírhánál. Költemény.

HADZSICS ANTAL: Zmáj-Jovanovics
János.

DEGRÉ ALAJOS: Az utolsó jurátus.
Beszély.

ENDRŐDI SÁNDOR: Diadal. Költemény.
 ZICHY ANTAL: Gróf Széchenyi István
 külföldi utazásaiból.
 ABRÁNYI EMIL: A monológ ellen.
 (Pályanyertes monológ.)

CSENGERI JÁNOS: Iphigenia Tauris-
 ban. Goethe drámája. (Megdicsért
 műfordítás.)

125. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXV. kötet. 1891.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

MAILAND OSZKÁR: Újabb adatok az oláh népköltészetéhez.	DALMADY GYÖZÖ: Erdélyben, két köl- temény. — I. Mátyás szülőháza. — II. Jelszó.
HANUSZ ISTVÁN: Magyar virág, ma- gyar fa.	VADNAI KÁROLY: Hymen, novella.
SZÁSZ KÁROLY: Emlékezés Tompa Mi- hályra, arcsképe előtt.	LÉVAY JÓZSEF: A vén diófa, költe- mény.

126. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXVI. kötet. 1892.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

HADZSICS ANTAL: A szerb színészet Magyarországon.	TÓTH LŐRINCZ: Distichonok.
TÓTH LŐRINCZ: Emlékezések a Kis- faludy-Társaság keletkezésének ide- jére.	SZÁSZ KÁROLY: Drága föld.
SZABÓ KÁROLY: Euripides Elektrája.	RÁKOSI JENŐ: A nemzeti génusz.
RADÓ ANTAL: Izabella (Ariosto <i>Ör- jögő Lóránt</i> -jából).	BARTÓK LAJOS: A hős özvegye.
	SZIGETI JÓZSEF: A táblabíró inten- dás.

127. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXVII. kötet 1893:

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

STURM ALBERT: Pachler Faust em- lékezete.	VÁRADI ANTAL: Az Úr ítél.
TÓTH LŐRINCZ: Jubiláris visszaemlé- kezések.	VADNAI KÁROLY: Gazsi.
BRASSAI SÁMUEL: Gorgias, Plato dia- logusa.	GYULAI PÁL: Télen.
	JÓKAI MÓR: Rút leányok asyluma.
	VÁRADI ANTAL: Aeschylus Oresteája.

IRODALMI MUNKÁLATOK.

P. SZATHMÁRY KÁROLY EMLÉKEZETE.

ABONYI LAJOSTÓL.

(FELOLVASTATOTT 1893. MÁJUS 31-DIKÉN.)

Az írók emlékét műveik szépsége, hasznossága, működésüknek hazafias iránya, hatása tartósan megóvjá ugyan feledéstől, — ámde ezen fölül az érdemek kitünősége a méltánylást külön is megkívánja, mely a messze távol múltban kezdett, hosszú évekig tartó fáradhatlan munkásság által is kiérdemelt dicséretök, kitüntetésük, dicsőítésük mellé, — a fáradságos pálya befejezésével, gyepesedő sírhalmukra hálásan letegye a közelismerés hervadhatatlan babérkoszorúját.

Midőn a mélyen tisztelt Kisfaudy-Társaság én reám ruházta azon feladatot, hogy nevében és körében elhunyt kedves tagtársunkról, P. Szathmáry Károlyról, az ő hosszú és hasznos irodalmi működéseiről, ezen igénytelen sorokkal megemlékezzem: míg egy részről ezt a megbízást megtiszteltetésnek vettem, s mint az elhunynak ifjúkori barátját szívem őszinte meleg szeretete is buzdított, hogy — bár fájdalmas tisztet teljesítsek, — engedelmeskedjem, és oly buzgalommal, a mint ő azt kiérdemelte, hangoztassam az ő dicséretét; más részről félve kétkedtem, ha vajon az irodalmi központtól távol lakásom, ifjúkorom egyik legkedvesebb barátjától régóta hosszas elválásom nem fog-e akadályul szolgálni feladatom teljesítésében, nem fogja-e hiányossá, halványszínűvé tenni ezen igénytelen, egyszerű koszorút, melyet emlékére a tisztelt társaság nevében teszek le?

Fog-e az érdemek ezen füzére oly friss, oly élénk, oly kifejező, oly találó lenni, mint a milyenné az ő emléke iránt érzett meleg szeretetem, nagy munkássága iránt kiváló tiszteletem óhajtaná tenni; mint a minőt az ő kiváló és maradandó irodalmi, hazafias és polgári érdemei megkívánnak, s méltó azon nagy elismeréshez, melyet a tisztelt társaság általam akart kifejezni.

Ha némileg sikerül az, az ő kiváló érdemei s azoknak elősorolása fogja a kívánt célnak megfelelővé tenni.

Ha az ő irodalmi munkásságának nagy terjedelmű köréből, hazafias működésének messze — a társadalom minden rétegébe — elterjedő eredményes hatásából nem felejték ki valamit: úgy azt azon pontos feljegyzéseknek köszönhetem, melyek máshol, más tereken róla elmondattak, s melyek mind az irodalomnak, a hazának, a közügyeknek, a nevelésnek, a közművelődésnek tett hasznos szolgálatairól tanúskodnak, melyek mind az ő kitűnő érdemei mellett bizonyítanak, s megerősítik bennünk azon meggyőződést, hogy hasznos pályájának alapját, kiindulási pontját az ő ernyedetlen szorgalmú szépirodalmi munkássága képezi.

Hazájának, nemzetének bálványozó szeretete, nemzeti multunknak valóságos áhitatos bámulása tette, nevelte íróvá; önkénytelen lelki óhajtnak engedett, de teljes, ingadhatlan meggyőződésnek is, hogy a nemzeti életnek hasznos dolgot cselekszik.

Midőn ifjúságában hazafias érzésből s valódi ellenállhatatlan lelki szenvedéllyel lett íróvá, mindennapos együttlétünkben számtalanszor folyvást tanúja voltam annak, hogy oly szorgalommal, oly izgatott buzgósággal dolgozott nappal és éjjel, hogy jóformán soha sem hagyta pihenni tollát, mintha ezzel nemcsak lelki szükségnek engedett volna, hanem azon szomorú időkben szoros hazafias munkát, úgy szólva, kemény, lélek és testet törő robotot rótt volna le, mely parancsol, mely nem tűri, kizárja a szünetelést.

A mi lelkében, szívében gyökeret vert, az nem meggyőződés volt többé, hanem erős, szent hit, hogy hűséges köteleességet teljesít.

Ez a köteleességérzet és hazája történelmének bálványozó szeretete választotta vele irodalmi működésében a történelmi regényírás terét. S mert nemcsak szeretni, de imádni tudta a multak nagy alakjait s rajongott azon mozzanatokért, melyeket tárgyaiul kiválasztott, a buzgalom valóságos könyvmolylyá tette. Ifjú korában a fővárosba érve, bújt a könyvtárakat, felhajtotta a legkisebb, legigénytelenebb magyar, német, latin munkát, mely a hazai történelemre vonatkozott, s egyikévé lett a hazai történelem legalaposabb ösmerőinek annyira, hogy történelmi regényeit az ifjúság nemcsak a hasznos mulatás és okulás végett, de valóban alapos történelmi ösmeretek szerzése végett is olvashatja.

A történelmi tér és történelmi alakok felhasználásában járt el oly kérlelhetlen szigorúsággal és a történelmi igaznak oly szoros megtartásával, hogy nem irtalmazott még saját magának sem, nem engedett még saját csapongó ábrándjainak sem.

Emlékezem, hogy nem egy szép, nem egy kínálkozó érdekes fordulatot áldoztatott föl regényeiben, bár csak szerelmi is lett legyen az — ha az csak távolról is megtámadható leendett, hogy a történelmi

idő számításával ellenkezik. Volt annyira szőrszálhasogató, hogy soká, nagyon soká bosszantotta általunk — ingerkedők által — fölhozott olyan csekélység, hogy a *Sirály* című legelső regényében Lajos király udvarában kávészín atillát emlegettet, talán előbb, mint sem azt a kifejezést ösmerhették volna. S mikor nevetve szemére hányták, hogy II. Lajos királynak nem is létezhetett egy természetes fia: boldog s büszke aolt, hogy megmutathatta azon avult, régi füzetét, mely «az Pozsoni Jannos herczegről, az Budai Lajos király fiáról» emlékezik, ki magát Ementitus-nak nevezi Miksa császárhoz Báthory Miklós ellen emelt panaszában.

De nemcsak a magyar történelmet, kivált Erdélyét, bérczes kis hazáját szerette, hanem a történelmi nagy családok viszonyait is, mert fölkutatta, ösmerte a legkisebb részletekig s nagy pontossággal, nagy óvatossággal s nagy tudatos alaposzággal használta föl regényeiben.

S hogy mennyire öntudatos regényíró volt, minden regényében megmutatta azt, hogy soha sem vétett azon szabályok ellen, soha sem tért el azoktól a tétélektől, melyeket ezen tisztelt társaságban 1870 márczius 30-án székfoglalójául tartott *A regény földadata* című munkájában fölállított, körvonalaazott.

S míg szembeállt azon æsthetikusokkal, a kik a regényben kiválóan az öncélt, az alaki tökélyt keresik, bár nem adott egészen igazat, — de elfogadta Jósikától és Eötvöstől azt, hogy a hasznosan mulattatást és tanítást tűzik ki főfeladatul.

Különben is a Jósika regényeinek példáján és a Jókai regényeiből merített lelkesülésen indúlt meg.

Ez a két tanítómestere volt neki. Ez a két példánykép lebegett szemei előtt, ez a két példánykép buzdította, az egyiknek irányát, tárgyainak mezejét követte; a másiknak nyelve báját, tiszta ép magyarságát, kifejezéseinek igaz hazai érzését óhajtotta elsajátítani.

Jósika volt az első hatással reá.

Ő is abból a forrásból merített. A hazai és kiváló előszeretette gyakran az erdélyi történelemből vette tárgyait, de míg a jellemképzésben érezte Jósika feddhetlen prudériájának, a tiszta erkölcsi iránynak s a régi lovagkor eszményeinek, ideális alakjainak hatását, sokszor mégis hogy eltért munkája vezetésében Jósika fővonásától, a regényes mulattatástól, — a mint ő azt maga is beismerte, bevallotta, — életpályája volt az oka, mely elsodorta a didaktikai irány felé.

Másik példányképéhez Jókaihoz mint nyelvben, úgy hivebb maradt az érzelmek kifejezésében is. A jellemfejllesztésben a benső jóságot, mely az alakokat — még ha hibásak is — megneemesíti, tetszetősebbé teszi, igyekezett végig következetesen kívinni. A mesét nem egy-

szerűen elvágni s a következtetéseket az olvasó sejtésére bízni, hanem azt egész nyugalommal, megtörténtetve befejezni.

Regényei érdekességük mellett épen ezért kerekék, formásak.

Székfoglalójában szintűgy, mint regényeiben azonban öntudatosan mégis inkább megtagadta a művészi tökélyt, de elfogadta egy-egy társadalmi javító eszme, vagy bölcseلمي elv irány szerű kifejtését a győzelemre s azt célzatosan vezetni tudta.

Elfogadván a legtöbb æsthetikusnak azon állítását, hogy a regény nem egyéb, mint az újabb kor hőskölteménye, az *Aenecis*, *Odysea*, majd újabban a *Henriás*, s a modern elbeszélő költemények, Puskin *Anyeginje*, Arany *Toldija* példájára támaszkodva, határozottan megengedte az összeállítás szigorú keretétől való epizód eltéréseket, de csak annyiban, hogy azok a főcselekménnyel, vagy annak személyeivel teljesen összefüggjenek, s a mesének vagy a jellemeknek tovább fejlesztésére szolgáljanak. Hanem a történelemmel szemben sem másnak, sem magának nem engedett meg semmi legkisebb eltérést, határozott hűséget kívánt; még annyit sem engedett meg, hogy a művészi célok elérése végett valamely jellem kidomborítására hamis, és történelmi adattal nem támogatható költött mozzanatot használjon.

Mindenek fölött pedig kifogástalanul magyar író akart lenni; tisztán magyar regényt akart írni. A mint ő hitte és megkívánta, hogy a magyar regénynek tárgya nemzeti legyen, szorosan nemzeti típusok, jellemvonások alkalmaztassanak benne: úgy megkívánta a tiszta nemzeti zamatú írásmodort is, — a mint nevezte, — igaz magyar nyelvet.

Szerencsésnek nevezte Jókait és Vas Gerebent, hogy ezen három dolognak együttes alkalmazását a legnagyobb részben eltalálták.

Mi pedig szerencsésnek mondhatjuk Szathmáry Károlyt, hogy a saját föltételeit, saját fölállított szabályait oly hiven, oly öntudatosan meg tudta tartani, fel tudta ösmerni s követni mintaképeinek előnyös oldalait, a történelmi mulattatást, a szép magyar nyelvet s a magyar regényírásnak módját.

Ezen tanulmányok hű követése s a nagy öntudatosság teszik épen azt, hogy író kortársai közül az általa művelt téren kiemelkedett, s hogy ma itt őt, — mint mestereihez illő tanítványt, — ünnepeljük.

Ezen megünneplés nagy elégtételül szolgál neki azért is, a miben nem mondhatjuk szerencsésnek, hogy mint vigasztaló, hazafias önérzetet emelő író, a szomorú időkben kedvence levén az olvasó közönségnek, később olvasóinak érezte a hűtlenségét, a közönség megszámolt a történelmi regényekkel, vele is, mint nagy elődeivel, ha náluk csupán szorosan a történelmi hagyományokat találta s hiába kereste a mesés, tarka

kalandosságokat, s hajlandósága inkább vonzotta a tisztán ideális, vagy tisztán reális, vagy épen szenzációs regények felé.

Szathmáry Károly, ki az életben igen sokat, később eszméiben, terveiben is szívesen foglalkozott az ábrándokkal: regényeiben, — habár maga úgy vélte is, — kevéssé volt ideális, reális pedig csupán a történelmi igazságok szigorúságáért; regényei nem felelnek meg többé a nagy érzéki mulattatás óhajtatásának, jó regényeink művészi, tökéletes kivitele nem volt többé elég az olvasó közönségnek, — de annál inkább marandó becsűek lesznek azok irodalmi tekintetben.

Irodalmi érdemeinek ily módú elismerése, megünneplése egyike az ő legnagyobb elégtételeinek.

Bizonyára nagyon kiérdemelte ő ezt, ki kora ifjúságától fogva negyvenegy évig, 1891. jan. 25-én történt halála idejéig hű és hasznos munkása volt a szépirodalomnak, és irodalmi munkásságának hatása által hű és fáradhatlan bajnoka a közügynek és közművelődésnek.

1850 és 1891. Negyvenegy év, most már negyvenhárom év!

Bizony hosszú, messze idő az, mikor először láttuk egymást, mikor megösmertedtünk, mint irodalmi aspiránsok (sóhajtozók) egy már rég feledett, emlékből sem maradt irodalmi előcsarnokban, a deli, szép és minden hirnév hátrahagyása nélkül eltűnt Korányi Viktornak egyszerű szobájában, a betiltott *Honvédek naplójegyzetei* és soha meg nem jelent *Losonczy Album* szerkesztőségében, a hol az ugyanezen vállalatok által elnyelt első zsengéinket bemutattuk.

Attól a naptól elválhatlanok lettünk.

Balázs Sándor őt, már mint elősmert és általa megbámult, névvel bíró író mutatta be, daczára, hogy még sem ő, sem én nem olvastunk tőle nyomtatásban semmit, s ez a pillanat volt a Parnassus felé első botorkálásunk . . . Szathmáry Károly maga is — ezt nem is számolva — azt mondja *Emlékeiben*, hogy legelőször a *Remény* számára adott Jókainak egy pár apróságot, ki azt örömmel elfogadta, s csak azután kopogtatott be egy novellával Nagy Ignácshoz, a *Hölgyfutár* szerkesztőségében, mely novellát már egy pár gyenge verse s egy mutatóvány előzte meg egy soha ki nem adott *Bithory Erzsébet* című regényéből, ugyancsak a *Hölgyfutárban*.

Itt kezdődik az ő irodalmi pályája. Itt találom hát én is alkalmasnak őt személyében, családi és személyes körülményeiben is megösmertetni azon évekről, melyek születésétől, gyermekkorától kezdve irodalmi első fellépéseit megelőzték.

Mert épen itt, mert már mint felnőtt ifjút látva, ösmerve, tudva a belső hatást is, mit reá Jósika és Jókai művei tettek s íróvá nevelték, e

pontról alapíthatjuk, ítéelhetjük meg azon külső körülmények hatását is, melyek lelki életére nemcsak befolyással voltak, de annak határozott irányt adtak.

P. Szathmáry Károly azon péterfalvi előnevet viselő s elterjedt családi összeköttetésekkel bíró Szathmáry Pap családból származott, mely a XVI-dik században Szatmárban (Hiripen, Mujtikon, Kis-Naményban, Peleskén, Darócson) még szép nemesi jószágokkal bírt, melyek — az I. Rákóczy Ferencz támadásában részvétel miatt Szathmáry Pap Dánielnek a gombári havason történt elfogatása után — gróf Straszoldó, szatmári parancsnok által 1670-ben, elkoboztattak. — Azon Szathmáry családból, melyből a XVII- és XVIII-dik században a külföldi, franekerei és uthrechi-egyetemben járt, tudományos képzettségű, irodalommal foglalkozó férfiak származtak s kiváló nevezetességű tanárok voltak; neveikkel mindkét században találkozunk valamennyi erdélyi főbb iskolák, a kolozsvári, a gyulafehérvári, a maros-vásárhelyi, úgy a sárospataki collegiumnak tanári névsorában.

A családi vér hajlama is indította tehát a tudományos és irodalmi pálya felé, s elődeinek emlékezése buzdította épen azon történelmi idők, a XVI- és XVII-dik század múltjának kegyeletes tanulmányozása felé.

A családi kör varázsa, kitűnő képzettségű s a hazai újjá ébredés korában társadalmi tekintélynek örvendő atyja, péterfalvi Szathmáry Dániel okos, gondos irányadása; anyjának, a hírneves és nagytekintélyű családból származó Kállay Zsuzsánnának, sok szenvedés és nélkülözés között is gyöngéd, meleg és önfeláldozó szeretete, ezen nagy, önfeláldozó szeretetnek rajongó bámulása adták meg neki az erőt az önállóság, az előretörekvéshez, s a kitartó küzdelem úgy az önművelődéshez, mint később valódi szenvedélyes munkássághoz az egész életen keresztül.

1830 aug. 26-án született az akkori Krasznamegyében, Szilágy-Somlyón, a Báthoryak régi ősfészkében; a földön, melyet a Wesselényiek hazaszeretete szentesített meg, s mind a melynek csak emlékezete is magasan emelhetette kebelét; mint a hogy művelte, nemesítette első gyermekéveiben azon erkölesi és kedélyélet tisztasága, melyben a szerény családi tűzhelynél nevelkedett.

Első iskoláit szülőföldén kezdette, gymnasiumi éveit Kolozsvárott, Zilahon, és a bölesészeti folyamat ismét Kolozsvárott folytatta, s tanáraitól, kik közé a kiváló történész, Szilágyi Ferencz is tartozik, Hóry Farkasról s Rózsa Károlyról, mint a kik lelki fejlődésére nagyon hatottak, hálásan emlékezik meg.

1848-ban Kolozsvárott volt első éves jogász, s a Gyulai Pál, Szűcs Márton, Bethlen Miklós által lelkesített ifjúság mozgalmaiban nemcsak a

legáradóbb hévvel vett részt, de csakhamar el is rohant hazája védelmére.

Tizennyolcz éves nem volt még egészen, midőn a daliás Tóth Ágoston 31-dik honvédszászlóaljába beállott közhonvédnek, mely épen szülőföldén, Somlyón, állíttatott össze.

A hívős ősztől kezdve az 1848 kemény, szigorú decemberben keresztül, a deézi csatától kezdve altisztból hadnagygyá, később főhadnagygyá előléptetve, végig küzdötte a nagy szenvedésekkel s hányattatásokkal vegyes, de dicső, mesés, ragyogó fényű hadjáratát az öreg Bemnek, résztvevén Kolozsvár visszahódításában, besztercei, Gyula-Fehérvár alatti szász-sebesi csatákban és csatározásokban egészen a legutolsó napokig, Déváig, a hol is, — a mit igen szépen és meghatóan ír le Emlékirataiban és külön is, — 1849 aug. 17-én és 17-ről 18-kára virradóra 10,000-en a fegyvert letették.

Déva és vidéke, hol a vár felrobbanása előtt külön önálló cselekvésre is nyílt tere, nagy benyomást tett reá, s különös nagy hatása mind végig megmaradt nála; mint egy kínosan átélt álomképhez, gyakran, gyakran visszatér reá írói működése folyamában, a *Déva galambja* című nagyon szép novellájától kezdve egy-egy regényében, úgy korrajzi emlékezéseiben.

A besoroztatást idegen vidékeken nélkülözéssel teljes bujdosással, rejtőzködéssel kerülte el. S még e bujdosásában sem nyugodott tanulás, ösmeretszerzés szomja. A mire igen kevés ember vállalkoznék, végig tanulmányozta, úgyszólván, magába szívta a Brockhaus-féle Conversations Lexikon vaskos köteteit.

Vége Técsőn talált nyugtot s mint nevelő taníttatta egy évig Bartha János kamarai orvos gyermekeit, és sok apróság feljegyzése után megírta itt *Báthory Erzsébet* című regényét, melyet, a mint maga följegyezte, nem tartott érdemesnek a kiadásra.

Ilyen belső és ilyen külső körülmények hatása alatt lépett P. Szathmáry Károly az irodalmi pályára.

S mert régen, majd egész két évig foglalkozott már akkor az irodalommal, írt a nélkül, hogy nyilvánosan fellépett volna, a min mosolyogtunk akkor, jogosnak vehetjük mondását, hogy midőn legelső munkái megjelentek, nem volt többé kezdő író.

Egy nagy csomó kész munkát tartott úvilág-utczai szerény parányi szobájában az asztalfiókjában.

Első munkálatai többnyire novellák, néha versek, Kucsuk név alatt jelentek meg nyomtatásban.

Ezen írói nevet azért választotta, mert egyik anyai őse, egy Kállay leány, a híres Kucsuk basának volt törvényes felesége.

Az írói körökbe, a mint ő maga mondja Emlékirataiban, csak úgy egyszerre belepottyant, s a mint tréfásan jegyzi meg, soha sem volt kezdő író, vagyis mintha nem is lett volna az soha.

Én azt teszem még hozzá, hogy soha sem volt fiatal ember. Kezdetben én és Balázs Sándor az *öregnek* címeztük; valósággal a szeretetnél sokkal többel, nagy tisztelettel környeztük szintúgy általános tudományos műveltsége, tartós nagy szorgalmas munkássága, mint kifogástalan, rendes, példányszerű életmódja miatt. Komoly, higgadt volt, a mi bohó élményeinkben soha részt nem vett, inkább eljárt a helyett az egyetemi könyvtárba, vagy a régi öreg írókat látogatta meg.

Szép, épületes dolog volt az akkor, a nagy vihar után, midőn nem találtuk a hazában hazánkat, senki sem fogadta szívesebben, senki sem szerette a kezdő író jobban, mint az öreg régi írók.

A fiatalabbak, de még a forradalom előtti gárdából, pártfogolták, támogatták őket munkásságukban. Ha valamelyik csak a nevét olvasta egynek valamely munka alatt kinyomtatva, elég volt arra, hogy a szíve mélyéből szeresse, úgy bánják vele, mint a legjobb régi ösmerőssel. Degré Alajos, Jókai Mór, Kőváry László, Lévy József, Lisznyay Kálmán, Szilágyi Sándor, Vas Gereben a tenyerökön hordták a kezdőket. Kőváry, Lévy a hírlapokban emelték, Degré ingyen színházi jegyeket osztott, Szilágyi bálókba, társas összejövetelekbe czipelte, vendégelte, sőt Lisznyay még arra is ráadta a fejét, hogy Szathmárynak egy novelláját, — csak hogy azt háromszoros tiszteletdíjért elszerezhesse, — a saját, már akkor általánosan elterjedt neve alatt adta ki. Azt jegyzik föl életírói, hogy az a *Két Révay* című elbeszélés lett volna. Én pedig úgy emlékszem, hogy *Belibán* volt a novella címe. Bármelyik volt is, a vége az volt, hogy Szathmáry számára mind végig folyvást megmaradt a háromszorosan felemelt tiszteletdíj.

S ezen tréfás eset a mint emelte tekintélyét, ép úgy nevelte írói buzgalmát s egyúttal kedvezőbbé tette anyagi körülményeit.

Szathmárynak aztán folytonos munkássága, de első regényének a *Sirálynak* kedvező fogadtatása által meg volt hírneve állapítva.

Az 1853. évben már három szépirodalmi közlöny volt, sőt az év vége felé négy-öt. A Hölgyfutáron kívül a Szilágyi Virgil, a Vahot Imre, lapja, a Császár Ferencz lapja, és a politikai lapok is folyvást adtak tárcaikban szépirodalmi dolgozatokat.

A Szathmáry Károly neve volt az, melyet folyvást, mindennap lehetett látni valamely lapban munkája alatt, sőt lehetett látni három lapban is egyszerre.

S mert folyvást írt az egész negyvenegy év alatt, vagy kétszáz novellát és apróbb munkát, körülbelől harmincz regényt s önálló művet

összeirogatott, a mellett, hogy a nagyobb idejét előbb nevelői, később tanári pályáján élete keresetmódjára, hivatalos teendőinek lelkiismeretes és pontos teljesítésére fordította. Ez csak úgy történhetett meg, hogy a nap legszebb óráit hivatalos teendőinek szentelve, az éj óráinak legnagyobb részét rabolta el magától.

Lássuk írói mukásságának nagy kiterjedésű eredményét.

A három kötetes *Sirály* című regényt, mely a mohácsi vész előzményeit s következéseit mutatja a pártoskodás elítélése által, vigasztalásul nemzeti összetartásra buzdít, a *Samyl* című két kötetes regény követte, mely buzdítólag tünteti elénk, hogy egy parányi nép is, ha jogaiért lelkesen sikra száll, milyen ember fölötti erőt tud kifejteni.

Az ezután is gyorsan egymás után megjelent regényei, a Mátyás király uralkodásának dicső korszakával foglalkozó 3 kötetes *Magyarhon fénykora*, az Izabella tragikus sorsát s Erdély legziláltabb napjait ábrázoló *Izabella* (2 k.), *Erdély véscsillaga* (3 k.) s a *Kendiek* (1 k.) mind, mind telve vannak hazafias ábrándokkal, de kiválóképen még az ezután következett *Bujdosók* (2 k.), a Rákóczy forradalom után jött idők szomorú korszaka van oly melegséggel írva, mely egészen behízelgi magát szívünkbe.

S ím itt e legutolsónál kezdődik azon általam fönnebb is említett távolodás a Jósika irányától, mely már a csak tisztán mulattatással s az események, jellemek fejlesztésével nem elégszik meg, a regény irányából nemcsak sejtetni igyekszik a meritendő tanulságot, hanem azt nyíltan és vezéreszméül bevallja.

Még a már 1851-dik év telén kezdett nevelői pályáján, később azon hazafias irányú (Szőnyi-féle) nevelő-intézet folytatásának tartatott internátusban tanárkodása alatt, mely — nem hagyhatom említés nélkül — példány-intézet volt, s annyi jeles férfit nevelt a hazának, majd midőn Váradi Ádám elbetegesedése alatt az intézetet jóformán maga vezette, 1852—1858-ig: nem bírta többé magát visszatartani attól, hogy az oktatási irányt be ne vigye regényeibe is.

Ez irány 1858-ban külföldön tett tanulmány-útja után, 1858—1862-ig mármaros-szigeti és 1862—1868-ig nagy-enyedi tanársága alatt határozott modorává vált, s el nem vitatható példáját mutatja annak, hogy az írónak életpályája mily befolyással van irodalmi irányára, habár — mint nála, értve a történelmi tért, különben is összeegyeztethető volt — nem választja el kedvencz tárgyaitól.

Nemcsak a *Tisza bölcsője* leírás, de minden ez időben írt munkája tanúskodik erről, sőt már arról is, hogy Cserey krónikájának hatása regényes krónikák írása felé hajtja. A gyula-fehérvári, nagy-enyedi főiskola története, a Gyerőmonostori Bárány család fejedelmi

ágáról írt műve, a nagy-enyedi várkastély leírása, Almády István naplójának ismertetése bizonyítják a komoly tanító irányt.

A Kisfaludy-Társaság által megkoszorúzott *Beszély elmélete* s a *Regény feladata* című értekezései, de a *Bujdosók*on kezdve később megjelent regényei is, a Kisfaludy-Társaság kiadásában megjelent *Bethlen Gábor ifjúsága*, *Kosztolányi hölgyek*, a feltűnést keltett *Ábrándozók*, *Ország sebei*, úgy a *Vetélytársak*, *Bethlen Miklós* című regényei alaki tökélyben szintűgy, mint tárgyuk teljes kivitelében értékesebbek, érdekesebbek lettek a legkedvesebb olvasmányú előbbi regényeinél.

Az 1862-dik évben Munkácsen Edvi Illés Arankával történt boldog egybekelése. s az, hogy 1868-ban az akkori balközéppárt részéről a Hazánk című lap szerkesztésére meghívás következtében tíz évi távollét után ismét a fővárosba tette át lakását, csak kedvező volt irodalmi munkásságára; kevesebb gond, fentartásának könnyítése, családi boldogság, az irodalmi körökkel lelke óhajlásának megfelelő közel érintkezés csak növelték munkakedvét, melyet sem a politikai lapok szerkesztésével szokásosan járó ízetlenkedések, sem később 1869-ben a somogyi n.-atádi képviselő kerületben történt képviselővé választása, képviselősködése, sem hosszas, meddő vitatkozásokkal kibékülni nem tudása, sem a gyakran előforduló személyes torzsalkodások nem bírtak megrontani.

Bár szép átgondolt eszmemenettel párosult, értelmes, nyugodt előadása volt neki, még sem volt erős szónoknak nevezhető. Sem a vágya, sem a hiúsága nem ösztönözte arra, hogy az legyen, hanem ha egy a közművelődést érintő tárgy került szőnyegre a képviselőházban, mérlegbe vetette, kívált oktatási, nevelési kérdéseknél, nemcsak szavainak súlyát, érveinek hatásos erejét, de szintűgy a bizottságokban, mint magánál a törvényjavaslat tárgyalásánál, szívvel lélekkel küzdött a pártnál is, de meg az ellenpárt egyéneinek reábeszélésével annak keresztül vitelére

Neki köszönhető a homöpathiai tanszék felállítása, a tanítók és óvók nyugdíj-képesítése, végre a kisdédóvodák országos kérdésének keresztül vitele, melynek letárgyarlását, elfogadását ugyan megérte, de végső, eredményes befejezését, — épen ő, a ki annak legelső harczosa, minden téren minden tényezőt fáradhatatlan felhajtó, mozgató ereje volt, — fájdalom, nem érhetette meg; elhalt épen akkor, midőn kivírt diadalait megérte, mint a kisdédnevelés országos életbe léptetésére miniszterileg kirendelt országos biztos, szervező munkálkodását megkezdhetette volna.

A nemzeti képesarnok felállítása, a vajda-hunyadi vár, mint páratlan szép történelmi műemléknek, régi szépségben visszaállítása ügyében is egyik főszóvivő volt.

Ámde mindezen politikai, hírlapírói és országgyűlési szereplése közben sem hagyta pihenni szépirodalmi tollát. Szíve régi lángjához, lelke igaz régi eszményéhez mindvégig hű maradt.

Ezen időben írta *A honboldogítók*, a *Szabadszó vértanúi*, *A tudósok harcza* című nagyobb, és *Egy névtelen hős története*, *A havasok királynéja*, *Rossz asszony várat veszt*, *Új világ* című kisebb regényeit, melyek közül az elsőbbségen a körnek és a korszaknak, — melyben akkor élt — hatása látszik. Ugyancsak akkor hagyta el a sajtót régebben írt *Székely támad*, *székely bánja* című s önállóan *Fekete asszony* név alatt megjelent nagyobb regénye.

Ezen kívül említendők még a *Történeti alakok*, *A tudós ifjú* és *Vitéz Holubár Venczel kalandjai* nagyobb művei.

Ezen körülbelül 50 kötetet tevő regényekből áll összes regényeinek s nagyobb szépirodalmi műveinek sorozata.

Nem találok azonban sehol feljegyezve, hogy megjelent volna azon *Fekete Székér* című regénye, melyről nekem egykor igen sokat beszélt.

Kisebb és nagyobb novelláinak, apró regényeinek, leírásainak száma oly nagy, hogy ezeknek csak címök elősorolását sem kísérelhetem meg, s rólok csak annyiban emlékezem, hogy százon jóval fölül vannak azok, a kétszázat megközelítik, s hogy nagyobbára irodalmi munkásságának első éveire esnek s nagyon kedves, kapós olvasmányai voltak az olvasó közönségnek. Mindössze hat kötet gyűjtemény jelent meg belőlök, ha jól emlékszem egy a vidéken, mint szinte emlékiratai is *Emlékeim* czím alatt Szilágy-Somlyón kézirat gyanánt.

Öt színműve került színre: *Csák*, szomorújáték, a *Kendiek*, *Lucanus* a nemzeti színházban *Mátyás király Erdélyben*, Kolozsvárott s a *Tatárok Magyarországon* Mármaros-Szigeten, mint alkalmi darab.

Komolyabb tudományos munkái, közül még föl kell említenem, mint ezen utóbbi korszakhoz tartozókat *Az emberi művelődés történetét*, melyet, mint a 60-as évek végén a Ludovika akadémia történettanára írt s a miniszteriumtól a tisztitanfolyamnak volt szánva, Magyarország történetével együtt, mely horvát nyelvre is lefordíttattott, úgy egy *Magyar iránytűt* és *Irodalmi történetet* az előkészítő osztályok számára, melynek tanítását a miniszternél ő eszközölte ki.

Még egy szintűgy az utóbbi évekre eső művéről az *Asszony komédiája* című színi költeményéről emlékezem meg, melyet P. Szathmáry Károly a Madách *Ember tragédiájának* hatása alatt egész lélekkel, nagy gondnal és ügyesen írt meg, de a mely sem az irodalmi körökben, sem az olvasó közönségnél semmi feltűnést nem keltett. Nem a Szathmáry Károly szellemének bágyadtsága okozta ezt,

mert Szathmáry Károly nem hogy hanyatlott volna, de folyást jobb-jobb regényeket írt, — hanem a mint azt egy azon időben ismertető kritikus mondja: sem a közönség nem birt többé a 60-as évek ifjúságának lelkesülésével, sem az irodalmi körök nem hajoltak meg rögtönösen minden szini érvényesülés nélkül csupán a tisztán elfogult személyes szeretetnek.

Utoljára a legújabb idők emlékeivel foglalkozott, közzé tette Wesselényi Miklós naplóját.

1878-tól fogva az országgyűlési Napló szerkesztője volt haláláig.

Hogy semmi közművelődési, irodalmi érdemét említés nélkül ne hagyjam, felemlitem, hogy elnöke volt a Pædagogiai társulatnak, és vezértitkára az Országos kiseddóvó egyesületnek, s a kiseddóvódák terjesztése érdekében *Piros könyv* című füzetet adott ki s 50,000 példányban osztott szét a hazában, mely gondoskodás kitűnő nagy eredményeket vont maga után, bár lett volna hasonló gyakorlati eredménye a *Jó könyvek* című vállalatnak is, melynek szerkesztésére az erkölcsrontó ponyvairadalom kiküszöbölése végett vállalkozott.

1878-ban a hazai múzeumok és gyűjtemények megvizsgálására kiküldött bizottság jegyzője volt, s erről beadott emlékiratában sok reformeszméről szól, melyek e mai napig sem oldattak meg.

Igyekeztem felkarolni, elősorolni az ő nagy terjedelmű szépirodalmi és közművelődési munkásságának összegét.

Irodalmi munkássága körében nem tartozott a legelsőkhöz, de a helyet, melyet kiválasztott, emberül betöltötte. Nem hogy vezérszerepet vinni, de még szerepelni sem vágyott, nem is akart soha, csak folyton hatni, ébreszteni, alkotni s e tekintetben kitartó, jó és hasznos volt épen úgy, mint honvéd korában.

Az egész szépirodalomban az ő szeretett példányképei után kevés ember dolgozott annyit, mint ő, a ki nemcsak tehetségét, de szíve melegét, lelkének egész erejét a nemzeti haladás és közművelődés javára irányozta, s minden célért, melyet kitűzött magának, csüggedés nélkül küzdött, élete minden korszakában, mint hazafias író s nevelő, hazafias tanár, a kiseddnevelésnek valódi apostola, a közügyeknek, országos érdekeknek hű bajnoka, ott a hol arra vállalkozott, helyét lelkiismeretesen betöltötte.

Érdemeinek tisztelői minden téren, mennyiféle csak az ő hasznos munkálkodása kiierjedt, számos egyesületnél rakták le a koszorúkat sírhalmára, míg egyfelől büszkén elmondták róla, hogy az utókor fogja megemlegetni, hogy nem élt hiába, — másfelől, hogy a legszebb virágok, melyek emlékezetének díszét képezendik, azon víruló gyermekarcok derült mosolya leend, kiknek jólétéért fáradozott.

Mikor, illető helyén azon szép emlékbeszéd hálás és kegyeletes szavai elmondattak, egy szív sem maradt megindulás nélkül s egy szem sem maradt szárazon.

Mi azt mondjuk róla, hogy az ő fáradhatlan szépirodalmi munkássága, az ő szép munkáinak tiszta, eszményies erkölcsi iránya az ő emlékének legszebb dicsősége, hogy a nemzetét, annak múltját lelkességgel tisztelő hazafias kötelesség öntudatos átérzése vezette tollát, tetteit.

Ezeknek elismerésével tesszük mi le koszorúnkat az ő sírhalmára.

JANUS PANNONIUS.

(Székfoglaló.)

HEGEDŰS ISTVÁNTÓL.

(FELOLVASTATOTT 1894 JANUÁR 31-DIKÉN.)

Mátyás király nagy alakja az utóbbi időben újabb megvilágítást nyert. Az ő igazságos volta a nép lelkében élt nemzedékről nemzedékre, mint a magyar jellem eszményi vonása. Az ő politikai és hadvezéri képességeit a pragmatikai történelem az adatok egész halmazával igazolja; de az ő lelki arcát, belső egyéniségét csak a magyar renaissance keretében szemlélhetjük kidomborítva. Az Abel, Csánki, Fraknoi bűvárlatai következtében napfényre hozott adatok, főként a nagy királynak és környezetének levelezése, egyre nagyobb világításba helyezik a lángeszű uralkodót, ki mint minden lángész, korának szellemsugarait gyűjti lelkében és sugározza szét maga körül.

Abban a szellemes és jól megrajzolt képben, melyet ez adatok alapján Riedl Frigyes nyújtott a *Budapesti Szemle* múlt évi novemberi füzetében, bemutatja a merész lelkű, szenvedélyes, a lángész szeszélyei mellett emelkedett lelkű, a pompa és fény kedvelése mellett a szellemi műveltség iránt rajongó szeretetre buzdult, a szellem csapongó játéka mellett a korszellem mélyebb nyomon járó áramlatát is megérző és annak sodrán úszó fejedelmet; bemutatja ragyogó palotájában, könyves házában, tudósai közt. A bemutatott alakok közt előtérbe állítja a Janus Pannonius alakját.

Ezt helyesen teszi, mert költő magyarázza az államférfiút. Széchenyt magyarázza Vörösmarty, Kossuthot Petőfi, Deákot Arany, Mátyást magyarázza Janus Pannonius.

Riedl szép gondolata szerint, ha a renaissance mozgalma nem létesített nálunk magyar művészeti remekeket: Mátyást annak tekinthetjük. «Ő olyan renaissance termék, mint Verocciónak egy szobra, Mantegnának egy képe, Brunelleschinek egy homlokzata vagy Attavantesnek egy codexe».

De hát ki világítja meg a szellemi arc, a lelki kép vonásait, ha nem

a költő? És fájlalnunk kell, hogy Janus Pannoniusban mintegy tipusát találjuk meg a humanisták hatalmának és mintegy omenét e szellemi bajnokok csúfos vereségének, bukásának. Jóltevője hálátlan lett jóttevőjével szemben. Vitéz János föllázad, összeesküvésbe keveredik Mátyás ellen és ő, az unokaöcs, belesodortatik a mozgalomba, menekszik és Horvátországban hal meg. A Dráva mellől egy kis faluból, a szegénységből fölemelkedik a fényes pécsi püspöki székbe és innét alábukik s ott végzi életét túl a Dráván, mely mellett az ő szellemi atyjának: annyi humanista mesterének, Prometheusának szándékozott hálából fényes emléket emelni. A Guarínóhoz írott panegyris feledhetetlen emléket emelt ugyan a mesternek, de Janus Pannonius látható emléket is akart emelni. Megragadó szavakban fejezi ki a gondolatot:

«En vezetendem a Pótul az Isterhez legelébb el
Mnemosyne lányit s velők együtt fürtös Apollót;
Én viszem el a Dráva vizéhez a nysai repkényt
S ottan a zöld parton száz oszlopu templomom épül,
Melynek boltja alatt Guarinus képe ragyog majd,
Tarka szívárványnak tetején, míg alatta a hold lesz.
Es maga a napfény özönét öltendi magára,
Úgy, hogy a Phidias istene sem lesz a Pisa csodája
S többé már Rhoduszé sem az órájás szörnű Colossus.»

651—659.

Nem emelhetett ily emléket, de magasztaló költeménye a panegyrikus epikának oly terméke, melyhez fogható csak a Polizianó *Mantója*, melyben Medici Lőrincz e barátja Vergilus emlékének áldoz.

A humanisták bukását sok körülmény idézte elő, melyeket egybehangzóan rajzolnak Burchard, Symonds és Voigt, de a fő, mi előidézte, az, hogy e földön az igazságnak kell uralkodnia, ha ezer csatavesztésen keresztül is. A velők oszlásáig ható meggyőződés, mely Savonarolát összeütközésbe hozta Medici Lőrinczczel és mondhatni, bár ideiglenesen diadalra juttatá: előképe annak a mélyreható átalakulásnak, melyet a hitújítás idézett elő minden országban. Azt a formatökélyt, mely a középkor sötétjéből váratlanul napfényre került és elbűvölte a világot, hatalomra, befolyásra juttatta azokat, kiknek, mint Prospero bűv vesszője idézhetett elő vihart és azt le is csillapíthatá, ugyan e bűbájos hatalmat adta a megifjúdott latin és föltámasztott görög nyelv és szellem, a nemzeti kultúrát elboríták, hogy majd a megtermékenyült nemzeti lélek e formában keresse ismét önnön kinyomatát, míg megtalálja az igaz nemzeti alakot.

A Formatökély e mesterei, az egyetemes szellemi köztársaság e bajnokai, ez elkapatott, erkölcsi léhaságokat a szellem fényével megarányozó, keresztyénség kellős közepében a pogány korszak Olympusának isteneit föltámasztó, meggyőződés nélküli hirdetői a dicsőségnak, a hal-

hatatlanság nectárának e pohárnokai: elvesztették hitelüket, mert hiányzott benuók az igazság. A formák igazsága a művészeteket újjászülte, de a nemzeti kultúra az igazság formáit keresi. Hány összetört forma vezet az újabb, a valóbb formához: mint Mózes az összetört aranyborkjuktól vezeti népét a Jehova tiszteletéhez.

A föltámasztott alaktökélybe beleszeretett a XV. évszáz: mint Narcissus megszerette, imádtá önnönképét; de Narcissus elsorvadt, mint el a humanisták költészete, irodalmi izlése, iránya. Mint mondtam, Janus Pannoniusban egészen megtaláljuk a humanismus fény- és árnyvonásait, de meg még sorsát, történetét is. Az egyéni büszkeség, a túltengő önértzet e képviselője, mint többi jeles collegája, mint a Poggiók, Philelhók, Panormiták, Aretinók, majd az egekig magasztaló panegyris harsonáját fújja, majd a Martialis csipkedő darázsait bocsátja szét, melyek tudvalevőleg nem a legrosszabb körtéket bántják, majd az érzéki vágyak dobzódását takarja a költészet sugaraiból szőtt lepelbe, mint Aphroditét és Arest a durva Vulkán finom hálójába keríté, majd a barátság, a hála, szeretet, oly igaz meleg hangján szólaltatja meg a régi elegia műzsáját, hogy Ovidiusnak Tibullus halálán zilált fürtökkel kesergő elegiáját véljük hallani. Ha pedig prózába önti gondolatait, Cicero bősége, csillogása, látszatos mélysége, a legszentebb dolgokért, de főként a föltámasztott classzicizmusért: a porból és szennyből új életre föltámasztott antik könyvekért oly odaadó rajongást, lelkesedést érzünk minden során, mely meghat és rokonszenvet ébreszt.

A pártfogoltból: a Vitéz János, Jacobus Marcellus, Antal modenai püspök, Gonzaga Lajos, Estei Borsó herczeg pártfogoltjától a tudományok nagy pártfogója lesz, kihez a humanisták örömmel árasztják műveiket, mint a hogy fordúlt már Poggio Hunyadi Jánoshoz, fordult Bizancki Argiropulos Aristoteles fordításával és Galeotto Marzio *Az emberről* című egyveleg művével Vitéz Jánoshoz. Ő, a pécsi püspök, Marcellus ifjúkori, dévaj verseinek olaszból latinra fordítója, a sikamlós epigrammák egész halmazának szellemes írója, a platonikus iránynak ad védelmet, mint Marsiglio Ficino a *Vendégség* fordítójának 1469-ben hozzá, mint pécsi püspökhöz írott levele tanúsítja: «Elhatároztam, hogy Platon *Vendégségéhez* írott magyarázatomat első sorban neked ajánlom, hírneves férfiú, ki magad is Plato követője vagy és irántam kiváló szeretettel viseltetel», és hivatkozik Janus Pannoniusnak íránta való mély szeretetére és magára nézve Garázda Péter, magyar humanistára, kit Guarino fia, Baptista, egy költeményében magasztal (Ábel: *Adalékok* 161. l.) Barátját, gyermekkori tanulótársát, Guarinónál asztaltársát, Galeotto Marziot, Mátyásnak beajánlja és 1465-ki római diadalmaskövetségéből visszatértekor magával hozza. A többi humanistának Vitéz

Jánosnál, Mátyásnál, támogatója, bejánlója lesz. De utól éri az a szerencsétlenség, melyet a humanistákról oly megragadó vonásokkal rajzol Pierio Valeriano *De litteratorum infelicitate* című művében. Az a szép mese, melyet a többi szerencsétlen sorsú férfiak sorában Janus Pannoniusnak szentel si non è vero ben trovato. Mert nem hangzik-e szép legendaképpen, hogy mint látogatta meg Mátyás Janus Pannonius halála után Pécsét, mint nézi meg a pécsi templomot, mint jut eszébe Janus Pannoniusnak emléke, kérdezősködik és ekkor a kalauzoló szerzetes Ernő, mint borúl a megindult király lábai elé és vallja be, hogy Janus Pannonius holt testét eltemetetlenül rejtgette a király haragja elől? Mátyás a pécsi püspökséget a hű barátának adja és Janus Pannoniust nagy fénynyel temetteti el és beleegyezik abba, hogy síremlékére azt az emlékverset véssék, melyet maga szőtt még egy 1463-ban írott költeményébe. Most napfényre került Mátyásnak egy 1472 márczius 25-ről kelt német nyelven írott levele Ernő és Albert szász hercegekhez, melyben fölkéri őket, hogy a pécsi püspököt, ha netalán területökre menekült volna, fogassák el és küldjék hozzá, szolgálatuk fejében hasonló szolgálatot ígér. Sőt Osvald, zágrábi püspök is száműzetett, mert a pécsi püspököt rejtgette. E száműzés 1481-ben történt.

És bizony vesztéségnak kell tartanunk, hogy harmincznyolcz éves korában vész el a költő, a tudományos szellem ébresztője és ha a szerencsétlen összeesküvés nem támad, a Vitéz-féle pozsonyi egyetem számára a legkiválóbb tudósok megnyerésében főközvetítő, ezek irodalmi munkásságának fő támogatója és értelmes pártfogója. Hátha még a Mátyás által tervezett budai egyetem létesül; minő szolgálatot tehet vala a humanismus ügyének és ez által az egyetemi élet föllendítésének! Mert ép e ponton legerősebb a humanismus és ha az irodalmi ízlést, a divatos formákat, a humanisták nyelvének csengő ürességét, a meggyőződés hiányát el nem leplező szellemességeket eltemette is az idő, de igazat kell adnunk Symondsnak (II. 451.), midőn így nyilatkozik: «Egyetemeink és középiskolánk rendszere valósággal nem más, mint a melyet Vittorino da Feltre és Veronai Guarino alapítottak meg.»

Mert volt ám egyetemi élet, volt ám oktatás és pedig rengeteg tudományt tárgyaló oktatás a középkorban is; tudtak és olvastak ám latinul, írtak verseket is, sőt a középkori egyházi latin lyra a költészet gyöngyeit rejti magában. Magyarázták ám Aristotelest is és mégis az egész latin kultúrát újra kellett fölfedezni, mikor a görög írók szellemét érteni kezdték és így a classicismus eredeti forrásaiból merítve igazi neectártól lettek mámorosak. Tanultak retorikát, tanultak grammatikát és dialektikát, mégis Quintilian Poggio Bracciolini, mint börtönből szabadítja ki, mikor a constanzi zsinat alkalmával Sanct Gallenbe rándul. «Nem

képzeltető, írja, hogy egy előkelő, mívelt, választékos, ízléses és élezes férfiú még sokáig elbírta volna a fegyháznak, melyben ráakadtam, nyomorúságát, börtönőreinek nyersségét s helyzetének bűzös mocskosságát.»

Mintha csak a classicismusnak, az eltemetett formatökélynek sor-sát rajzolta volna a középkorban. Föltszabadítani a lelánczolt classikai műveltséget! Erre nem voltak képesek a középkori egyetemek, hol iskolas bölcseség száraz formulái közt élt az emberi elme.

«Végtelen birodalom helyett
Adának neki szűk ketreczet.»

De a keresztes hadjáratokkal bejárták az emelkedettebb szívek és lelkek keletet, érintkezésbe jöttek a világtörténelem nagy tényezőivel, kifejlett a vágy az élvezetek, a pompa iránt, az életvágyat lehellő antik költészet, és az élettől áthatott antik philosophia iránt kifejlett a hangulat. E hangulat ihleté meg a Petrarca, Boccacio lelkét, e hangulat lengi át Róma, Firenze, Velence, Ferrara, Mantua, Nápoly udvari légkörét, e hangulat zeng az új latin költészetben, de e hangulatot öntudatos törekvéssé, irodalmi iránynyá, föltartóztathatatlan áramlattá a szabad egyetemi oktatás első képviselői Gio-

Ravenna, Vittorino da Feltre és veronai Guarino tették, kik egész életüket az antik kor magyarázatának szentelték. Föltalálták a nyelv- és irodalom-tanítás életadó, szellemidéző módszerét: az élővé vált latin nyelv, az antik nyelv, az antik képek, antik emlékek, antik formák alakjában föltámad. Beáll a renaissance második korszaka, mely az első korszak által fölfedezett antik szellemet bámulni, bámulában utánzás útján felköltetni törekedett. Csak Janus Pannonius panegyrisét kell elolvasni, melyet Guarinóhoz ír, melyet Voigt is renaissance-ról írott kitünő művében a legmegbízhatóbb forrásnak jelez azon módszer megértésére, mely ezt a nagy forradalmat az egyetemi oktatásban előidézte. A panegyris, mint műfaj, az úgynevezett amplificatio körében mozog; a nagyítás, a túlzás kikerülhetetlen e műfajban, mely a mi óda-költésünk magaslataira tör fel, de az epikus keretben mintegy az epikus mechanizmus körében rajzolja egy-egy kiváló alak eszményi képét. De jellemző, — és ebben a magyar humanista dicsőségét látom és a magyar szellem kiváló jellemvonását: a hálát fejezi ki a szellemi adományért, melyet a szerencsésebb nyugati népektől vesz. Ily rajongás illet meg minket: kelet népét, valahányszor az előhaladottabb kultúra hű hatását érezzük. Guarino képét legújabbban Sabbadini hosszú, kitartó kutatások útján összeszerzett rengeteg levelezés alapján naplószerű pontossággal (*Vita di Guarino Veronese*, Genova. 1893) rajzolja meg és e kép meg az egykorú költő által rajzolt kép egymást magyarázza.

Ha a túlzás, ha a személyköltés, az allegoria ma már kopottnak látszó, de akkor életeleven formái közt Janus Pannonius elsíratja a kort, mely minden antik istennek föntartá tiszteletét, csak a műzsákról feledkezett meg, de Hermes, a lélekvezér, az alvilágról jöve, hozza a vigasztaló hírt, hogy a párkák egy csodagyermek születését határozták, el, a kit a kelemek fognak ölni, a virágot szedő sellők és nymphák mulattatnak és az itáli égi finom párája öltöztet isteni patyolatpólóákba, ebben a fordulatban kifejezi az egész kor hangulatát, mely az antik kor szellemében az élet szellemét látta. Pedig a költészet ott van, a hol az életet érzik. És hányszor visszatér e gondolatra Janus Pannonius, az epigrammák szelletes ötleteiben, a költői levelek, az epithalamiumok magasztaló részleteiben! Ha Balbi Jakab nászát ünnepli Barbaro Paulával: az epithalamium áradozva emeli ki, hogy mily jártas a vőlegény mind a két nyelvben; ha Barbaróra epigrammot ír, megjegyze, hogy műveltségével nevét czáfolja meg. Mindenütt, mindenkor egy valóban komoly kérdés érdekli és ez a tudomány, a műveltség kérdése. Ha volt a humanistának hite, meggyőződése, vagy lelkének jobb fele: ez az antik kor tisztelete volt. Képes volt ez antik kort, mint politikai ábrándot föltámasztani. Ha Petrarca Rienziben a régi római köztársaság föltámasztóját látta, Janus Pannonius III. Frigyeshez, mikor ez Rómába ment, 1452-ben, tehát a költő tizennyolcz éves korában, föllengő panegyrist ír, melyben Itália megszemélyesített alakja fordul a császárhoz és kéri, hogy szétszaggatott testét egyesítse. Carbo Lajos költő pedig, kinek tanítványa volt Janus Pannoniusnak barátja és a püspökségben utóda: Ernő, Mátyás királyt is fölszólítja, hogy az egyetemes császárságot vívja ki. Valamint Mátyásra esett egykor az apostolság sorsa, «remélnünk lehet, hogy eljő az idő, midőn a császárság sorsa a másik Mátyásra fog esni». És hozzáteszi a valódi humanista áradozásával, hogy milyen beszédek fog akkor tartani Mátyás megkoronázásakor. Vajon a Mátyás ajkai körül azt az elégtűlt mosolyt, melylyel Janus Pannonius beszédét hallgatá, nem ily ábránd megpendítése idézte elő? Igen, a humanisták ábrándok kergetői voltak; de érezvén, hogy ez ábránd jól esik, elbűvöl: az aljas hízelgés, a botránys semmit-mondás, a költött Olympus festett egével való dobálódzás, gyakran émelítő szóáradat ömlik a könnyen gördülő versekben. Nem sziklakat gördítnek e habok, de sziklák árnyai suhannak át rajtok nyomtalan. Már maga az a tény, hogy egy Poliziano Mantóban epikus csodák útján hozza világra Vergiliust, becsületet szerézhet Janus Pannoniusnak, ki sokkal korábban így hozza a világra Guarinot.

És ha Byron a *Don Juan* megalkotásának pillanatában e szót szalasztá ki ajkán: «I want a hero», az antik szellemmel eltelt, az antik érzéstől duzzadó Janus Pannonius hol találjon hőst, mely e korszak lelkét

jobban kifejezte volna: mint a tanító, a mester, a szellemi újjászülés erejével megáldott szellemi Prometheus? E század végén epikus alakká emelkedik tetteiben, meggyőződésében és merészségében Columbus, ki új világot fedez föl; e század elején epikus alakká emelkedik az antik világ fölfedezőinek egyike és főképp a fölfedezők fölszerelője, hittel, tudással ismeretekkel fölszerelője. Ilyen volt Vittorino da Feltre, kit hasonló melegséggel rajzol Janus Pannonius a Gonzaga Lajoshoz írt panegyrisben; ilyen Guarino, kinek több mint 1100 sorra terjedő panegyrisét szenteli.

A panegyris egy leélt költői forma: keletkezett a retorika gyakorlatából, fő eleme a közhelyek bámulatos változata, az allegoriák beszövése, a Helicon istenőivel folytatott társalgás, a csodás elem epikus használata. Ennek ellentéte: az epigramm. Janus Pannonius e téren egész irányát fejezi ki egyik epigrammjában, melyben Martialis lelkét kéri, hogy szálljon bele úgy mint Enniust szállta meg (álmában) Homeros lelke. (*Epigr.* I. 241.)

A finom ötlet, az elröppenő gondolat, egy futó emlék, egy röpkemосoly, egy szójáték, egy sírirat vagy gúnyos észrevétel, a szellem csillanása, néha aljas vonatkozás szellemes fordulattal enyhítve, de mindig ugyanaz a szellemességre való törekvés, mely Rómában a hanyatlás költőit: Statiust, Martalist és Senecát jellemzők. És ebben a jelenségben mély tanulság rejlik. Az irodalmi ízlés gyökérszálai az ethikai érzületbe nyúlnak: a Cicero és Livius bőségével tetszelgő, választékos stílisták, a Plautus és Terentius darabjainak színrehozatalában gyönyörködő, gyakran eljátszásában résztvevő kitűnő latinok, mikor írnak, ízlés és tárgyválasztás terén a római költészet hanyatlásának korába sikamlanak le. Miért? Mert forma dat esse rei. A lelki léhaság a szellemes nyelv leple alatt a hanyatló római erkölcsök gondolkörében élt és mozgott. E tekintetben a humanisták nagyon frivol fölfogást vallottak. A komoly és feddhetetlen Guarino gyönyörködött Beccadellinek, az II Panormitanak *Hermaphroditus*ában, melynek szennyes darabjai föllázták a pap-ságot és máglyára keríték a könyvet. Hivatkoztak Martialis ismert nyilatkozatára, hogy a miért dévaj a vers, lehet feddhetetlen az erkölcs. A földolog a kiélezett fordulat volt. A szellemes, csattanós kifejezésnek fölállozták a lényegét: a meghatott szív őszinte nyilatkozatát. És ez átesapott még a görög anthologia hatása alatt (hiszen Janus Pannonius nagyon sok szép epigrammát le is fordít) keletkezett finomabb, igazi görög ízü epigramákba, síriratokba, emléksorokba is.

De hát a tulajdonképi lyra hol nyilatkozott meg? Az elegiában. Ekor ízlése szerint az elegia, mint a régi görög elegia, a voltaképi panaszdal köréből egyéb lyrai érzelmek körére is kiterjedt. E téren Janus Pannoniusnak egy pár remek költeménye van és épen nem osztozom Voigt jel-

lemzésében, melyet Janus Pannoniusnak lyrájáról nyújt. Az akkori ízlés rhetorikai áradozásától nem tud ugyan menekülni, a szónoki beszéd alakzatait néha boszantó chablonszerűséggel viszi keresztül, de a valódi érzés hangja meghat. Anyja halálára írott két elegiája, komornyikja halálát sirató dala, Galeottóhoz írott szép költeménye, Itáliától búcsúja, betegeskedésének szomorú hangulatát kifejező egy pár költeménye, örökbeesű termékek.

Legbámulatosabb alkotása a Jacobus Antonius Marcellushoz írott nagyterjedelmű panegyrise, mely valódi eposz keretét ölti magára. A költemény vonatkozásai, a benne előforduló személyek: Piccinino, Philippo Mária Visconti, Sforza Ferencz, Renato nápolyi király, Medici Cosmo, továbbá az előforduló események, főként Brescia híres ostroma, kiéheztetése, fölmentése, a tyroli havasokon való merész átkelés, hogy a Garda tóra hajóhadat szállítsanak, miuthogy Piccinino elzárta a vízi utat, a Po egy szigetén Piccinino beszorítása, veresége, bujkálása és menekvése, a tízek tanácsa elé hurezolt honárulási pör (Foscari doge fiának pöre, de költőnkénél maga a főhősnek, Marcellusnak, vádoltatása): kétségtelenné tesz, hogy Milano és Velence között 1438—1452 közt több ízben fölújult és különböző változások közt folyt hősiesség küzdelem a költeménynek alapja. Kiválóan érdekes történeti problema Marcellus szerepe e küzdelemben. Míg gróf Daru Velence történetében (én az 1826-ban megjelent lipcei német kiadáshoz jutottam) a Marcellus család három tagjáról tétetik említés: Bartolommeóról, kit Konstantinápoly eleste alkalmával küld Velence követségbe, hogy a foglyúl esett velencei polgárokat kiszabadítsa, Miklósról, kit 1473-ban választanak dogenak, kit 1474-ben Tamás követ a dogei széken: magában az eposzban előforduló hősi tények másoktól eredtek. Így például a tyroli átkelés lángeszű gondolata, mely alkalmat ad Janus Pannoniusnak, hogy Hannibálnak Livius mesteri tollal megrajzolt átkelésével hozza párhuzamba, voltaképp Gattamelata agyában fogant meg, kinek Mantua örgrófja, Gonzaga Ferencz adá át a vezértséget, midőn átpártolt Velenczéhez. A Po szigetén lefolyt, gyönyörűen megrajzolt hősiesség küzdelmet Attendolo Mihály, Sforza rokona, kit Colignolának is hívnak, folytatta. Brescia felszabadításával Barbaro (a Janus Pannonius barátja) szerzett volna halhatatlan érdemet és vívott ki diadalmas bevonulást. Különben is e szokást fölelevenítik Alphonso ünnepélyes bevonulásakor Nápolyba. Nem hiányzottak az erények allegorikus alakjai, nem a szerencse-istenasszony szekere, a vers és zengzestes szónoklat.

Így tünteti föl az eseményeket Daru.

Érdekelt Marcellus alakja és a velencei Marciana-könyvtárban kutattam s mondhatom meglepő eredménnyel.

Magáról Marcellusról két forrást kaptam: egyik *Il Campidoglio Veneto* című mű kéziratban lévő nagy folió kötetei közt a harmadikban. E művet Girolamo Alessandro Capelleri Vicentino írta; tartalmazza a velencei nemes és előkelő férfiak genealogiáját. E szerint Janus Pannonius hőse 1438-ban védte Bresciát a milánói herczeg ellen, onnét kitört és a bezárt a Melata Crenevala kimenekvését segítette elő; 1439-ben lett provveditore, megszabadítá a várost az öt évi ostromzár alól (voltakép három év), 1440-ben a hegyeken át hajókat szállít a Garda tóra, meghódítja Veronát, urává lesz Ravennának, hősi csatát vív Visconti ellen Casalmaggiore közelében, oly érdemet szerez, melyért a velencei tanács lovaggá üti 1447-ben, provveditore (polgári kormányzó) lesz Lodiban, Piacenzában, 1449-ben ismét diadalt arat a milánói és savoyai egyesült hadak ellen, hatalmába ejti Tortonát, Novarát Alessandriát, 1453-ban ismét provveditorevé választják a milánóiak ellen, és Anjou Renato, nápolyi király, fővezérré teszi és lovagrendjének (cavalieri crescenti, föl is vette a czímerébe az újhódat) lovagjává üti föl; 1457-ben Ravennában egy erődöt építtet, udinei helytartó lesz, majd ismét a hadseregnél találjuk mint provveditoret az ausztriai Trieszt ellen. Ez életrajz megemlékezik Marcellus tanultságáról, beszédeiről, melyeket különböző kérdésekben tartott. A muranoi Szt. Kristóf templomban fekszik. Sírját egy latin sírirat díszíti, melyet egész terjedelmében közöl. A síriratban tömör latinsággal a főttebbi események vannak felsorolva, annyi újat tartalmaz a sírirat, hogy a lovagi méltóságot bárói méltóságnak jelzi és azt a tényt is fölhozza, hogy Marcellusunk egészen Milano kapui alá elhatolt. A síremléket emelte Valerius, fia, de teljesen unokái, Miklós és Péter, végezték be 1455-ben.

Én a Jacobus Marcellus síremlékét láttam a Santa Maria dei Frari templomban, a bemenet jobb felőli falán. Egy sarkophagot három görnyedt alak tart, melyen fönnáll Marcellus vezéri jelvénynyel.

Ez eredmény nem elégitett ki teljesen. A Marciana derék igazgatója szivességéből kaptam egy külön művet is, melynek czíme; *Della famiglia Marcello Patrizia Veneta. Narrazione di Emmanuel Cicogna. Venezia, 1842.*

Ennek 18. lapján teljesen a főttebb fölsorolt adatok megerősítését találtam. Brescia fölmentését e mű is a mi Marcellusunknak tulajdonítja, míg hozzá teszi, hogy Bergamot is ő menté meg, majd beveszi Arcót és 5000 lovassal Romagnába megy Jenő pápa segélyére és Aquiléja patriarchájával egyesülve több helyet elfoglal a pápai szék számára. Ravennát Velenczéhez csatolja, ennek kormányzója lesz és oly közszerepetet vív ki, hogy a haza atyja czímmel tisztelik meg. Mikor meghal, Filippo Mária Visconti (1447 augusztus 15-én), Sforza érdekében lép föl,

győzelmet győzelemre arat, várost város után vív meg, végre Sforzát megerősíti trónján. A többi adat teljesen egyez az *Il Campidoglio Venetian*ban találtakkal.

Ha ez adatokat egybevetjük, még Romaninnak *Storia Documentata di Venezia*. Venezia, 1885 IV, p. 200 és köv. lapjain előforduló előadás-sal, itt a politikai háttér szép megvilágítását találjuk meg és a híres hegyi vállalat megkapó rajzát, de Piccinino ellen e hadászati mesterfogást Francesco Barbaro hajtotta végre. Vele volt Dogano Kristóf. Mikor Piccinino leginkább szorongatá a várost, még a vizet is el akarta a városiak elől vonni: Velenceze zsoldjába veszi Francesco Sforzát és Gattamelatának meghagyja, hogy kísértse meg valami módon segédcsapatokat vinni be Bresciába. A flottának a hegyeken át a Gardára szállításának merész eszméjét Blasió de Arboribusnak és Nicolo Sarbolonak tulajdonítja. Nem részletezem a Brescia fölmentésének rajzát, csak megállapítom, hogy Romanin szerint Sforza és Gattamelata mentik föl. Piccinino teljes vereséget szenved. Előkelő foglyok kerültek Sforza kezére, egy Gonzaga Károly, Mantua örgrófjának fia. Maga Piccinino csak egy zsákban vitethette ki magát. Szegény Bresciáról szép észrevételt tesz Romanin: «Jobb ügyre érdemes hősiességet fejtének ki, mikor csak arról volt szó, hogy vagy a Viscontiak vagy Velenceze hatalma alá kerüljenek». A mit ezután ad elő Romanin, nem tartozik a fölvetett kérdésre. A mi földadatunk Ant. Jacobus Marcellus történelmi szereplését megvilágítani. A következő tényt beszéli el Romanin. Ravenna ura Ostasio da Polenta ellen zendülés támad. A polgárok követeket küldenek Velenczébe, hogy üzze el e zsarnokot és vegye át a várost a maga kormányzása alá. Velenceze követségbe küldi Jacobus Ant. Marcellust (p. 204), hogy el ne veszítse e drága várost. Marcello utasítása értelmében Colignola Mihály-lal és a provveditore Leoni Jánossal megy Ravennába. Ráveszi Ostasiót, hogy menjen addig Velenczébe, míg a lázadást lecsillapítják. Ostasio szót fogad, de a szerencsétlen embert nejével és négy éves fiacskájával együtt Treviso határára száműzik és a velencei signoria ráteszi kezét Ravennára. Mindez adatok bizonyítják, hogy Janus Pannonius az egykorú eseményeket alaposan tanulmányozta, de a főntebb föltüntetett ellenmondásokból az is kiderül, hogy ő valódi epikus költő módjára járt el. Épen ezért tartom Janus Pannoniust kiváló epikai tehetségnek, hogy a Marcellus alakja köré csoportosított minden eseményt, ő reá vitt vissza minden cselekvényt. Velenceze eszményi hőségé emelkedik. Nem hiába avatkozik a cselekvénybe Velenceze védszentje, Szent Márk is, ki orsz-lán alakjában szólal meg, hogy a sértett hőst Aristides, Kimon, Themistokles, Camillus példáival buzdítsa, hogy áldozza föl haragját hazájának. Marcellus enged a szellemi szózatnak, a csatatérre siet. Diadalt arat, békét

szerez hazájának. De akkor sem fogy ki a költő a tárgyból. Most Cliot hívja segítségül, ki elmondja Velence keletkezését, emelkedését. Még Claudius Marcellusnak jósolták meg a Palici tó nemtői a hunok vándorlását, a lagunák városának alapítását, a Marcellus család kiköltözését és a patriciusok közzé fölvételét. A két Marcellus (a római és velencei) közti fenséges párhuzammal végződik a nagyszabású mű. Bizony, ha ez eposz duzzadó, méltóságos folyamát szemléljük, fájlalnunk kell, hogy a Guarinohoz intézett panegyrikusában tett ígérletét:

Eljön a férfiasabb kor majdan erőm növekedvén
Lantom Nagy Hunyadink hős harcát zengi meg egykor,

nem váltotta be.

Mikor e férfiasabb kor megjött, ő a nagy Hunyadi fiával meghasonlott és áldozatul esett. Pedig az elbeszélés megáradó folyama, a leírás hatalmas bősége, a melyet *Eranemos* (a Szelek versenye) című költeményében kivált a zephyr hatása alatt keletkező tavasz leírásánál lehet élvezni, az epikus eszme magaslatára emelkedés, mint Mátyás alakja, egy pár epigrammjából és az Antonius Constantius olasz költőhöz Mátyás számára írt költeményből élénk sugárzik, a gazdag tudás, óriás emlékező tehetség, melylyel az olasz humanisták közt már gyermekifjú korában általános bámulatot keltett, mint Baptista Guarino Bertuccio Jánoshoz írott gyönyörű levelében elragadtatással festi, eleven képzelme, magvas írásmódja: mind alkalmassá tették volna egy valódi magyar tárgyú eposz megírására, habár latin formában is. De ebben is a humanisták végzete érte utól. Elszakadtak a nemzeti forrásoktól. Hiszen Janus Pannonius úgy panaszkodik Magyarországon, mint akár Ovidius a Fekete-tenger partján. Számkivetettnek érzi magát és mikor még egyszer mehet Itáliába, lelkén átvonult ifjú korának ábrándja: az egyetemes emberi műveltség központja, Itália, az ő ragyogó egével.

Hiába! Mi éjszaki népek mind megannyi Mignonok vagyunk: Oda, oda vágyunk, hol a citromfák arany gyümölcse ragyog!

Goethe a római elegiákban kifejezi, hogy a ki a classicismus lelket érezni akarja, az vándoroljon az olasz ég alá. Sajátságos vonzalma, sóvárgása az éjszaki népeknek: mint a középkor longobárdjai a ghibellin császárok is fölkeresik e csodás földet, melylyel csak érintkeztek a különböző népek fenkölt lelkű képviselői és a renaissancet vitték szerte. A latin költészet is, mely megszólalt Itáliában, átjött a Dráván hozzánk Janus Pannoniusszal, át a lengyelekhez Sarbiewskivel, át a belgákhoz Joannes Secundussal, és átkelt Franciaországba, át Angliába.

E latin lyra elnémult, mint az irodalmi ízlés és áramlat egy hullama; de a hullámok összesége alkotja a nemzeti fejlődés folyamát: a

mi szépet, a mi nemeset, a mi maradandót e hullámokban találunk : elveszni ne hagyjuk, tegyük közkincsé.

Mert nem válik dicsőségünkre, hogy 110 éve jelent meg Janus Pannoniusnak utolsó kiadása és azóta újabb meg újabb művei kerültek napfényre, a kiadások teljesen elfogytak : és nálunk e költő alig hozzáférhető még a szakemberekre nézve is : a művelt, nagy közönség előtt merőben ismeretlen.

Budik már 1827-ben fordítgat belőle német nyelvre ; Guarinóhoz írt panegyrikusát magasztalja. Voigt, habár nem egészen igazságosan ítéli meg, de mégis kiváló tehetségnek tartja : nekünk a saját költőnk iránt meg vannak kötelmeink. A magyar elme szebb gondolatait, a magyar szív nemesebb dobbanásait megörökíteni és az újabb nemzedék közkincsévé tenni nem hálátlan föladat.

És most legyen szabad ide csatolnom Janus Pannonius néhány költeményét saját fordításomban.

I.

Elegiarum. I. 1.*

FERONIA ** NYMPHÁHOZ. (FEROGNA FORRÁSHOZ.)

Légy, szent forrás anyja, Feronia, általam üdvöz !
 Boldog Narnia, *** mert iszsza hűvös habodat.
 Már a Rák karját is elérte a nap magas útján,
 S Icarusnak ebét érezi az aszu föld.
 Oltsd el e szomját, oltsd ! a pelasg nép tikkada egykor
 Ily szomjtól, a milyet Langia † csillapított.

* A cím a Teleki-kiadásban : *Naiadum Italicarum principi Divae Feroniae Janus Pannonius cecinit in reditu, ex Urbe Nonis Junis*. A. M. CCCCLVIII. Az isteni Feroniának, Italia legjelesebb Najadjának énekelte e dalt az ájtatos vendég Janus Pannonius a városból való elutazása alkalmával. Junius Nonae-ján. 1458. Enoli lefordítá olasz terzinákban. Közli Abel az *Adalékokban*. Budik szintén lefordítá németre.

** Feronia egy nymphea, ki erdők, ligetek, kertek fölött volt őrszellem. Úgy fejezték ki iránta az áhítatos tiszteletet, hogy a templom melletti szent kútban mosták meg az imádkozók arcukat, kezeiket. Horatiusnál olvassuk :

— Ora manusque tua lavimus Feronia lympha.

*** Város, a régi Umbriában, ma *Narni*, a Nar vize mellett.

† E forrást mutatta meg Hypsipile a Theba ellen indúlt hét vezér élén álló Adrastosnak. E forrás, a legrekkenőbb nyárban is üde, friss és bő vizet adott.

Úgy tápláljon anyád, a vizek nagy, szent, örök anyja,
 Buzgó árjaid is úgy ne apadjanak el.
 Vas csövön át hűvösen fakad egyre bugyogva e forrás.
 Szívja mohón az ajak s enyhül a szomju torok.
 Im, friss erő tér újra erembe s bennem a lángot,
 Mely elepeszte, hogyan oltja ez isteni víz!
 Ám a belekbe alig szállt még a mohó ital enyhe,
 Még a homlokon ott gyöngyözik a veriték;
 Oly sokat ért e tetőt a kanyargó úton elérnem,
 S felvonszolnom ide az elalélt tagokat.
 Mily kéjjel legel itten a szem bástyáin e várnak,
 Melynek alatta buzog s elrohan messze az ár!
 Hallani, mint zúg, mint csörtet gőzölgve szünetlen,
 Tajtékozva a mély völgybe miként szakadoz;
 S közbe barangva bejárni magas bérceknek az ormát,
 Hol üde szellőknek árja körülted enyelg.
 Még sem nyújta gyönyört az elébb nekem ép eme látvány,
 Míg hő homlokomon csorga a bő veriték.
 Áldozatúl ide hozz te kövér gödölyét föl a nyájból,
 Fesse meg ifjui vér itten a hab tükörét,
 Itt a virágot szórd, itt Bacchos gyöngye omoljon,
 És eme hálafohászt zengje szünetlen az ajk:
 Légy oh Italia szent nymphái között te az áldott,
 És te fogadd kegyesen hála ajándokomat,
 Mert a szegény halandóknak nyújtsz enyhe nyugalmat
 És ha csak érinted, éled a lázbeteg is;
 Nem csak az ember hálaadósod, mert az az ég is,
 Csillagi fürdenek ott kebled ezüstszin ölén.
 Ily nedvvel vegyítette a nectárt szép Ganyemedes,
 Más forrásvízből Márs se' mosá a sebét.
 Áldozatot fogadok neked évenként meg is adván,
 Mig csak testemet át járja az életerő.
 Többre te nálad nem becsülöm Kastalia habját,
 És nekem a Múzsák isteni ihlete lélszsz.
 Ámde beszéljétek nekem el hiven, isteni Múzsák,
 Honnét nyerte e víz ily csoda gyógyerejét.
 Evander Herilust* leteríté hősi tusában,
 Jajjal a hős ellen tör ki a vesztes anyá;
 Jupiter a magas ég ormán meghallja panasszát
 És az ifju emitt tűn el a habnak ölén.
 Nem marad e forrás dics nélkül, messze kiterjed
 Hírneve, sőt neki már isteni rangja vagyon.
 Habja ezért kristály, üdülést a betegnek ezért hoz,
 Ausoniában ezért él is örökre neve.

* Megragadóan meséli el Verg. *Aen.* VIII. 563–567., a három lelkű Herilus elejtését Evander által.

II.

Eleg. I. 2.

MANTEGNA ANDRÁS PADUAI FESTŐ MAGASZTALÁSA. 1458.

Mint festé a barátot, a hűt, a kegyeltet Apelles
 Pella urával együtt, nagy kegy igaz jeleként :
 Így lehel, él Galeotto e képen hű Janusával
 És örökít meg örök, szent köteléket e mű.
 Mondd Mantegna : * neked Thaliám díjúl mit is adhat,
 Mely dicséret elég, drága ajándokodért ?
 A te műved, hogy él, hiven él még akkor is arcunk,
 A mikoron testünk porlik a sírnak ölén ;
 A te műved, hogy bár egymástól messze szakadjunk,
 Egyik a másiknak élvezi drága körét.
 Mert hisz e kép s a valódi vonások közt mi különbség ?
 És mi hiányzik egyéb, mint csak a szó s a beszéd ?
 (Nem lehet, óh nem hübb az a kép, mit látsz te tükörben,
 Sem mit a kristály hab tükre mutat te neked,
 Tagról tagra a más nem más, a tiéd, igazán az.
 Izról ízre hiven, egy az a forma, a szem.
 Mercurius volt tán az atyád és isteni sarj vagy,
 Emlőt, bár hajadon, Pallas adott te neked.
 < Lángész s mesteri kéz által lett híres az ó-kor,
 Amde felette is áll lángeszed és ecseted.
 Visszaadod te az ajk tájtékját mesteri kézzel
 S Così Venus képét végzi be hű remeked ;
 Nem bir a természet se teremtni, nem bir olyan lényt,
 Mely ne születnék új létre az ujjad alatt.
 Festők közt a király vagy, az első úgy a miként a
 Történetbe' vezér s áll legelől Titusod.
 Oh, ha csodálja kezed remekét majd szerte egész föld
 S messzi vidékeket is zengve betölti neved :
 Akkor törj a magasba, az égi lakokba be bátran,
 Ott a tejút közepén, ott, hol a csillagos öv,
 Törj a magasba, hogy ott te befesd a menny palotáját,
 Bár myriad csillag lángja lobogja be azt.
 Hogy ha művészeted ott fen az égben, az égnek ad éket,
 Díjad, az ég s a művészt szellemed ihleti majd.
 Amde a költő és a művész ikrek, kegyelettel

* Mantegna András született egy Padua melletti faluban 1431-ben.
 Első volt a páduai festők közül, ki az arczképfestés terén kivált.
 Egyébaránt leghíresebb képe *Caesar diadalmenete*, mely sok minden viszontagság és vándorlás után a hampton-courti angol királyi palotába került.
 Másolata a bécsi Kunsthistorisches Museumban látható négy részben.
 Krisztus sírba fektetését ábrázoló képe megvolt az Eszterházy-képtárban.

Hálaadásaid és nyújtnak is áldozatot,
 És mi kivált, Galeotto, meg én, kiket isteni ujjad
 Új életre teremt messzi utókor előtt.
 Addig a vers hirdesse igaz hálánkat irántad,
 Ennyit Arábia sok illata, füstje nem ér.

III.

Eleg. I. 9.

MIDŐN BETEG VOLT A TÁBORBAN. 1464.

A táborba jövék ide lanttal, még sem a kopják
 Zápóra, sem a török gyors paripája riaszt;
 Ám iszonyú láz lángja gyötörve emésztí a testem,
 Vasnál metszőbb tűz égeti, dúlja valóm.
 Hogy ha te élsz, Prometheusz legyen átkos az élted örökké
 S nyomja porod nehezen, hogy ha halott vagy, a kő.
 Mert te az emberi faj nyavalyáinak ős oka voltál,
 Tőled eredt romlás, tőled a vész s kora gyász;
 Mig te előtted kórt, nyavalyát nem sínyle a test még,
 Láz heve nem gyötré, nem hasogatta a kín.
 Ősi vadonba lakék akkor még szerte az ember
 És a vadak közt is háborítatlanul élt.
 Ág eledelt ada, hús forrás kínálta itallal,
 Barlang nyújta lakot és puha gyepek nyoszolyát.
 Nem kutatá még senki se' gyógyerejét a fűveknek
 S rejtett nedve miatt senki sem ása gyökért.
 Nem vegyített a tudós gyógyszerre több folyadékot,
 Sem mester keze nem vágta ki még a sebet.
 Illatszert nem vitt a hajó mint drága rakodmányt,
 Mit a Vöröstenger messzi vidéke terem.
 Egyszerűen, de a rossz nyavalyáktól mentesen éltek.
 Végzet elé vágván, nem sietett a halál.
 Ámde a hosszú öregkor után jött el csak az óra,
 S szender szállta meg a roskadozó tagokat.
 Égi lakából hogy lelopád te a napnak a fényét
 És rablott tüzed itt szítja a föld fia már:
 Épen azóta csapott le haragja a bosszus egeknek
 S szörnyű dúlással szerte dühöng a halál.
 Méltán függsz te tehát kínok közt Scythia szirtjén,
 Hol a világot örök hósvatag fedi el.
 És ne dicsérje azért Heraklest senki, hogy ijja
 Pengve röpítve nyilát, mélybe zuhant az ölyű.
 Hejh, de miért a közös sors ellen eként kifakadni,
 Méltán sujt e csapás, én vagyok, én a hibás.
 Esztelen én, ott hagyva magányt, ott hagyva nyugalmat,

Harczba jövék, hol a kürt s harsona zeng riadót.
 Itt Tusa és halovány Félisz itten az éktelen Inség,
 Itt a Düh, itt a sötét arczu Halál fenyeget.
 És hiszem azt, hogy a nap, hogy a lég, hogy a por s az esőzés
 Ártott meg nekem, úgy zaklat az élet e helyt.
 Hejh jó volt heverészni az árnyas tölgyfa tövében,
 Vagy, hol a bérczi patak csörgve, csobogva zajong;
 Olvasmányba merülve el-elringatni a lelket.
 Vagy le-leszedni, mivel drága gyümölcsfa kínál.
 Mondták is sokan azt, örvöngsz, ide mondd: mi vezérelt?
 Megkérdezted előbb satnya erőd, te újoncz?
 Mint illet a vitéz Achillhez a skyrosi gyapjú,
 Vagy Heraklesnek hősi kezébe guzsaly;
 Ép úgy illik a kard neked, ércz sisak úgy a fejre
 És a körisfanyelű dárda kezébe is úgy,
 Hejh, de a bölcs intésre ügyet nem vetve öveztem
 Lábpánczélt s övezék hősi tusára aczélt.
 És mellemre nehéz érczinget is ölteni vágytam,
 Ércz ellenre törék én, magam is csupa ércz.
 Hát meg is érdemlém eme sorsot, hogy ha kívántam
 Szállni a sátrak alá: ím hadi bérem, e kór,
 Míg szólok fázom s a hideg fut testemen által,
 Érezem, a kitörő láznak előjele ez.
 Kétkül az ajkam, dermed az orrom is és didereg már
 Arczom, a mint a hideg meglepi tagjaimat.
 Fázik a láb, fagyosan már megmerevülnek az ujjak,
 És sebesebben ver, mint az előbb, az ütér.
 Hányjatok új takarót remegő testemre ti szolgák,
 Hogy lázamba' megint messze dobáljam el azt.
 Im, lobog újra velém, gyötör, éget láz heve ujra,
 Mint ha a kénnek gyúl lángra lobogva tüze,
 S nem lobog oly hamar el eme láng, mint lobban a tűz és
 Ellobog újra hamar, tápja ha asszu levél,
 Egyre emészt eme láng, szakadatlan dúlja velőmet.
 Vidd hamar oh szolgám, nem tűröm a takarót.
 Bennem az Aetna tüzét szítogatja szünetlen egy Isten,
 Vagy belemen rohan át a lobogó Phlegethon.
 Égek, ah, égek, hogy ha barát vagyon itt közelemben
 Hús vizet adva hamar oltsa a szomjamat el.
 Mert annál, mit rejt Pactolus, a Tajo, a Hermus,
 A hús vízből egy kortynyi ital becsesebb.
 Épen így éghete Oita hegyén a tyrinthosi hős is
 A mikor a Nessus öltönye rátapadtott.
 Mit vétettem, o mit? Boszutok mért sujt, ti kegyetlen
 Istenek és mely vád terheli árva fejem.
 Mer hisz a bűnt ha ti üldöztetek, rablót seregestül
 Sujtson jobbotok és irtsa az esküszegőt.
 Én az Apollon papja fohászkodom, adjatok addig
 Éltet, a míg műveim' szárnyra bocsátom elébb.
 Van sok versem, a mely kész, csak végső simitást vár,

Van, mely félbe maradt, s várja a béfejezést.
 Hogy ha tehetség és ha virágzó szép fiatalság
 Ha ti reátok, hajh, úgy lehet élni jogom.
 Hogy ha hibáztam is, el soha sem tagadom, de hibám csak
 Botlás volt, de a bűn szennye nem éri nevem.
 Ám, ha nyom is vád, oh te feledd kegyes Ég el a vétket,
 Megszűnik, ha a bűnt bánva, vezeklik a szív.
 Hajh, de hiába száll az imádság, zordon a szörnyű
 Atropos és elvész szélnek eresztve a szó.
 Érezem, itt van a vég, közeledbe jutottam Enyészet,
 Elfogy már napom, és szellemem el, tova száll.
 Oh egek, oh ti hegyek, pázsit borította mezők ti,
 Kristály tiszta habok, lombkoszorúzta tetők.
 A ragyogó napfénynyel együtt elhagylak, utánam
 Nem marad emlék más, mint csak a pusztá nevem.
 Hajh! hogy nincs közelembé' fivérem, nincsen a nővér,
 A ki befogja szemem s elvigye hamvaimat.
 Boldog, oh boldog vagy te szerelmes, drága anyám, hogy
 Elköltözve korább'. nem temeted te fiad.
 Jaj, ha te itt volnál, ha te látnád, vagy ha a gyász hír
 Érne, mit is tennél, drága, szerelmes anyám?
 Gyorsan, elém a viasztáblát hozzátok azonnal,
 Végakarátját hogy még kifejezze e szív.
 Sírt nekem édes, drága barátaim ássatok ottan,
 Hol legharmatosabb és legüdébb a mező.
 Lombos fák közepette, ligetnek az árnyas ölében,
 Hol tánczot körül a szép Dryadok kara lejt:
 Hol szakadatlan lágy fuvalommal kelnek a szellők,
 Édesen a panaszát sirja el ott a madár.
 És hogy a sírnak ölen majd névtelenül ne feküdjem,
 Meghagyom: ott eme vers légyen a síriratom.
 «Janus nyugszik e helyt, a legelső, ki a Dunához
 Hozta le a Helicon ormairól a babért.
 Hagyd, oh kajánság, érje halottúl bár e dicsőség,
 Mert hisz Irigység már nincs a halottak iránt.»

IV.

GALEOTTO MARZIOHOZ. 1454.

Hogy ha te rólad zeng Galeottóm mostan ez ének,
 Meg ne nehezteljen többi barátom ezért.
 Mert, ha fölös számuk gazdaggá tenne is engem,
 Túlszárnyalja bizony érdemed, érdemöket.
 Hisz, ha művészet s csín valamennyi ha van műveimben,
 Megvallom, hogy igaz mesterem ép te valál;
 Mert te vezettél föl Helikonnak bérczi fokára,

Hol forrás Pegasus lába nyomán fakadott.
 És te vezettél a Parnassnak is árnyas ölében,
 Mellettem te valál a kalauz s a vezér.
 Azt, a mit adtál, vedd te viszontag tőlem a verset,
 A mi közös munkánk drága gyümölcse gyanánt.
 Hát nem a vinczellér méltó, hogy szedje gerezdjét?
 És nem a földművelőt illeti az aratás?
 Ámde dicséretedet hadd kezdjem drága hazádon,
 Melynek régi dicső hírneve, múltja vagyon.
 Hol a botor, ki Itália szerte az Umbria földjét
 Nem nézné az egész legjava, lelke gyanánt?
 Volna-e büszke Propercz is arra, hogy Umbria szülte,
 Ez ha jeles nem voln' béke s a harc idején.
 Ottan emelkedik, ott meredélyes bércezen a város,
 Mely szüle annyi vezért s főpapok anyja vala.
 Egykoron ez fogadá diadalmas Róma telepjét,
 A Nituus hegye és Nar vize adta nevét.
 Itt születél te nemes törzs sarja, vagyont is e város
 Mennyi elég vala ép annyit adott te neked.
 Bár ha e föld Marsnak kedves, zord férfiak anyja,
 Kiknek örök kedvök szörnyű tusába telik:
 Ám te menél csak Phœbus után, hozzája szegődvén,
 A riadó kürtnél szebb vala néked a lant.
 Mert éltednek alig fakadott még zsenge virága,
 S már is a múzsáknak berkeiben lakozál.
 Ifju korod' te azért hadi nép közt töltve szereztél
 Hősi, vitézi erényt, hősi, vitézi tusán.
 Majd ismét oda hagyva a zordon tábori éltet,
 Múzsák híve levél, zászlajukat követéd.
 Nem csoda, hogy próbáltad a harczba' vitézi szerencséd,
 Tagba szakadt tested, Herkulesé az erőd.
 Legjelesebb vagy a bajvívásba', birokra ha szállván,
 Torna homokján nyersz, vívsz te ki bajnoki bért.
 Ámde becsesb a lelki erény a testi erőnél
 És nemesebb bért nyersz, szebb diadalmi babért.
 Bellona hely'tt de ezért választva a szűzi Minervát,
 Aldozol a szellem vértelen isteninek.
 Szerte barangolván te bejártad Itália földjét,
 Sok jeles iskola volt, mely mivelé eszedet.
 Végre szerencséd úgy akará, hogy Ferrara lásson
 S lásson a Pó is, a hol lángola rég Phaeton.
 Itten folyt a beszéd Guarinus bőszeve ajkán,
 Ő a Pieridák papja, kegyencze vala.
 Úgy csüngél két évig az ajkán, hogy feledéd te
 Nappal az étkedet és éjjel az álmodat is.
 Ép akkor keresém föl Itália városit én is,
 Szép tábor vala az, melynek ujoncza levék.
 Csakhamar összekötött a barátság szent köteléke,
 S köztünk nőttön nőtt egyre a hű szeretet;
 Minket egy ágy fogadott, mi nekünk kettőnknek egy asztal

Mindétig közösen nyújt vala egy eledelt.
 Gyakran az éjfél is mi virasztva fen értük el ébren,
 Bár a kifáradt szem már lepihenni kívánt.
 Gyakran a napfelkölte előtt, hajnalhasadáskor
 Fölkeltünk, pedig oly jó vala a meleg ágy!
 Csak te valál egyedül, kibe' bíztam, senki se volt, ki
 Fölvegye én nekem a gondomat és bajomat.
 Mert te, a testvér, mert te a bátya s anyának, apának
 Töltötted be helyét, nélküled árva valék.
 Hogy ha nagy érdemidet mind, mind föl kéne sorolnom,
 Bízvást kellene rá, kellene hajh! ezer ajk;
 Mert ki taníta, ha nem te (bevallám annyiszor immár)
 Szednem a versbe helyes, tiszta ütemre a szót?
 Most, hogy a régi híres költők közé sorozának,
 Ezt te neked köszönöm, fölavatóm te valál.
 S méltán, mert hisz' a versnek a csínját senki sem érti
 Jobban, mint te, ugyan ezt ki nem ismeri el?
 Megtanítád a helyes szót lelteni meg a maga helyén
 És meg is adni ízét, jó zamatát, erejét.
 Válogatott nyelven fejezed ki a gondolatot te
 És a kopott szónak ujdonat új mezet adsz.
 S mit csak a költők, mit kronikások is irtanak össze,
 Emléked mind azt bírja, megőrzi hiven.
 Tengereket, tavakat, folyamot meg bérceket ismersz
 És tudod, hogy mely nép mely helyen, és hogyan él;
 És tudod, érted, hogy mi, miért van megmagyarázni:
 Ennyit a Mæonida s csak maga Máro tudá.
 Hasznossal kötöd egybe az édest, abba' velő van,
 Mit fenséges, vagy egyszerű tárgyul is irsz.
 Medve miként bocscsát nyalogatja sűrűn, szeretettel,
 Ily gonddal csiszolod gyakran a verseidet;
 Folynak is édes ütemre, de csengnek is és valahányszor
 Olvasod is mindnek íze, zamatja vagyon.
 Költészetről elég leszen ennyit mondanom, ám most
 Inkább hadd zengjem tiszta, aranyszívedet!
 Rejtve maradna, ha dal nem zengene róla, a sírban
 Mig az utókornak ajkain élhet a vers.
 Nem csoda, hogy nem sokra becsülsz dús kincseket és nem
 Áhitod azt a mit úgy áhit a kába tömeg.
 Ám csoda, hogy te a hírt, a dicsőséget sem ohajtod,
 Mely fölszítja bizony lángra a bölcs szívet is.
 Sem nagyzás, sem kéj soha meg nem ejtik a lelked,
 Szomjadat a kincs sem költheti föl sohasem.
 Mint Cæsar szelid és kegyesebb vagy még te Metell'nél
 Mint Regulus, te hivebb, mint Numa is, te hívőbb.
 Nagyra, magasra törél, onnét nézed le a földnek
 Dolgait, hogy immár mennybeli béke hat át.
 Sőt meg nem döbbsz a halál zord arcza se' téged,
 Csak nálad nem költ rémes alakja iszonyt.
 Tégedet annyi erény disze vesz körül, annyi igaz fény,

Hogy föl is éred tán bármelyik égi lakót.
 S él a reménység, hogy te jövőben még gyarapítod
 És növeled lelked drága ajándokait.
 Most még kétszer tízre csak is heted évre viradtál
 S már is olyan bölcs vagy, még ezután mire jutsz?
 És te, hogy ezt is elérd, legyen élted hosszú, a Sorsnak
 Istennői neked fonjanak érez-fonalat.
 Im, te neked szenteltem e dalt Galeotto, ne mondják
 Azt, hogy hálátlan s hogy feledékeny e szív.
 És te, ki olvasod ezt, te se hidd, hogy pusztá koholmány
 S mézes szóba csupán léha, hízelt beszéd
 Kedves Apollónak legyek úgy, Bacchosnak is úgy csak,
 Mint a mi mély szívből forr e beszéd igazán.
 Drága kegyét hizelegve miért is kéne vadásznom,
 Hisz szeme fényénél jobb szeret engemet Ő.

V.

RÉSZLET A PANEGYRIKUS AD JACOBUM ANTONIUM MARCELLUM
 VENETUM. 1954—2009 V.

Szent Ambrosius, Milano védszentje, a szorongatott Milano megmentése érdekében rászánja magát, hogy az alvilág ajtaján kopogtat és Marcellus ellen küldi az alvilág szörnyű istennőjét, a Rágalmat.

*A Rágalom.**

Lenn, a pokol fenekén lakik, Ő is az éjnek a lyánya,
 A neve Rágalom és nem utolsó vészt hoz a földre.
 Őlt ezer arcot, színt s alakot változtat ezerkép,
 Kelt susogást, hírt, hol nyoma sines meg bármi dolognak,
 Pusztá koholmány őlt hamar általa tiszta valószínűt,
 És a mocskotalan is szeplőt kap, rá lehel Ő csak.
 Rút vétekbe csap át az erény, meggörbül az is, mi
 Szép, egyenes vala. Ő port hinteni bír a szemekbe
 S bölcssek eszét hálóba kerítve megejteni tudja.
 Éles az ajka, ha mar, de dicsérni ha kellene, hallgat,
 Óvatosan hazug és a koholmányt úgy idomítja,
 Mint ki-ki érez, a ki a mitől fél, súgja fülébe
 És a ki ellen küzd kiki, azt vádolni tanítja.
 Nem áll síkra ki nyíltan, a harez mezejét kikerülván,
 Arra les, a ki nyugodtan a békét élvezi és kít
 Senki se' véd s mérget kever Ő, rejtekbe' titokban,
 Mint a kalóz olyan ő, vagy mint az éjjeli tolvaj.

* Költő előtt Vergilius *Aeneis* IV, 173. és köv. és Ovidius *Metam.* IX, 138, XII, 39 és XV, 853. sorai lebeghettek.

Hajh, iszonyú bűn! Ime, te távol mit se gyanítván,
 Szennytelen, ártatlan, szeplőtlen, tiszta tudattal
 Hűn szolgálva honod, még várod a drága babért is :
 Ámde felöltve barátnek, a hűnek, igaznak a képét,
 Ő az alatt ellopta szerencséd' s törbe is ejtett,
 S számkivetésnek zord szigetére üzött tova téged.
 Arcza, alakja, olyan neki ép a milyen szíve, lelke.
 Nyájas az arcza, mosolyg ravaszán, külszíne oly édes,
 Ámde szívébe' harag forr s titkon emészti gyűlölség.
 Nézd viseletjét : hord Phlegethon mérgébe bemártott
 Kopját balkeze s könnyü nyilat szór gyorsan a jobbjá,
 Ijja se pattan, a nyíl repül és száll néma idegről.
 Társai közt legelől jön, utána a Szellemi Vakság.
 Öltve magára sötét árnyékát felleges Éjnek,
 Lép a Hiszékenység a nyomába s gyáva Gyanakvás
 S a Lethének örök Feledése az emberi elmén.
 És az Irigység sáppadoz ott s a Viszálynak alakja
 S íme a Vakmersz is fölemelte a szemtelen arcját.
 Ottan a Csel megyen, ottan az Ámítás s a Csalárdság
 Elterjesztve hiú szavakat, fonják be az elmét.
 Messze, mögötte busong tépett fürtökkel a Bánat,
 Ő ily fegyvereket hordván, ily társai lévén,
 Nem táborba' dühöng s szít ellent ellene ellen.
 Ám békében a frigy kötelékit bontja ki s izgat,
 Míg szeretetből szörnyű gyűlölség lángja kilobban.
 Nem lakik Ő faluhelyt, a mezőt nem kedveli, ám nagy
 Városokat keres és a királyi lakokba lopózik.
 Vádlottakra hoz itt veszedelmet, szólva csalárdul,
 Vagy behizelgi magát a tömegnek lelkibe titkon,
 Arra tapos, ki bukott s a hatalmast rágja szünetlen.
 Téged, o Róma, e Vész, emez Átok, ha menekültél
 Bajból, ráveve, hogy hálátlan légy te örökké.
 Ő keveré Athenben a mérget a bölcsnek is egykor.
 Vádat is Ő íratott fel im itt a cserépszavazásnál.
 Tárgyat a színiköltőknek elégszer adott, a halálos
 Magvat szórva el itt, aranyat meg elásva amottan ;
 Antea, Phaedra is ép Ő tőle tanulta erényes
 Ifjura fogni reá a saját lelkének a szennytét.

VI.

AZ EPIGRAMMÁKBÓL.

I. 1.

Látva a Holló, hogy Mátyást emelék föl a trónra,
 Fojtott hangot ad és szóla azonnal ekép :

Én, kit az atyja viselt lobogóin s horda csatákon,
 Úgy örülök, hogy győz rajtam is ím a kereszt.
 Hogy ha alája jutok bár képbe', szoborban is ennek,
 Roppant lesz dijam és végtelen az örömöm.

I. 2.

*Fohász az istenekhez a törökök ellen induló Mátyás
 érdekében.*

Most, hogy a szent lobogót Mátyás viszi a török ellen,
 Jertek olympi lakók, hozzatok égi segélyt.
 Hercules, add buzogányod, az ijadat add te Apollo,
 Kardodat add Mars és Pallas a gorgoni főt,
 Castor, hozz paripát, Vulkán oly fegyvereket gyárt,
 Milyet Achillesnek s dardani hősnek adál.
 És őt majd a csaták viharos mezején sebek ellen
 Jupiter ægissel fedve be védte te magad.
 Ám, ha az ég gyönyörét élvezve pihenni kívántok,
 Fenről szálljon alá egy maga, nagy Hunyadi :
 Egy maga majd megvédi fiát a tusák közepett és
 Égből alá villám csap, hol a jobbja lesujt.

I. 13.

Hunyadi János sírírata.

Véd-fala Pannoniának, a harcban réme töröknek,
 Ha valahol nyugszik, itt fedi őt el a föld.
 Ámde az ellent Nándor alatt hogy végre legyőzte,
 Győz a Halál, de azért élve, föl égbe jutott.
 Sok diadalmas hős ment már föl a szent Capitolra
 Ünnepi díszbe', de az égbe csak ő, egyedül.

I. 12.

Mentegetőzik, hogy nem ment a táborba.

Hősi leventék, el ne ítéljetez engem a hadban,
 Látva, hogy oly félénk és ovatos vagyok itt.
 Hogy ha nem is rohanok legelőbb a harczi sor élén
 S bástya fokára sem én hágok az ostrom alatt,
 S messzi maradvá, ha nézem a hősöknek veszedelmét,
 Ennek a félsz nem oka : értetek is teszem ezt.
 Mert ti leventék hirre sováran törtök a vészbe,
 Könnyű a seb, ha dicső és a halál se nehéz,
 Ám, ha a vaksors sírba találná döntni a költőt,
 Dalt diadalról majd lész-e, ki zengeni fog?

I. 46.

Mátyás királyhoz.

Nagy bölcse vagy te király, ha Venusnak a tábori élet
Közben is áldozol, Ő Mars kegyeit nyeri meg.

I. 49.

*Tribrachus költőhöz.**

Tribrachus, én a Vöröstengerbe' kutatva, bizonyynyal
Gyöngyöt hoznék föl, hogy ha vakítna a fény.
Tömjént, illatszert meg Arábia adna özönnel,
Selymet küldene ser s ind elefánt agyarat
Amde mivel csak a vers bűbája köt engem örökké,
Drága itáli lakók, ez csak a ti javatok.
Néktek adák, csak nektek a Múzsák zengzetes ajkkal
Szólni, de más népnek barbar az ajkin a szó.
Oh nem kedveli Pallas a Gétát s Mercur az Istert,
Am a kanyargva folyó Pónak a fűzes ölet.
Jég borította Dunát, hol a harcok vad zaja tombol,
Zord Mars lakja, vele Bellona ontja a vért.
Itt elhangzik a dal, viszhangtalan itten az ének,
Bár ha az ausoni lant hírnevet ad nekem is.
Hírlik a pásztorok, ám nekik én nem hihetem ezt el,
Hattyúk éneke közt, mint liba gágogok én.
És ha alant nem járna is énekem, ámde azért még
Buzgón olvasnám, Tribrachus, a te műved.
Mert Maro is Variust, Flaccust forgatta serényen,
Elmarad az, ki magán kül nem imád soha mást.

I. 61.

Önmagáról.

Egykor a verset adá minekünk az Itália földje,
Most Pannonia küld verseket ő neki is.
Ez, ha dicsőség is nekem, ámde, hazám, a nagyobb fény
Rád hárul, a kinek ten fiad ily nevet ad.

* Tiraboschi írja, hogy a modenai születésű Tribaco de Trimbochi Gaspere Modenában a humaniora tanára volt, és 1461 óta nagy nyomorban Ferrarában Borgia herczeg udvaránál élt. Tiraboschi negyvenhárom kéziratbeli munkáját idézi. Abel közli az *Adalékokban* 1880. J. P. több addig ismeretlen versét hozzá, valamint Tribrachusnak az esztergomi érseknek ajánlott pásztorkölteményeit.

I. 183. görögből.

Ámorról.

A szerelem csak a vágy heve és nem isten a földön,
Bűnt takaró nevét az emberi balhit adá.

I. 97.

Róma egészen aként kele létre phrygi romokból,
Mint a hogy Phœnix kel ki a haimvaiból.
Ám Ilionnak hamva szerencésb, mint a madárnak,
Mert a szülöttje nagyobb, míg emezé ugyanaz.

I. 56.

Guarinusnak.

Mennyit Róma köszön, hamvából kelve, Camill'nak,
Guarino neked ép annyit a római nyelv.

I. 308.

Egy vala színe az égnek előbb, de midőn a titán had
Rátört s majd elesett Jupiter égi laka,
A nagy olympusi várnak a védelmére helyezték
Szerte az égi lakók, őrrül a csillagokat.

I. 91.

*Carbo Lajoshoz.**

Szén a neved, voltál te zsarátnok is egykoron épen,
Bűszke ne légy, Lajosom, majd hamu léssz te csupán.

* Carbo Lajos Ferrarában volt kitűnő tanár és költő (1456 óta), kinek tanítványa volt J. P. legjobb barátja és későbbi utódja Ernő. *De rebus gestis Mathiae regis* című dialogjában Mátyás fenkölt szellemi képét rajzolja. Ez értekezésében Hunyadi János népies nevééről: Jankóról (az Arany Szibinyányi Jankója) megemlékezik. Sőt írhatott Mátyásról egy nagyobb költeményt is, mert idéz belőle egy szép passust, mely túlszárnyalja Naldi sorait, melyekben a Corvina könyvtárt magasztalja. Ugyan e Carbo megemlékezik említett dialogjában latin és görög költeményekről, melyek Hunyadi János csatáiról, jelesen a várnai csatáról, zengenek. Alljon itt Carbo említett verse:

Költők, zengje dicsérje a lant Pannonia népét,
Mely a pogány törököt veri győzi le hősi tusákban.
Drága hitünknek dísz e nép és pajzsa is ő csak,
Mert ha szünetlen nem szegül ellen a durva töröknek,

I. 236.

Marsiglio Ficinónak.

Míg Platon lelkét keresém az elysi mezőkön,
Pythagoras mondá: Marsiliusba' lakik.

I. 99.*

Lőrincz, hogy szívesen fogadád el ajándokom, azzal
Többet téssz te nekem, mintha viszont magad adsz.
A ki ad, az sokat ad bár, tőle nagyobb a viszonzás,
Leköteleztetni hogy maga hagyja magát.

Ep. I. 176.

A ki eszik szőlőt, iszik is egyszerre, oh Bacchus,
Ezt az ajándokot is csak neked adta Ceres.

I. 295.

A florencziek által küldött oroszlánokról.

A cseh diadalnak idején.

Méltán küldte neked, Mátyás, Etruria népe
Drága ajándékol az Afrika állatait.
Mert az oroszlán és te királyom, sokba' találtok,
Mit példáz eme vad, vaj' ki nem érti meg azt?
Míg te az emberek, ő a király a szörnyű vadak közt;
Széppé őt a sörény, téged a fűrt disze tesz;
Néki a körme, neked kopjád és kardod az éles,
Am, a legyőzöthöz ő szelid, és te kegyes.
Hát még az, hogy a cseh nép czimere ép az oroszlán,
Igy diadalmi jel és büszke, királyi czimer.

Krisztus szent neve rég elenyészett volna a földről:
Ezt művelé Mátyás diadalmas karral örökké.
Minden idő őrizze hiven meg drága nevét, mert
Annyit tesz mi örök fényt vetne a római névre.
Jupiter is ott hagyva egét őt vitte örökre
A magyarok földére, dicső Rómának a magvát.

* Ez epigramm a renaissance korabeli finom udvarias hang jellemzésére kitűnő példa.

Hendecasyllab.

Galeottóhoz. Ep. I. 22.

Hát te is, te a költő, szent Parnassnak
Hagyva ott a magányát bot- s iszákkal
Készen, én Galeottóm, útra indúlsz,
Hogy Rómába elérhess, mint zarándok?
Ezt a messzi vidékek vak, hiszékeny
Népe hadd tegye, melyet rémít álom;
Ezt a képmutatók tegyék sergestűl.
Ám te hidd csak is azt, mit Protagoras
S Theodoros az istentagadó vélt,
Vagy mit hirdete Epikur is egykor,
Legfőbb rosznak a szenvedést hívén csak.
Hogy ha mégis a vakhit tetszenék tán
S horgas fővel a buzgó búcsújárás
S kész vagy hinni is azt, mit napról napra
A szószékrül alárikácsol egyre
Albert és csacsogó Rubertus untig,
Úszva könybe' miként a vén szipírtók
A Múzsáknak azonnal mondj te búcsút
És Apollon iránt is szegd hited meg,
Jobb ha gyártja a verset sánta Vulcan:
Költő és a hívő nem férnek össze.

CSIKY GERGELY EMLÉKEZETE.*

VADNAI KÁROLYTÓL.

(FELOLVASTATOTT 1894 FEBRUÁR 11-DIKÉN.)

Irodalmunk mai ünnepnapján mutatjuk be egy elköltözött jó drámaírónk, elveszített jó barátunk márvány mellsobrát, mint ama hő szeretet termékét, melyet a halál nem olthatott ki az élők szívében azzal, hogy e szeretet tárgyát elragadta tőlünk.

Szeretet indította a Kisfaludy-Társaságot, midőn a Csiky Gergely mellsobrának létrehozására fölhívást adott ki; szeretet buzdította a költő barátait és tisztelőit, midőn adakoztak rá; szeretet vezette a művész ihletét és alkotó kezét is, midőn az eltűnt alak arczását kőben örökíteni törekedett.

Természetes tehát, ha nekem is, ki hivatva vagyok ez órában a Társaság érzelmeit tolmácsolni gyöngé szavammal: legelőször is a ki nem meríthető szeretet egy őskereszténykori példánya jut eszembe, az előkelő szellemű nolai püspök, Paulinus, ki nemcsak jó pap, hanem jó költő is volt, s ki — midőn nagyon megszeretett barátjától, a dákok rideg földjére távozó s ezzel az akkori viszonyok szerint tőle végkép elszakadó Nicetas püspöktől búcsút vett, szíve mélyén fakadt e sovárgással kiáltott föl:

«Menj, emlékünkel tele! De hagyj e helyen valamit magadból, mindig jelen lévén köztünk szellemed által.»

Két esztendővel és három hónappal ezelőtt, midőn Csiky Gergely, kit sokra becsülni és mélyen szeretni annyi okunk volt, gazdag termékenységu életének úgy szólván még delelő pontján, örökre elköltözött közülünk, mi is ekképen kiáltottunk föl: hagyj e helyen valamit magadból, mindig jelen lévén köztünk szellemed által!

Sokat hagyott ő itt, valamint a nemzeti műveltség egész területén,

* Zala Györgytől készített mellszobra bemutatásakor, a Kisfaludy-Társaság XLVII. közülésén, 1894 február 11-dikén.

magából és maga után; sokat, mi az emlékezetet hosszú ideig fogja táplálni, mert a kiváló tehetség, midőn maradandó műveket alkot, egyszerűs mind harczot vív az enyészet pusztító ereje ellen. Embernek ezt a harczot lehetetlen végkép megnyernie, mert halandók munkája nem tarthat az időkvételenéig, mint tart az enyészetnek kérlelhetetlen nagyhatalma. De a harcznak mégis vannak — a tehetségek kisebb-nagyobb mérvéhez szabott — diadaljelei, melyek tartósan daczolnak az idő gyors pusztítósaival. Mindama művek, melyek hosszabb vagy rövidebb korig épségben maradnak, vagy a történelem halás följegyzéseiből az utódok ismeretébe bele szövődnek, újra meg újra föleleveníthetik az eltűnt benső ember lelki arczképét. A mi hamar elpusztul belőlük: a külső ember, a kortársak benső szeretetének látható tárgya, az ő kifejezés szerint: a «törekeny edény», melyből a szellem áradt és a jellem kifénylett. Nagyon természetes és nemes törekvése tehát a kortársaknak, hogy a mennyire lehetséges, ezt a külső embert se engedjék át könnyen a feledésnek s e törekvésben egyetlenegy győzelmesen harczoló frigyes társuk a képzőművészet, mely ecset és véső által adja vissza nekünk azt, kitől a halál fagyos keze elszakított. Szükségünk van a szövetség e munkájára, mert az élet rohamos folyásában mindinkább érezhetjük, hogy a szem emlékezése mulandóbb, mint a szíve és elméé, melyek a megmaradó munkákban újra meg újra megtalálják a kialudt szellem egykori fényét, míg e szellemnek elporlott hüvelyét egyre halványítja s idő múltán el is homályosítja a sok minden-nel terhelt emlékezet fogyó holdvilága, mely később nem vethet már elég világosságot az eltűntekre, kik nem alakok többé, hanem csupán árnyak.

Ezért fordul a szeretet, mely az elmúlásban megnyugodni nem tud, s a kegyelet, mely a pusztítás kemény lépéseit meg-megállítani iparkodik, a képzőművészet erejéhez, hogy a sírba merült kedves vagy dicső külalakokból szerezzen vissza nekünk annyit, a mennyit csak bír, öntse elszállott lelkét — a maga lelkével együtt — vászonra vagy kőbe, hogy ne veszítsük el teljesen láthatásukat s e segítség révén jobban visszaálmodhassuk őket magunk közé, átadhatva majdan arcmásukat az utódoknak is, midőn a mi szemünkre szintén «vak kárpitot sző a halál».

Az elmúlás elleni búskomoly és nehéz harcban ennyi, a mit visszavívhatunk; de mert szívünknek ennyi is jól esik: az eredmény mindig enyhíti bánatunkat s az öröm egy-egy sugarát veti veszteségünk gyászára.

A mi Csiky Gergelynek, e korán elveszített költőnknek és barátunknak, lelki tartalma volt s mely nemcsak műveinek igaz értékében, hanem egyszersmind egész működésének erkölcsi hasznában nyilvánult, az ma is és még igen huzamos ideig élénk emlékeztető marad. Gyakran eszünkbe juttatja ő a maga hiányát. A színházi első előadások kielégí-

tetlen közönségéből hányan távozhatnak azzal a bús gondolattal, hogy ha ma is élne ő, ki az eredeti műsor szellemi asztalát sok éven át annyi tápláló jó termékkel bírta ellátni, bizonyára erősb és emelőbb benyomást vihetnének most haza magokban; és ilyenkor elkésett elismerésben részesítik őt kétségkívül olyanok is, kik az élő iránt nem voltak mindig méltányosak, midőn azt a lehetetlent kívánták tőle, hogy minden évbeli termése egyformán gazdag legyen. Az Akademia színirodalmi pályázatain, e drámaírási olympiai játékokon, melyek olykor csak sánták versenyfutásává törpülnek, hányszor fognak még sohajtvá emlékezni arra, hogy a míg ő élt és pályázott, mindig bajnok vitte el a koszorút, ha nem is mindenkor teljeset, de mindig olyat, melyet méltó volt koszorúnak tekinteni. Irodalmi intézeteinknél is, midőn erős tartalmú és nyelvű, classikai vagy modern művek lefordítása, szakszerű megbírálása forog szóban, hányunknak jut folyvást eszébe, hogy ez a mű is mily avatott kézbe került volna ő nála, ki mindig egész lelkét, nagy tudását és képességét tette a munkára, akár a mézajkú Sophoklessel vagy a csipős erű Plautussal gazdagította irodalmunkat, akár a francia széppróza egy-egy színeiben gazdag vagy plastikai nyelvű újabb termékét, például Tainetől *Az angol irodalom történetét*, vagy Villmaintól a *Pindar szellemét* kapcsolta a magyar könyvkincsek ama külsőbb területéhez, mely jó fordítások útján mindegyre gyarapszik.

Bizonyára a sokoldalú és minden ágában kiváló írói tehetség volt az, melynek leginkább kellett ő benne hódolnunk. És még sem ez teszi emberi fő érdemét. A tehetség végre is természet adománya, a gondviselés kedvezéséből kapott kiváltság, tehát szerencse; az érdem az, midőn valaki ezt a tehetséget nagyon megbecsüli, folytonos képzéssel izmosítja, mélyíti, tartóssá, termékenynyé teszi és mindig csak nemes célokra használja. Vagyis a lelkiismeretet kapcsolja az adomány szerencséjéhez.

Csiky Gergely egész élete és összes írói pályája a mellett szóló bizonyosság, hogy mennyire megérdemelte ő a természet ritka ajándokait, melyeknek egyikével sem élt vissza soha. Ebben ő példakép, sőt nem egy tekintetben mintakép. Szakadatlan munkaszeretettel és nemes tisztasággal használta folyvást tehetségeit. Életelve volt, hogy a tehetség kötelez s a földi pálya föladata: mindennemű kötelességeink komoly teljesítése.

Szerencséje volt, hogy a sors jó szülőkkal áldotta meg, kik már a gyermek fogékony elméjébe a legnemesebb magvakat hintették. Atyja, ki jeles orvos volt s pályája — a mint maga jegyzé föl — kevés anyagi jövedelemmel, de sok lelki örömmel járt, hivatásának önfeláldozó teljesítése közben sorvadásba esve és közelgő halálát érezve: két fia szá-

mára emlékirásba foglalta össze böles és magasztos intéseit. Úgy ez írásban, mint addig élő szóban, a legnemesebbre serkenté fiait, főleg az idősebbet, buzdítva őket, hogy igyekezzenek magokat alaposan kiművelni, nyelveket tanulni, világirodalmi jártasságot szerezni, de a mellett főkép anyanyelvöket szeretni, szívök nemességét megővni, becsületnek, munkának élni s magoknak és övéiknek mentül előbb javára válni. Soha fiú odaadóbban nem teljesíthette az apai üdvös és eszményies tanácsokat, mint Csiky Gergely. Példás szorgalommal tanult, ösztöndíjakra tett szert s valóságos könyvmoly lett már az aradi középiskolában; neki feküdt a nyelvek tanulásának, verselt buzgón anyanyelvén s igen fiatal korban törekedett az apátlanul maradt család segítségére válni. Atyja egykor úgy óhajtá, hogy szintén orvos vagy mérnök legyen belőle, egyébként észére bizva a pályaválasztást. És ő úgy választott, hogy a családfő nélkül maradtak érdekét főlebb helyezte a saját hajlamainál s a papi pályára lépett azért, mert ezen leghamarább vélt ama nemes czélhoz jutni, hogy szeretett jó anyjának és két kisebb testvérének támasza lehessen. Íme, a kötelességérzet példás áldozatkészsége már a serdülő korban.

Komoly természete, szívének tisztasága, erős tanulási szomja az egyházi rend számára is alkalmassá tették. Hivatása volt nem csupán tanulni, hanem rövid idő múlva tanítani is s a mily kedvvel írogatta nem rég az iskolai önképző kör *Zsönge mutatóványok* című kötetébe hazafias, böleselgő vagy érzelmes tizenkét versét, épen oly komoly odaadással állította össze fiatal paptanár korában egyházjogi tankönyvét.

A kik halálának mély gyászba ejtő hírére visszapillantottak aránylag rövid, úgy szólván csak másfél évtizedes, de munkában annál gazdagabb írói pályájára, nekrológjaikban csudálkozásukat fejezték ki azon, hogy a mi működésének csúcspontját teszi: a magyar modern társadalmi színjátéknak úgy szólván megteremtése, a melyhez annyi ember- és életismeret kellett, épen olyan férfitól eredt, ki egy a világ folyásától elszigetelt papi szobából került ki. Elfeledtek egyet, még pedig a kérdés megoldására a legfőbbet, azt ugyanis, hogy az ő papi szobája szoros kapcsolatban állt egy olyan nagy observatoriummal, melyből az ő élesen megfigyelő szeme és elméje nagyon jól megismerhették a mai társadalom és családélet tömérdek búját, baját, romboló indulatait, vétkeit, gyarlóságait, szerencsétlen áldozatait. A szentszéknél sok ideig volt válópörök előadója, bírója és házasságvédő ügyvédje. A mint gyermeki otthonában mélyen bevésődhetett érzékeny lelkébe a példás családélet minden nemes és kedves alakja, a tűzhelynek megannyi eszményképe: a gondos és művelt atya, az odaadó hitves, a szerető anya, a gyöngéd hűg és a jó fivér: úgy a válópörök szomorú halmazából korán szeme elé léptek az

indulatok és érdekek rabjai, a hiúság, önzés, képmutatás és gyűlölködés eltorzult alakjai vagy részvétre méltó áldozatai; szóval elég korán megismerhette az életből a jónak és rossznak mindazon anyagát, melyből a társadalom rajzolói és az erkölcsök bírálói szoktak dolgozni. Ha színműveiben mégis épen úgy óvakodott rajzolni a házasságtörést, — mely pedig sokféle változtatásban vált ismeretessé előtte s mely a mellett épen az ő idejében, pár évtizeden át volt a párisi elsőrendű drámaírók divattárgya, — mint a mily kíméletesen mellőzte az általa festett társadalom kómikai és sötét alakjainak széleskörű, tarka arcképcsarnokában a papi személyeket, kik közül pedig nagyon is toll alá kínálkozó példányokat figyelhetett meg: az megint az ő ethikai finom és gyöngéd érzékét bizonyítja. Semmit sem vitt színpadra, a mit magához valónak, vagy papi múltjához illőnek nem talált, még akkor sem, midőn tollát megtorlási szomj vezethette volna. De ő abban is példát tudott adni, hogy magunkban mint kell legyőzni a gyarló indulatokat. Még emlékirásában intette őt jó atyja, hogy mentül előbb szokják le gyermekkori két hibájáról: a hamar lobbanó, kitörő haragról és minden irigykedésről. És le is szokott annyira, hogy felnőtt korában már nyoma sem volt benne e két hibának. Nem irigyelt ő senkit, sőt elősegített mindenkit, a ki hozzája fordult s még azok ellen sem tört ki soha haragban, kik irigykedésökben néha rosszindulatú vádakat kovácsoltak egyik-másik nagyhatású színműve ellen.

A papi pálya — a mint mondtam — nem zárta őt el az élet és emberek megismerésétől, sőt föltárta előtte az indulatok olyan örvényeit, melyekből sok okulást meríthetett. De a pálya rideg, szigorú fegyelme más irányban csorbítólag hatott írói fejlődésére. Bizonyosak lehetünk a felől, hogy a ki az életben minden nehéz kötelességet oly férfiasan teljesített, mint ő, az teljes komolysággal óvta meg egyházi köntösének feddhetetlen tisztaságát is. Fiatalsága ekkép el volt zárva attól a képző iskolától, mely a szerelmi lángolások, csalódások és fájdalmak hevében szokta megnyitni egy-egy költői szív lírai áradását. Az önképzőkori kötet tizenkét zsöngé verse közül kettő szerelmi, de ezeknek hideg hangja azonnal elárulja, hogy csupán a tintatartóból s nem a szívből voltak merítve. Akkor is és azon túl elméjét sokféle komoly tanulmánnyal fejlesztve: magas értelmiség fejlődött ki ő benne, míg szíve a leghőbb érzelem tekintetében kopáran maradt, bár a szeretet és gyöngédség hevületeire a természettől mindig fogékony volt, s később, midőn már meglelt férfi-korában megtalálta az élettársat, kit egész szívével szerethetett, ez a szív hasonlatossá vált az olyan teljesen békén hagyott jó földhöz, mely, mihelyt először szántják föl, a napfény áldásától annál gazdagabban termi meg arany kalászeit.

Csiky Gergelynél az ifjú kor kényszerű érzelmi hiánya s folytonos tartózkodásra, önmérséklésre és fegyelemre szokása okozta, hogy mint színműíró is óvakodott a nagy elragadtatásoktól, lírai hévtől, rohamos megindulásoktól sokszor ott is, hol az a hatás fokozására igen előnyös, sőt szükséges is lett volna. De ő néző közönségét is ízlésében olyan elpuhultnak tartotta, melynek szeme nem tűri az erős napfényt s idege a nagymérvű fölindulásokat. Ekkép sokszor kereste az enyhe megoldásokat nagy katasztrófát követelő cselekvényben is, és ha azt nem lehetett elkerülnie, töprengve nyúlt hozzá, néha szándékosan hidegítve el képzelmenek hevét. Ezért vallotta nem egy bírálója, hogy ő voltaképp az értelem költője, kiben a művész fölötté áll a költőnek, műveiben a szerkezeti, a jelenetező virtuozitás erősebb, mint a tartalom közvetlen költőisége. Annyi ebből az igaz, hogy drámai formaérzek tekintetében nem volt még külön színműírónk s oly nagyra becsülte és sokra vitte a formát, hogy az Akadémiánál tudott kettős ritka jutalmat nyerni olyan színdarabbal, az *Ellenállhatatlannal* is, melyben az architekturai szabátosság nagyon kitűnő, de e mellett a tartalom soványan maradt. Színpadi írónk nem volt még, ki a technikának annyira mestere lett volna, mint ő; még a *Liliomfi* szerzője sem tudott jobban bonyolítani, és senki sem bírta cselekvényeit oly arányosan beosztani, epizódjait a cselekvénybe annyira beilleszteni s nagy személyzetet oly könnyű természetességgel mozgatni. De csupán e tulajdonokkal bizonyára nem hathatott volna sokszor oly mélyen nézőire és bírálóira, ha tárgyainak, jellemfestéseinek és dialogjainak benső értéke nem állana szintén magasán. Például a *Bozóti Márta* gyorsan és erősen fokozódó hatásai a közönséget nem ragadhatták volna el egész elemi hatalommal, ha a művészi kiszámításal nem áll teljes összhangban a tartalom igazsága.

Harminczkét színműve, melyek közül tizenkettő nyert jutalmat, bizonyára nem mind egyenlő értékű, de mindegyike bír valamely értékkel, és ha én most ezek közül a társadalmi erkölcsrajzban a *Proletárokat*, a könnyűd vígjátékban a *Buborékokat*, a bohózatban *Mukányit*, a polgári szomorújátékban *A vasembert*, a történelmi tragédiában *Spartacust* helyezem a felső polczra, fölállhat más, ki e címek fölé másokat ír: a *Bozóti Mártát*, a *Czifra nyomorúságot*, a *Stomfay családot*, a *Nagymamát*, a *Sötét pontot*, vagy akár a *Jánust*, nem fogok vele vitába elegyedni, hanem meghajlok ama gazdag termékenység előtt, mely — aránylag rövid idő alatt — annyi mindenféle jóval bírta gazdagítani a magyar dráma műsorát, hogy a nemzeti színház — a mint mutatkozni kezd — nem tud iránta már sem elég hálás lenni.

Ha csupán modern társadalmi színműveit tekintjük is, ez intézet műsora és az előadók szerepköre mennyivel szegényebbek volnának az

ő munkássága nélkül! Ha nem volnának megalkotva a korunkbeli társadalom ama sajátos alakjai, azok az elzüllött, elkeseredett, kérges nyelvű szegény ördögök, kiknek szíve mélyén maradtak még szikrák az emberiből s kiknek sorát a dörmögve beszélő Mosolygó nyitja meg, legtöbb hatást téve már csak azért is, mert nemében az első jelenség vala. S mily bősége követte ezt a komikus és tragikomikus, sötét és eleven alakoknak: a sok leányú szegény díjnok, a fontoskodó üres városatya, a tolakodó hírhajhász, a nagyképű tanfelügyelő, a követelő nyelvtudós, a nyájas képű kőszíve, az uzsorás gavallér, az alacsony jellemű főnhéjazó, a tekintélyes képmutató; s mellettök a hiú, léha, szereplő és színeskedő asszonyok raja, meg a fiatal, játszi, természetes fiatal lányoké, néha a legélénkebb ellentétben, mint például a *Proletároknak*, hol a soha nem létezett vértanú «dicső özvegy»-nek súlyedt alakja mellett áll az ártatlan, mélyen érző fiatal leány, ez az élősdiség szemétdombján tisztán nőtt friss virág.

Akadnak vádaskodók, kik egyik-másik hatásos színművét, a tehetetlenség irigységéből, minden áron szerették volna a máshonnan való hódítás gyanújába keverni, holott szeretett mindent az életből és saját termékeny képzelmeiből meríteni, és ha olykor lebegett is előtte mintakép, mint az *Ellenállhatatlanban* a *Szép Diego*, tudott arra is megkülönböztető bélyeget nyomni. Nem szorult rá semmiféle utánzásra, midőn tárgyban, alakokban, színezés módjában, a vignak és szomorúnak különös vegyítésében sajátos önállósággal bírt. Épen oly fölszínes volt az a szemrehányó kifogás is, hogy fő gondja van a létező ábrázolók képességéhez szabott szerepek készítésére. Mert vajon nem épen ő tágította-e ki legkitünőbb ábrázolóink szerepkörét is? Hisz legfinomabb legyező-művésznőnk, a francia kecs utólérhetetlen magyar képviselőjét, ki vezette egészen új térre: a proletárnő drasztikus alakjának és a *Nagy-mama* öreges bájának bemutatására? Legúriasabb szalon-színészünket ki szoktatta az éles realizmussal, sőt gyakran vaskosan festett jellemalakok személyítésére? Mai legkiválóbb jellemszínészünk játékrendjét is ki gazdagította új és eredeti lényekkel, elzüllött, elkeseredett, de azért embernek maradt különös jelenségekkel? Bizonyára sokat köszönhetett ő az ábrázolók tehetségének és buzgalmának; de ezek még többet köszönhetnek az ő lendítő erejének és hasznos rokonszenvének.

A sokoldalú fogékonyság nem csak ismeretének tág körében, hanem irodalmi munkásságában is nyilvánult. Például a Társaság sokféle föladatában nincs egyetlenegy ág sem, melyben ő hasznos közreműködő ne lett volna. Ízlésében is eklektikus, mondhatni egyetemes volt, szeretve minden iskola jó termékét, akár classikus vagy romantikus, akár idealistikus vagy realistikus termék volt. Mindenben megtalálta és élvezte a valóban költőit, bár a szép és jó felé tett saját útjá-

nak megállapodási pontja az egészséges realizmus területén feküdt. Bámulatosan széles skála az ő működése. Mint tudós írt egyházjogot és mythológiát, classikai remekekhez magyarázatokat és Shakespearehez jegyzeteket. Mint műfordító még nagyobb területet szárnyalt be: *Antigonetól*, a hajdankor e színpadi beszélő fehér szobrától a *Cox és Bozig*, az újabb angol bohózat e vaskos tarkaságaig. Közben fordított francia elbeszélést, színpadi költeményt és irodalomtörténetet, angol vígjátékot és tudományt. Mint széppróza-író, jobb elbeszéléseink és regényeink számát szintén serényen szaporította. A drámairodalomban pedig, elkezdve a görög világ fantastikusságán, folytatta eredeti történelmi drámákkal, írt tragédiát, udvari vígjátékot, alkalmilag ünnepi színdarabokat, modern vígjátékot sokat, sőt népies színművet, de még operette-szöveget is. Lehet, hogy ha kevesebb ágra központosítja erejét, egyben-másban magasabbra nő; de többet és változatosabban nem működhetik. Bizonyos, hogy ha alapos tudását döntő férfiak jobban méltányolják s nem engedve őt a szűkkörű színi iskola tanári széken vesztegetni, megteszik annak, a mire nagy mértékben hivatva volt, hogy egyetemi tanszékről magyarázza a classikai nyelveket és remekműveket: ezzel kikerülheti az önfertartás lázas, kénytelen munkáit s a minden tehetséget csorbitó sokat írást, s akkor dolgozva csak, midőn az ihlet serkenti, még nagyobb becsű műveket, bár számra kevesebbet, hagyott volna reánk. De hozzá kell tennünk tisztelettel, hogy őt még folytonos gyors munkásságában is mindig komoly megfontolás, töprengő önbírálás, igazi lelkiismeretesség vezették. Munka-asztalánál is a tiszteltreméltóság valódi megszemélyülése volt. Sikereinek örömszája középett is mi sem állt tőle távolabb, mint az elbizakodottság és főnhéjazás. Bizalmas író-barátaiktól egyre kérte és el is fogadta a tanácsot s művein még a próbák folyama alatt is egyre javíttatott. Nem predikálta színpadon az erkölcsöt soha, habár erre a papok, mint szépirók és politikai szónokok is, rendesen hajlandók szoktak lenni; hanem eleven drámai képekben tüntette föl az életet úgy, hogy hassanak az érzelmek és erkölcsök tisztítására. És valamint baráti körben sem kedvelte a ledér sikamlósságokat, az irodalomban még inkább óvakodott alantas eszközökkel keresni pénzt és tapsot. Egy színműve sincs, melybe az anyák bizalommal ne vihetnék lányaikat. Egy sort sem írt le elbeszélő műveiben, mely ethikai szempontból kifogás alá eshetnék. Pedig az olyan író, mint ő, ki méh módjára sokféle virányról gyűjtögeti mézét, könnyen eltévelyedhet olykor sikamlós mezőkre is. Ő azonban szigorúan megszabta korlátait. Emlékszem, hogy egyszer három színmű tervét beszélte el nekem, tanácsot kérve, hogy melyiket dolgozza ki legelőbb. A leghatásosabbat ajánlottam neki, azt, a melyiknek érdekes bonyodalmába papi

kapzsiság is vegyül. Azt felelte rá: «Minden esetre ez tetszenék a közönségnek legjobban, de fájdalom, én ezt nem fogom kidolgozni soha.» «Miért nem?» «Mert pap voltam.» Egész a kicsinyességig gondolt arra, hogy pap volt. Már családos ember volt, társaságokba, estélyekre járt s még sokáig vonakodott magára frakkot öltetni, mondván: «Furcsa öltözet annak, ki sokáig reverendában járt!» Kis, de jellemző adat, mely komoly gondolkozását tükrözi. Még jellemzőbb az, hogy mindenre kiterjedt fogékonysága daczára éppen csak az egy politika folyása iránt nem tudott melegen érdeklődni. Hévvvel osztozott ő is a nemzet hazafias törekvéseiben; szerette a szabad és emberies eszméket s a színpadon maga is a szegények, gyöngék, ügyefogyottak szószólója volt; nagyra becsülte parlamentünkben a meggyőződés férfait és a kitünő szónokokat; de annál inkább elidegeníték a pártélet kinövései s a közvélemény divatos gyöngeségei. Midőn tapasztalta, hogy a pártélet zavaros folyásában a képmutató phrasis mint kap uralomra a meggyőződés komoly kifejezése fölött; az alacsony érdeket mint palástolgtatják gyakran magasztos eszmék tiszta leplével; hiú ágaskodók mint szorítják sokszor háttérbe az igazi érdemet és szájhősök hányszor aratnak tapsot, kitüntetést: egyszer csak fölillant benne a gondolat, hogy mi sem volna időszerűbb, mint vígjátéki formában politikai satyrát írni. De erről csakhamar lemondott, mert viszonyaink közt hálátlan törekvésnek tekintette, hogy valaki korunk Aristophanese akarjon lenni, kitéve magát a mi kicsinyes Kleonjaink üldözéseinek. Azt mondta: mennyire más volt az a régi görög világ és görög nép, mely szabadon élve és a szellemnek hódolva, tűrte és megtapsolta a szellemnek szabad szavát akkor is, midőn az ő ellene fordult. Aristophanesnek akkor font népe olajágakból koszorút, midőn e népet magát ostromozta ingatag voltáért és a hízelkedés szomjáért. Költőnk általában a maga korát nem tartotta olyannak, mely erős szárnyat adhatna a színpad írójának, pedig ő is azt vallotta, a mit Villmain, kivel tűzetesen foglalkozott, hogy az irodalomnak inkább van szükségére lélekre, mint pártfogásra.

De bár egy még csak erjedésben lévő, ki nem forrott nemzeti társadalom, bármint pártfogolja is a drámaíró, csakugyan nem nyújthat elég lelket és szilárd támaszt a társadalmi erkölcsök színpadi bírálójának: Csiky Gergely mégis e minőségében aratta legjobban megérdemelt és legtartósabb hatású sikereit.

Több, mint két évtizeddel azelőtt, hogy fővárosunkban állandó magyar színház keletkezett: termett már nálunk olyan kitünő magyar tragédia, melyhez fogható ma sincs második. De egy fa, bármily hatalmas terebélyű is, nem erdő; fejlődő színészetünknek pedig, hogy erős lábba kaphasson, erdőre: eredeti műsorra volt szüksége. Szerencsére, gyökeret

verő színirodalmunk fejlődési történetében lépcső épült, melynek egymás fölé emelkedett három fokán egy-egy olyan kitünő írónk áll, kik sokoldalú jó eredeti műsort tudtak adni területeket hódító magyar színeink kezébe. Az első — jóval megelőzve a nemzeti színház megnyitását — *Kisfaludy Károly*. A második — évekkel utána s már a nemzeti színház közvetlen kapcsolatában — *Szigligeti Ede*. A harmadik pedig ennek pártfogoltja és közvetlen örököse: *Csiky Gergely*. Az ő halálával azután a nagy terület úgy eldarabolódott, hogy a sok mai örökös közül senki sem elég gazdag többé! De jönnie kell majd a negyediknek is, ki az eredeti műsor lépcsőfokát megint fölebb emelje s teljesen a színpadi művészetnek élve: új dicsőséggel kapcsolja össze a ma elaprózott tért. A Csiky Gergely példája azonban arra taníthatja, e márvány képmása arra emlékeztetheti a törekvő tehetségeket, hogy a föladat teljesítésére nem elegendő maga a legfőbb kellék: a természet adta tehetség; kell hozzá a munkának odaadó, lelkiismeretes szeretése; kell hozzá az a Horatius szerinti «egészséges művelés», mely erősíti a lelket, mert csak a lélek ereje emelheti magasra a szellemet; s kell hozzá mély hit az erkölcsi törvényekben, mert ez ad hivatásos jogot és egyszersmind hatalmat az erkölcsök festésére és bírálataira.

A léleknek e kiváló tulajonságai vonták ellenállhatatlan erővel Csiky Gergelyt is a szépirodalmi, főleg a drámaírási pályára. Midőn a fővárosba jött e hivatásnak élni, el volt tökéelve, hogy azontúl is pap marad. Biztatást merített már igen ifjan a keresztyénség első századainak példáiból, midőn annyi főnkelt szellemű pap gyakorolta a költői munkásságot, himnuszok és ódák zengésével. Maga is, mint serdülő ifjú, az önkényuralom zord idejében, himnusszal fohászkodott «Magyarhon védasszonyához», esdvén:

Magyarország védasszonya
Tekints nemzetedre!
Sokat szenvedett honunkra
Küld segélyedet le!
Szent Istvánnak koporsója
Rég a sírba téve . . .
De — melyet néked ajánlott —
El magyarok népe!

A vers ünnepi ruhája lévén a nyelvnek, papkorában is mintegy ünnepelni s áldozni vélt, valahányszor versekben fejezte ki gondolatait. Kötött nyelven írta első színműveit s később szintén számos drámáját s magasabb tárgyú vígjátékait. Előtte állt a spanyol híres színműíró papok, egy Moreto s még inkább egy Calderon példája. Jól tudta, hogy *Az élet álom* költője, ki nem csak a vallásosság, büszkeség és vitézség magasztos drámáit s az Úr napjának tömérdék színjátékát írta, hanem

írt olyan sikamlós tárgyú, pajzán bonyolítású vigjátékokat is, minőket ő soha sem kívánt volna színpadra vinni: lehetett az udvari kápolna »capelan de honor»-ja s a S. Pedro szerzet »capelan mayor»-ja, így ő is szolgálhatja egyszerre s egyenlő tisztasággal az oltárt és világi költészetet. E czéljához képest élt is közöttünk évekig: papos fekete ruhát viselt, zajos társaságokba nem járt, a színházat nem mulató-helyül, hanem önművelése komoly intézetéül tekintette, írt, tanított, vasárnaponként misézett a ferencziek templomában, olykor esketett is s midőn színműveit a nézőtérén zajosan tapsolták, éveken át nem jelent meg a színpadon, hanem páholyából köszönte meg az üdvözlő elismerést. Teljes ellentéte volt a reverendából kivetkőzött olyan papoknak, kik a szigorú fegyelem lerázása után abban keresnek kárpótlást, hogy fél nélkül világiaskodnak, mohón hajhászva a zajos, a föltűnő szereplést és a múltó élveket. Egyházi fenhatósága azonban őt is féltette a világ csábjaitól s igyekezett visszatéríteni elhagyott tanári székére, a mi elég természetes törekvés volt épen azoktól, kik legjobban ismerték tanári hivatását és értékét. Csak egy maradt kifeledve a számításból, az tudniillik, hogy azt a széket nem volt nehéz betölteni más jó tanárral is, mert ilyen van elég; míg Csiky Gergelyt nem lehetett volna már pótolni a nemzeti színháznál, mert másik olyan jó és olyan termékeny színműíró akkorában nem volt és ma sincs.

Ekkor támadt költőnk lelkében a kötelességek közti összeütközésnek bár rövid, de nehéz tusája. Főlemelőleg, sőt kötelezőleg hatott már rá a művelt közönség és a sajtó általános elismerése; már a Kisfaludy-Társaság és az Akadémia is magokénak tartották; már úgy emlegették, mint a kire a nemzeti irodalomnak és színháznak valódi szüksége van; barátai, író társai, a művészek és művésznők körülfogták, hogy körükben megtarthassák; élénken kellett magának is éreznie, hogy a tehetség kötelez, sőt azt is, hogy nemzeti műveltségünk gyarapítására többet használhat a színháznál, mint a tanszéken, s midőn hiába törekedett arra, közben bele is betegedve, hogy megmaradhasson a fővárosban és egyszersmind papnak is: erős tépelődések után szánta el magát arra, hogy az egyházi rendből kilép. Bejelentve ezt püspökének, a csanádinak, ettől az »erkölcsi érték» nevében kemény választ kapott. Nem kívánta ezt a választ megtartani s nekem ajándékozta azonnal, mint keserű pályaemlékét. A válasz legutolsó pontja így hangzik: »a tömjénfüst, mely Uraságodat most körüllebegi, el fog szállni s az anyagi siker meg egyéb érdekek, melyeknek kedvéért most szent hivatását hűtlenül elhagyja, el fognak múlni; de meg fog maradni hűtlenségének öntudata.»

Nekünk, a kik jól ismertük őt és baráti szívéhez közel állottunk,

jól eshetik ez ünnepi órában tanúbizonyságot tenni a mellett, hogy őt nem tömjénfüst, nem anyagi érdek kábította el; csupán a költői hivatás komoly sugallatára, e szintén égi szózatra hallgatott, arra a mély és benső ösztönre, melyet zordan magtagadni nem lett volna emberi. És tanúbizonyságot kell tennünk arról is, hogy csak pap lenni szűnt meg, de olyan igaz és jó keresztyén maradt, ki a szeretet és hűség nagy lelki tőkáját folyvást gyarapította bensőjében.

A papi renddel való szakítás egyszerre nagy úrt támasztott szívében. Nagyon egyedül érezte magát. Azt az úrt be kellett töltenie valamivel és legjobban csak a szeretet mély érzelmével tölthette be. Magyarra fordította azt az ősrégi latin éneket is, melynek címe: *Pervigilium Veneris* (Vénus ünnepének előestéje), refrainje pedig ez: «Cras amet, qui nunquam amavit», (Szeressen holnap, ki soha sem szeretett). Jó sorsa egy hozzá teljesen méltó, észben, szívben, kedélyben kiváló nővel ismerette meg, hogy munkás élete jutalmát annak hű rokonszenvében nyerje el. Nem a világ szeme előtt vezette oltárhoz; magán termők könyves asztalát tették oltárrá s rajtok és a családtagokon kívül nem volt más jelen, mint az eskető pap, a *Frithjof*nak szintén költői lelkű és azóta szintén elköltözött műfordítója, és mi, tanúk, ketten. Megalapítva így tűzhelyét, annál is folyvást olyan tiszta szívvel áldozott, mint az oltárnál egykor s íróasztalánál mindig. Isten iránti hálával és tűzhelye iránti kötelességérzettel élvezte a boldog lelkek földi édenét. Szeretettől környezve, maga is a legmelegebb, leggyöngédebb szívű hitves és apa lett. Kedélye egészen kivirított. Addig sem volt rideg, csak olykor szűkszavú ember. Soha sem hasonlított a virító kerthez, mely boldognak és boldogtalannak azonnal kitárja egész elevenségét, mintegy mosolyogva hívogatván mindenkit: jójj, élvezz, szakíts virágaimból! Inkább volt hasonlatos a mély és csöndes tükrű tengerhez, melynek külszíne pompátlan, egyhangú s csak a ki mélyére szállhat, tudja jól, hogy milyen sok drága gyöngye van odabenn. A családi élet azonban külsőleg is élénkítő s még munkásabbá, még iparkodóbbá tette. Atyja egykor eszményes gondolkodással intette arra is, hogy «a vagyon becsület és nemes szív birtoka nélkül csak átok az emberi nemre; nemes szívvel, becsülettel és munkával lehet vagyont szerezni; ámde vagyonnal becsületet, nemes szívet, tiszta lelket soha, de soha!» A hálás fiú akkor annyira lelkébe véste ez intést, hogy egyik zsöngé versében így írt:

«Nem kell vagyon; nem vágyik rá szívem,
Boldogtalannak lennék csak vele!»

Később is minden fillér, melyet okosan megtakarított, a becsülettel és nemes szívvel teljesített sok munkának csupán sovány jutalma

volt. Kötelességérzete azonban egyre sarkalta most, hogy övéi számára ezt a jutalmat folyvást szaporítsa s örült, midőn tolla után szerzett vise-grádi szép nyaralójában kényelemmel vehette körül kis családját és a vendégzeretet vidámságával fogadhatta barátait, kiknek benső körére a kedélyesség, jóság és bizalom sugarait árasztá mindig.

Megérdemelte volna nagyon, hogy szép életének földi örömeiben késő aggkorig gyönyörködhessek. Maga is kívánta hosszabbítani életét s midőn betegség fenyegette, távoli híres gyógyhelyeket keresett föl, hogy bajából kiépüljön. A sors azonban e tekintetben nem kedvezett neki. Nem érthette meg szeretett kis fiának fölserdülését. Ki-kifáradtan, de még mindig nem merülve ki a sok munkában, mely uralkodó szokásává lett, kötelességeinek hű teljesítése, lázas munka és boldogító szerepet közepett, egy külsőleg vidám órában, házi tűzhelyén rogyott össze, hogy rövid idő múlva örökre behunyja szemét. Sokat veszíténk benne, a család a legfőbbbet, az irodalom pedig ez egyben sok embert. Nagy gyászt és egész halmaz elmekincset hagyott maga után, de elvitte magával a szellem ama bő kútforását, mely elmekincseit még igen sokkal szaporíthatta volna, s elvitte tiszta szívének csöndben, de folyvást áradó szeretetét. A miénket azonban nem vihette el.

Itt áll ennek külső bizonyyságául e művészi kéztől eredt mellszobor, mely nekünk — a már feléje közeledőknek — édes, búskomoly emlék, a fiatal törekvők és az utódok számára pedig erős buzdítás. Mi, a meddig csak élünk, a szeretet ez alkotására folyvást úgy fogunk tekinteni, mint oly valamire, melyet ő magából hagyott itt közöttünk, mindig jelenlevő szellemével együtt!

A DUNAPARTON.

VARGHA Gyulától.

(FELOLVASTATOTT FEBRUÁR 11-DIKÉN.)

Alkony van. A kőparton állva,
Nézek a szürkülő homályba.
Két partja közt a mély medernek
Nagy jégtáblák némán hevernek,
Fehér, havas jégtorlatok,
A meddig csak elláthatok ;
De a homály, az esti köd
Lassan-lassan mindent beföd.

Lenn már homály ; de nyugoton még
Világos a halványodó ég,
S a sápadt, tört fényű alapra
Az ősi vár sötét alakja
Árnyrajz gyanánt vetődve, fenn
Kiválik tisztán, élesen,
A szaggatott, csipkés orom,
A sok tető, kémény, torony.

Ott áll a Boldogasszony tornya,
Bár csonka még, kilátszik orma,
S körrajza fenn a mint sötétül,
Nem látni : hogy rom-é, vagy épül ?
Hogy sürgő munkától kel-é
Emelt fővel az ég felé,
Vagy bós tusák, vad ostromok
Dühéről szólnak a *romok*.

Szólhatna is sok régi gyászról,
Viharról, mely mindent legázolt ;
A vész hogy támadt napkeletről,
Hogy zúgott a hazán keresztül,
S míg dörgött és villám lövelt,
Török félhold sarlója kelt,
És Mátyás fényes csarnokán
Úr lett a dolyfös, vad pogány.

Mint a kit a villám levert,
Magyarország porban hevert.
S még az se volt, ki szánja estét,
Hanem vérző, ruhátlan testét
Tépték a keselyűk, sasok,
Prédára éhes farkasok,
Török, tatár, német hadak . . .
S folyt, folyt a vér, mint a patak.

Oh mennyi gyász, oh mennyi romlás !
S mi hozta ránk ? A meghasonlás !
A pártviszály, önzés, gyűlölség
Termette meg mérges gyümölcsét.
S a hősiség hiába volt,
A köny s a vér hiába folyt,
A bosszus ég nem kedvezett,
S hajh, nemzetünk pusztult, veszett . . .

De régi gyászt miért siratnánk ?
Hisz él a hon s jobb kor viradt ránk.
Török, tatár nem fosztja, dúlja,
Mult nagyságát építjük újra.
Szabadság fényes napja süt,
A béke műve mindenütt ;
Dolgos kezünk olyan serény,
S a munka a legszebb erény.

És mégis, mégis bánt az emlék,
Hisz *egyek* nem vagyunk ma sem még ;
Hiába int vérmosta multunk,
A szörnyü leczkén nem okultunk,

Egymástól széthúz, elszakít,
Az érdek, szenvedély s a hit.
S míg lesben áll száz ellenünk :
Tört egymás keblének fenünk.

A sors haragját fölidézve,
Nem dőlünk-é megint a vészbe ? !
Hát oly gyönyör egymást gyűlölnünk ?
Hát oly nehéz egy célra törnünk,
S jobban szeretni a hazát,
Mint enszivünk dölyfét, daczát ! ?
Hajh, régi átkunk fogva tart :
Magyar nem érti a magyart . . .

Megborzongok, talán a ködtől,
Mely a folyam s a part fölött dül,
Lomhán, sűrűn hömpölygve végig,
S belepve mindent földtől éig.
Nem látom már a vár fokát,
Csak a sok kis fény pislog át,
Mint a végig gyászszal szegett
Koporsón a fényes szegek.

S megkondul fenn a vár harangja
Mély, tiszta, érezzöngésű hangja ;
Oly átható e méla dallam,
S rá visszazeng, felelve karban,
Éjszak, nyugot, dél és kelet . . .
Mintha egy nagy halott felett
Zokogna, zúgna, kongana
A *gyász-harangok* bús kara.

KÉT EMBER.

Elbeszélés.

(Székfoglaló.)

HERCZEG FERENCZTŐL.

(FELOLVASTATOTT 1894 FEBRUÁR 11-DIKÉN.)

A breznai határ fölött összetorlódtak a hófelhők és a téli álomba borult szántóföldekre napokon át szállingóztak a fehér pelyhek. Mikor egy fagyos szélroham aztán ketté tépte a vidék fölött kavargó fátyolt, a kitisztult láthatáron, halálos némaság közepett, végtelen hollórajok vonultak el.

Ez a halálos csend megfélemlítette és elszomorította szívét a szép asszonynak, Tárnoki Ferencz fiatal feleségének. Az elmúlt ősz óta élt itt a férjével. Élt — ha ugyan életnek lehet nevezni a hóhegyek közt való tartózkodást. — A budapesti bálók egykori csillaga, a jourok és a korcsolyapályák divatos alakja, másnak, egészen másnak álmolta meg jövőjét, mikor nyolcz hónappal azelőtt oltárhoz követte Tárnokit, a breznai gazdag birtokost. Eleinte úgy is volt, hogy házat fognak vinni a fővárosban — azután közbe jött az öreg úr halála, és Tárnoki kijelentette, hogy ezentúl lenn kell laknia a gazdaságban. Úgy mondta, hogy kell — az asszony azonban jól tudta, hogy a gazdálkodás csak ürügy neki. A férje, mint olyan telivér gazda ember, nem tudott meglenni a nagyvárosban, meggyűlölte e zajt és fényt, és honvágyat érzett a szántói csendes szürkésege iránt. És bármennyire ellenezte is Irén, férje makacsul ragaszkodott elhatározásához. Elúztak tehát, az asszony keserű haragot vitt magával az útra. Úgy érezte, hogy megcsalták, kijátsozták. Soha sem mondták neki, hogy vidéken kell élnie. Ha mondták volna neki — ki tudja, hozzá ment volna-e egy Tárnoki Ferenczhez?

Ha a férj titokban arra számított, hogy a vidéki csend talán közelebb fogja hozzá hozni az asszonyt, a ki a fővárosi láрма közepett oly idegen maradt hozzá: nagyon csalódott. Mikor Erzsébet napja meghozta Breznának az első havazást, a pelyhes kristályok egyenesen Irén asszony szívére hullottak, lehűtvén, megfagyasztván azt a kevés rokon-

szenvet is, melyet még a férje iránt érzett. Semmi sem maradt meg szívében, csak szürke közöbösség. Most már bevallotta magának az asszony, és bevallhatták magoknak mind a ketten, hogy ők nem egymáshoz valók. Irén különben még menyasszony korában sem szerette Tárnokit. Menyasszony korában is csak érdekesnek találta ezt a hatalmas csontú, búsarcú parasztot, a ki olyan léptekkel járt-kelt a budapesti vigadó parketjén, mintha ingó hajó födélzetén járna. Nem szerette soha. Hozzáment, mert egyszer csak férjhez kell menni. Nem járhatott örökre a jourokra és házi bálokra — végre már maga is jourokat akart adni és házi bálokat. Aztán — szegény ember elkéneveztetett leánya nem válogat a gazdag kérők közt.

Tárnoki is százszor megbánhatta már, hogy olyan könnyen hallgatott a szívére. Ha nem mondta is meg, oda volt írva sötét vonásokkal az arczára, hogy sírva sóhajtja az elvesztett nyugalmát. Talán nem is a szíve, hanem valami együgyű hiúsága vitte reá annak idején, hogy kinyújtsa a gyeplőfogástól kérges kezét a selyemben-csipkében pompázó bálkirálynő után, a ki elkápráztatta csillogásával, és a kinek fölüenyos modorát és nagyvilági könnyedségét, naiv paraszthittel megcsodálta. Most már tudta, hogy milyen rettenetesen kevés volt az, a mivel felesége elkábította. Egy pár külsőség, egy csepp valami exotikus illatszerből, a melyet kendőjével fölitatott. Egyéb semmi.

Most, hogy ennyire jutottak, hetek óta ideggyöttrő hallgatásban éltek egymás mellett. A férj, mintha ki akart volna térni valami készsülő jelenet elől, egész nap az istállókat és aklokat bújta, a telelő jószágot nézegetve, hol meg farkaslesbe járt ki a dombokra. Az asszony azalatt elfásúltan ült a házban, melynek ősi egyszerűségéhez sehogysen illettek az ő túlságosan divatos pongyolái. Nem órákon át bámúlt ki a szomorú hómezőkre, növekedő keserűséggel szívében.

Deczember harmadikán történt, Tárnoki nevenapján, hogy a kastély előtt csengő szán állott meg. A bundákból és a takarókból a Siroki-gyermekes bontakoztak ki, Tárnoki rokonai, kik a szomszédos Nyírháton laktak. Ők, ha néhanapján átlátogattak Breznára, egy kis életet hoztak a házba és a fiatal házások közt lappangó ellenségeskedésben is fegyverszünet állott be ilyenkor. Ketten voltak testvérek: egy fiú és egy leány. A fiú tizenhatsz éves siheder volt, a ki már játszta a fiatal urat és fülig szerelmes volt a breznai szép asszonyba. Anna már elmúlt húsz esztendő. Ábrándos szemű, zárkózott teremtes volt, az érzelmek vidéki kisasszonyok azon fájából, a kik még el tudnak könnyezni egy-egy bús nótán és a kik titokban naplót vezetnek. Siroki Anna naplójában nagy szerep jutott Dobó Oszkárnak — e név tulajdonosa épen most szökött le harmadiknak a szánról.

Ez a Dobó Oszkár csak nem régiben jött haza a pétervári nagykövetségtől, a hol mint attaché szolgált. Néhány esztendő teljesen elegendő volt arra, hogy túladjon az anyja vagyonának felén, és hogy meggyőzze önmagát és főlebbvalóit arról, hogy nem született a munkára. Most a vármegyében élt, várva a képviselőválasztást vagy egyéb alkalmat, a mely őt újabb posztiohoz segíthetné. Ő, a ki megszokta, hogy világvárosokban szerepeljen, csak nehezen tudta magát belelátalni mostani kicsinyes környezetébe.

Halálosan unatkozva, mint egy száműzött fejedelem, szemlélgette a jó vidékiek naiv mulatozásait, és cynikus mosolylyal gúnyolta ősapáiktól öröklött tisztességes babonáikat.

Siroki Annára, a kivel valami távoli rokonságot is tartott, az édes anyja terelte a figyelmét. A vármegye pénzes lányai sorába tartozott, és ámbár nem volt szép és jókora távolságban állott a mondainőlgly eszményétől, az attaché, a közeledő vagyoni bukás érzetében, mégis úgy találta, hogy kellemes leány, a kivel — ha épen kell — meg lehetne férni egy tető alatt is. Anyja biztatására foglalkozni kezdett a leánynyal, és két hónapi lanyha udvarlás után elékezett oda, a hová kívánczozott.

És mialatt Dobó kerevetén heverészve, cigarettával a fogai közt, hidegvérrel latolgatta az előnyöket, a melyek a házasságból reá háramolhatnak — addig Anna egész valóját megrázkódtatták az első szerelem tavaszi viharai. Hogy szerette azt az embert! Hogy ragaszkodott hozzá, a ki az ő szemében annyira fölötte állott mindazoknak, a kiket ismert!

Egyszer — még az elmúlt ősszel — ketten a nyírháti kertben sétáltak. A kerítésnél megállapodtak és némán néztek ki a kopár halmokra. Az őszi róna gyöpe kiélt és szürke volt, a dombok fölött ájtatos csend ült, csak a távolból hallatszott valami halk kovácsolás, mintha a haldokló természet szívverése volna. A megvénült égboltozat is oly közömbösen és hidegen nézte a vidéket, mint a tudós nézi a bonczoló-asztalra terített szépséget.

Dobó Oszkárt megérintette a pusztulás méla költészete; őszi sejtelmek borzongatták meg, mikor fázó kezével ösztönszerűen átfogta a leány életerős, meleg kezét. Annának ez az érintés elég volt arra, hogy minden vére a szívébe tóduljon. Egy halk, boldog kiáltással, a mely zokogásnak is beillett volna, reáhajtotta arcát a Dobó kezére. Egy szót nem beszéltek és a fiatal ember mégis biztosan tudta, hogy a leány most az övé, most és mindörökre az. Hideg lelke szinte meg-hökkent a leány szenvedélyének erejétől.

A szerelmes boldogság valami megindító bájt kölcsönözött a leány-

nak, szinte széppé tette, annyira, hogy Dobó, ha ezentúl néha megmegsímogatta Anna barna haját és elmondta neki: szeretem magát! (a mire a leánynak rendesen könny toltult a szemébe) — Dobó ilyenkor úgy érezte, hogy nem mond valótlaniságot.

Még nem voltak jegyesek, de a vármegyében már mint ilyeneket emlegették őket, mikor Dobó a Sirokiak társaságában átrándult Breznára és megismerkedett a szép asszonynyal.

Iréen asszony már annyi rosszat hallott Dobó viselt dolgairól, hogy nem lett volna nő, ha már előre is a legnagyobb mértékben nem érdeklődik iránta. És most, mikor először szemben találta magát vele, így szólt magában:

— Végre megint egy ember!

Szépnek nem volt szép — inkább rút — de érdekes. Vele megért-hette magát az ember az első pillanatban, ő tudott beszélni az asszonyok nyelvén. Abban a gúnyoros, könnyed modorban, látszólag szórakozottan, kerülve minden csattanó hatást, a komoly dolgokat is csak röptében érintve, szárnyhegygyel. Csak öt perczig beszélgettek egymással ketten, közömbös dolgokról, de közben fölismerték egymást, kölesönösen leolvasták egymás arczáról az elégedetlenséget, és a környezetök iránt érzett mélységes megvetést, és titkos szövetségre léptek egymással, mint az idegen földön összetalálkozó száműzöttek.

Dobó még egyszer eljött Anna társaságában, azontúl egyedül kellett jönnie. Kellett, mert hiszen az asszony mindjárt első látogatása alkalmával mondta neki:

— Ha nem akarja, hogy unalmamban elpusztuljak, jöjjön el, a mikor csak teheti.

Hanem Anna nem akart többet tudni Irénről.

Nem tagadhatta a fölényt, mely a szép asszonyt vele szemben megillette — félt, hogy Dobó össze találja őket egymással hasonlítani — a lelkében pedig sejtelmes ellenszenv kerekedett fölül a breznai szép asszonynyal szemben.

Mikor az attaché — mert így nevezték még mindig a megyében — harmadszor is átrándult Breznára, egyedül találta Irént a kastélyban. Csodálatosan bizalmas hangon beszélgettek egymással, mintha nagyon régi ismerősök volnának.

— Mi van Siroki Annával? — kérdezte az asszony, gúnyos hiú mosollyal.

— Ön kérdi? — Az attaché is mosolygott; szánakodó mosoly volt.

Igaza volt; Siroki Anna nem érdemelte meg, hogy Irén féltékeny legyen reá.

— És Tárnoki merre jár ilyenkor?

-- Vadászaton. Ő mindig vadászaton van.

Ezúttal az asszony ajkán jelent meg az a szánakozó mosoly. Majd hozzá tette:

— Jobb is szeretem, ha nincs itt.

— Azt elképzelem! Ámbár becsületes fiú, — jegyezte meg Dobó nagylelkűen.

Irénnél vállalt vont.

— Nem rajongok túlságosan a becsületes fiúkért — rendesen igen unalmasak.

Dobó elmosolyodott.

— Hallottam egyszer egy hasonló mondást Yvon szájából. Azt mondta: Nem szeretem a becsületes embereket, mert rendesen ostobák — egy szellemes gazembert többre tartok.

— Yvon? Hát az mi fajta?

— Egy búbájos francia énekesnő volt, a kit Péterváron ismerem meg. Nem egészen illő, hogy szóba hozom — de hiszen ön asszony!

— Beszéljen nekem Yvonról!

Egy pár nappal később történt, hogy Siroki Anna levelet írt a vőlegényének. Dobó szívből únta ezeket a tíz-tizenkét oldalas leveleket, a melyek fölött a leány fél éjszakákon virrasztott, könnyes szemmel.

A lángoló féltékenység, a szenvedélyes ragaszkodás szólt hozzá a levél minden sorából. Anna valahogyan megtudta, hogy Dobó most már mindennap odaát van Breznán. Ezért írt.

«Nem mondom — írta — nem mondom, hogy válaszszt köztem és Irén közt, mert hiszen ha engem eltaszítanál magadtól, ez biztos halálom lenne — de azon szent óra emlékére könyörgöm — s a többi!»

Az a szent óra akkor volt, mikor az attaché a kertkerítésen megfogta a kezét. Igazán únta az ilyen leveleket, a minőket csak a regényolvasáson nevedkedett falusi naivitás tud kigondolni. Egy nő, a ki körmondatokkal akarja visszahódítani a szerelmesét — ilyesmi csak a vidéken terem meg!

Hanem aztán eszébe jutott Dobónak, hogy az édes anyja már nagyon sürgeti a házasságot, és jónak látta Annát megbékíteni. Ellátogatott Sirokiékhoz. A leány sötét arcczal fogadta, láthatólag nagyon el lehetett keseredve.

Mikor ketten magokra voltak, Dobó, a kinek a hangja lágyan is tudott csengeni, ha éppen akarta, megkérdezte tőle:

— Hát mi bajod, kis galambom?

Megfogta a kezét — a leány el akarta magától taszítani, de aztán szenvedélyesen magához ragadta és zokogni kezdett, hosszan, mintha most sírna először életében és egy sokévi mulasztást akarna pótolni.

A feje ott pihent Dobó vállán és most már vége volt minden keserűségének, még ő kérlelte a jegyesét.

— Bocsáss meg — oly ostoba és féltékeny vagyok, de nagyon szeretlek.

Mikor Dobó estére elmondta ezt a jelenetet a breznai szép asszonynak, Irén kiejtette a fogai közül a cigarettát, úgy kacszagott.

— Szegény barátom! Képelem, hogy hatott magára ez a jelenet

— Oh igen — szeretem az ilyen jeleneteket!

— Seabaj, kárpótlásul eléneklem magának Yvon dalát.

— Hogyan — hát tudja?

— Már leánykoromban is tudtam, de akkor még nem dalolhattam el, mert kissé szemtelen. Hanem most asszony vagyok . . .

A zongorához ült, és behízelt hangon kezdte elcsicseregni a pergő dal szövegét, csak a sorok végén jelezte az áriát egy-egy gyöngye accordal. Dobó szomjas füllel szívta magába a dalt. Közbe az asszonyt nézte és azon gondolkozott, micsoda különös társadalmi processus következtében vetődött ez a csipkeruhás fin de siècle csoda ebbe a szürke falusi barlangba?

Már az új esztendőben történt, hogy Nyírháton Anna születésnapját ünnepelték. Az attachénak is ott kellett ülnie az ósdi ebedlőben, bár szívből gyűlölte az ilyen családi ünnepeket. A leány, a ki talán a megtérés egy újabb jelét látta Dobó eljövételében, boldognak látszott és jókedvű volt, és egész gyöngédségét ízletes falatok alakjában halmozta az attaché tányérjára. Hanem mikor Oszkár, kevés idővel az ebéd után. indulni készült, Anna elsápadt fájdalmas meglepetésében.

— Hová megy? — kérdezte.

— A városba. Az alispánnál van egy kis dolgom.

— Ne menjen!

— Mennem kell.

— És — igazán a városba készül?

Dobó hidegen mérte végig a leányt.

— Oh, kételkedik szavaimban? Épen ez kellett még!

Nem, nem kételkedik! Mindent elhisz, mindent helyesel, a mit Dobó akar, — csak ne nézzen reá ilyen szemmel!

Dobó kissé megindultán csókolta homlokon a leányt. Jó gyermek ez az Anna — jó feleség lesz majd belőle!

Azzal elhajtattott. A leány meg hosszan nézett utána az ablakból.

Jó két óra múlva Sirokiék egyik kocsis legénye fordult be paraszt szánjával az udvarra. A breznai postát hozta, és miközben az újságokat és leveleket átadta a kisasszonynak, elmondta, hogy Breznán látta a Dobó nagyságos úr szánját.

Anna rémülten támadt reá :

— Megbolondúlt? Hiszen a városban van !

Már pedig ő látta a két szürkét a breznai koresma udvarán, be-szélt is a kocissal. Ha nem úgy van, akár fusson ki a két szeme.

— Tehát hazudott! Hazudott!

Most már világos volt Anna előtt: kettőjük közt mindennek vége ! Mindennek ! Semmi hatalma nincs többé Oszkár fölött. Semmi !

Valami rút repedés nyílt át a szívéen és az egész mindenség-en . . . A mi boldogság után való szomj volt benne, az egyszerre lán-goló gyűlöletté változott át a breznai szép asszony iránt, a ki elszerette tőle mátkáját.

Szédülő fővel, megszegyenülésével és kétségbeesésével küzködve dőlt még mindig az ajtófának. Aztán egyszerre egy lehetetlen ötlete támadt : ő is elmegy Breznára ! A szeme közé akar nézni mind a kettő-nek, mondani akar nekik valamit — aztán nem bánja, ha össze is dől az egész világ !

Az öregek odabenn hahotázva kártyáztak, a Siroki-fiú pedig még ebédnél leitta magát és ott szundikált a kereveten. Senki sem törődött Annával és senki sem kérte tőle számon, mikor felült a paraszt szánra és elhajtatott Brezna felé. Valami öreg cseléd szaladt utána a kapuig és vastág bundát dobott a térdeire.

A breznai domboldalon metsző éjszakai szél csapott a leány arczába. Most kezdett csak föleszmélni lázas fölindulásából. Mit is akar ő Breznán? Vissza akarja hódítani az asszonytól jegyesét? Képtelenség ! A mint arra a két fölényes emberre gondolt, a ki összeszövetkezett az ő szegény, ostoba szívének kijátszására, tehetetlenségének érzetében lehajtotta a fejét és keservesen zokogni kezdett a szánkóban. A kocsis megállította a lovait és a fejét vakargatta.

— Hát hogy is leszünk most, kisasszony ?

Már a Tárnoki határában jártak. Odafönn, a dombtetőn, kopár fák közt, rideg kis csőszház kéménye füstölt. Tárnoki éjtszakánként oda szokott farkaslesbe menni. A hóba lódögöt vettetett, ő maga meg fehér holdfénynél a kerítés mögül leste a zsákmány körül sompolygó ordasokat. A kémény füstje azt jelentette, hogy most is odafönn van.

— Hajts föl a csőszházhoz ! — szólt hirtelen elhatározással Anna.

Tárnoki hosszúszerű csizmában, puskával a kezében lépett ki az alacsony ajtón.

— Anna ! Maga az ? Mit keres itt ilyenkor ?

Szerette ezt a csendes, jó leányt, a kinek az egyszerű eszejárása is annyira rokon volt a magáéval. Ilyen feleség illett volna melléje !

— Mi jót hozott, Anna ?

— Tudja-e, Ferencz, hogy vendége van Breznán?

— Vendégem? Ugyan kicsoda?

— Dobó Oszkár.

Tárnoki egykedvűen vállat vont.

— Bánom is én! Az ott van mindennap!

Ott van mindennap! Ez a közömbös hang a leány fejébe kergette a vért...

— Nem bánja? De bánom én, a kinek a mátkáját elszerette a maga felesége!

Kimondta, pedig a következő pillanatban a vére árán is visszavette volna a kiszalasztott szót. Vagy két perczig néztek farkasszemet, krétafehér arczczal, égő szemmel. Anna egy pillanatig azt hitte, hogy Tárnoki meg akarja ütni. Hanem Tárnoki meg sem mozdult, csak később fordult oda kocsisához, rekedt hangon szólva:

— Fogj be!

A leány most már szerette volna kérlelni, de csak sírni tudott; Tárnoki ügyet sem vetett reá, hanem remegő újjakkal bogozta az istráng szíjját. Anna zavaros szemmel elnézte, aztán halálos ijedtséggel töltötte el a gondolat, hogy mi lesz akkor, ha ez a dúlt arczú ember odalenn összetalálkozik a másikkal? Ezt meg kell akadályoznia! A szánjához futott és lihegve kiáltotta a kocsisnak:

— Hajts Breznára! Hajts, a hogy csak tudsz!

A parasztlovacsák szaladtak, a hogy tőlök telt, hanem a breznai kőhídnál már utól érték őket a Tárnoki félvérei. A földesúr maga hajtotta lovait, sűrűn patogtatta ostorát, és a könnyű jármű nyílsebesen siklott le a homályba borult völgybe. A hídon Anna utána kiáltott valamit, de nem ügyeltek rá. Egy fordulónál még egyszer fölbukkant a szán, a párolgó két pej oly sebesen szedegette lábait, mintha rájuk ragadt volna a gazdájok gyilkos türelmetlensége.

Mikor Tárnoki hazaért, már egészen beesteledett; fölsietett a lépcsőn, a vadászpuskáját a kezében vitte. Odafönn senkit sem talált a cselédek közül. Most jutott eszébe, hogy ünnepnap van — a leányok bizonyára a koresmában tánczolnak. A lakás ajtai is zárva voltak, a kopogásra odabenn semmi sem mozdult. A tágas folyosó kongva adta vissza nehéz lépteit. Egy ideig habozva járt-kelt a zárt ajtók előtt, aztán az a meggyőződés kerekedett fölül benne, hogy a mit Anna mondott, az ostoba pletyka. Az asszony nincs is itthon, alkalmasint elúnta magát egyedül és átment estére Horváthékhoz...

Lement az udvarra, hogy valakit keressen. Mikor már a hóban állott, nesz ütötte meg a fülét. Odafönn az emeleten ablak csörrent. Tárnoki visszafojtott lélegzettel lapúlt a ház falához... Egy emberi fő

sötét árnyképe jelent meg az ablakban, most pedig egy egész ember alakja, a ki láthatólag le akart ugrani a hóba... Tárnoki, mint a lesben álló vadász, kőkemény ököllel szorította a puska hideg csövét.

Megtörtént! Az az ember, odafönn, leugrott az udvarra, az a másik odalenn, pedig arczához kapta a puska agyát. Két lövés dördült el gyors egymásutánban, a fehér hóban valami alaktalan feketeség fetrengett.

Tárnoki aztán lassú léptekkel, fegyverére támaszkodva, ment föl a lépcsőn. Most már nyitva találta odafönn az ajtót.

Irén ott térdepelt a szőnyegen. A füléhez szorította a kezét, a szemét is le húnnya. Hallotta a lövéseket, látta az áldozatot összerogyni és nem akart többet se hallani, se látni.

Az ablak még nyitva volt, a lámpa a szélben füstölgött.

Tárnoki sokáig állott az asszony előtt, a puskával kezében. Aztán Siroki Anna is megjelent a küszöbön, a félelemtől betegen és dideregve. Irén végre megszólalt, halk nyöszörgéssel:

— Ferencz! Mit tettél!

— Semmit! Csak — agyonlőttem a szeretődet!

CSINÁLT VILÁG.

Szatira.

(Székfoglaló.)

Kozma Andortól.

(FELOLYVATOTT 1894 FEBRUÁR 11-DIKÉN.)

Mily hatalmas, mily csodás
Ez a lázas haladás!
Tervezünk láng agyvelővel —
S villámfénynyel, gőzerővel
Készül a sok nagy találmány,
Száz furfangu új csinálmány.

Már-már versenyezni sem mer
A teremtés — s elpihen.
Dolgát átvevé az ember
S üti-véti sebtiben.

Nagyszerű idők ezek:
Mennyi gép, hány szerkezet!
Csupa sróf, cső, szelep, dugó,
Fogaskerék, aczélrugó,
Fűtő, hűtő, kémény, katlan . . .
Meg nem érti avatatlan.

S e sok minden összevág ám,
Hogy mimód' — azt nem tudom.
S a teremtés — olesón, drágán —
Folytatódik mű-uton.

A természet titkait
 Sorra ellesik ma itt.
 Már a rózsa ipartermék
 S mind a szirmát, mind a szervét,
 Színeit, illat-zamatját —
 Mesterséggel összerakják.

S meg se' lepne, szinte várom
 Már e czégfeliratot:
 «Délbábot gyári áron
 Bárki kaphat itt, vagy ott.»

Nem kell szálló! — már a bor
 Üstnyi lombikokba' forr.
 A borász, ki mit parancsol,
 Bármí fajtát összepancsol;
 Szeszt, cukrát — ki mint győzi —
 Vegyi fokmértékre főzi.

Ki bevallja már előre:
 Hány fokos mámort ohajt:
 Épen annyi foknyi lőre
 Csurg a poharába majd.

És a lélek tűzbora,
 Felgyújtója, mámora:
 Hírnév, csábító dicsőség!
 Kínnal szerzé ezt az ős még;
 Szíve vérit adta érte
 S összeroskadt míg elérte.

Most az elmés emberek, lám,
 Ezt a módot nevetik:
 Majdnem épen azt a reklám
 Gyorsan gyártja meg nekik.

Ennek csínja-bínja sok,
 Ámde vannak okosok,
 A kik értik száz fogását —
 S igaz hírnév gyári mását,
 Csak egy kissé lótnak-futnak,
 Megcsináltatják maguknak.

Hány híresség mit se' lendít,
 Közoltárra mit se' vet,
 Nem csinál mást soha semmit,
 Semmi mást, csak — hírnevet.

S minden jobb, mint hajdanán.
 Mily olcsó a tudomány!
 A mi rég egy élet műve,
 Gyorsan gyűl az most betűbe.
 Összeróni egy új könyvet
 Két avúltból — mi sem könnyebb.
 Értsd hozzá a reklám titkát
 És — bár lennék csalfa jós! —
 Nagyhamar kimondatik rád:
 Ez az ember kész tudós.

Kész tudósom, ne pirúlj;
 Megcsináltak, hát virúlj.
 Sohse bántson a szemérem,
 Így van ez ma minden téren.
 Az irigy, ki neked támad,
 Még csekélyebb legény nálad.
 Védni ezt, eszembe sem jut;
 Vesd meg őt, vagy meg se lásd,
 Ki, mert mást csinálni nem tud,
 Csinál — mű-botráncozást.

Igaz erkölcsön kívül
 A csinált is széket ül.
 Temérdek a «korrekt» Cátó,
 Szívbe és vesébe látó,
 Ki szemében gerendával,
 Szálka miatt rögtön rád vall.
 Szigorának szent hevében
 Rajtad üt e vakmerő —
 S a csinált erkölcs nevében
 Becsületes ember: ő!

Kit lesújt a műmorál,
 Valahogy még talpra áll

De, mi ellen nincs orvosság,
 Az a mű-lovagiasság.
 Mind Bayard, nemes gavallér,
 Ha verekszik a — himpellér.
 Lehet léha, nyegle, aljas,
 Tisztesség dolgába' vak,
 Ámde csitt! . . . felőle hallgass
 S rázd kezét meg, mert — lovag.

Igaz ember-érzelem —
 Bajnak itt-ott még terem ;
 Oka még sok fájó sebnak,
 De már tudják a bőlesebbek,
 Hogy jobb ezt is, miként bármi
 Egyéb dolgot, csak — csinálni.
 Műuton juthatni hozzá,
 Szív se kell, csak akarat.
 Igy, a mi a kint okozná
 Bizonyosan elmarad.

S ép' e czikk az legkivált,
 Mely hatásosb, ha csinált.
 Mert hiába, az igaznak
 Kinesben csak a mélye gazdag
 S mit szerényen rejt a medre,
 Sohse bízza a tömegre.
 Míg a csinált érzelemnek
 Mélye nincs, de tükre szép.
 Tetszik minden léha szemnek
 S látja minden czéda nép.

Igaz érzés hallgatag,
 A csinált meg — kurjogat.
 Csupa hűhó, csupa páthosz,
 A piacon áld, vagy átkoz,
 Nyög, vonaglik, könnyet hullajt,
 Kiszámítva mindent túlhajt . . .

 És e rongy komédiára
 Mennyi néző s hallgató,
 Még a végét meg se várja,
 Azt susogja: «megható!»

Hány ilyen mű-érezmény
 Hány faján nevettem én!
 Úgy nevettem, hogy már szinte
 Sírní kezdtem eleinte.
 Ám utóbb — hisz olyan sok van —
 Látásukba beleszoktam.

S a mit legtöbbször lenézett
 Gúnyos, figyelő szemem,
 Az a csinált honfi-érzet,
 Meg a csinált szerelem.

Ah, a sok mű-honfinak
 Sorsa jól megy mai nap!
 Aggodalmuk csöppnyi sincsen,
 Nyelvök nem szorong bilinesen;
 Nyűgét lelkiismeretnek
 Nem is sejtve — hont szeretnek!
 Hont szeretnek tapsra lesve,
 Mert haszon, ha taps riad;
 S rendes álmuk minden este
 Megjön ám a hon miatt.

Honfiságuk, annyi szent,
 Ha csinált is, de «patent».
 Hű magyart, ki mélyen érez
 S nem tud könnyelmű beszédhez
 S nem hizelg a közszeszélynek —
 Olyat ütnek, a hol érnék.

S ennek ép', ki honfiságát
 A piacra nem viszi —
 «Áruló!» — szemébe vágják
 S van tömeg, mely elhiszi.

A szerelmi szólam is
 Csöndesebb, ha nem hamis.
 Ám, kik égneek, nem a lányért,
 Csak a dús, nagy hozományért,
 Azok oly vadúl epednek!
 Bár szívök sohsem reped meg.

S tetsző, méltó is vigaszra,
Hölgyszíveknek ily szerep ;
Míg az igaz, érző Azra
Sápad s meghal, mert — szeret.

Hány poéta mit mivel
Gyártott mű-érzelmmel !
Zengi hölgység: haja ében,
Csillag fénylik a szemében,
Arcza rózsza, eper szája,
Mondhatatlan bűve-bája ! . . .
 « Azt leírni, mint imádom,
 Képtelen e gyöngé toll . . . »
 Igy zeng, bár e nagy világon
 Az a bájhölgy nincs sehol.

S látva egyre azt, meg ezt,
Már agyam kételkedni kezd :
Tán e földön, melyen élek,
Ritkaság csak igaz lélek ?
Tán csak itt-ott szenved rajta
Asszony-szülte emberfajta ?
 A temérdek — léha, csélesap,
 Szívtelen világcsaló,
 Srófra járó ember-gép csak —
 S még az élte sem való !

Van valahol tán ma már
Egy magas kéményű gyár,
Hol, mintázva Isten-képet
Géppel gyártnak ember-gépet.
S a kik innen kikerülnek,
Néha szörnyen sikerülnek.
 Emberlények minden másban,
 Mégis im, mindannyinál
 Egy ismertető vonás van :
 Ha mi érzünk, ő — csinál.

Gépalkotta emberek !
Van akárhány műremek.

Hogy nincs lelkek, nekik használ,
 Így erősbek az igaznál.
 Sokszor a lét-ütközetnek
 Zord zajában ők vezetnek.

 Am diadaluk, ha győznek,
 Sohse' hagy áldott nyomot. —
 Tova tűnnek, mint az ősznek
 Hús fuvalmán a gyomok.

Bármit alkot is a gép,
 Gépesinálmány, nem egyéb.
 Bár a gyöngék meg ne lássák
 Gyűlöletes torzvonását:
 Igaz ember, józan észszel,
 Mind felettök messzi néz el.

 S egy vadrózsaszál, ha termés,
 Több neki, mint száz csinált —
 S műbor hely'tt inkább kesernyés
 Termett vinkóval kináld.

A kiben szív nem dobog,
 Égi tűzfény nem lobog,
 Ki csinálja csak, hogy érez
 S titkon egy sebből se' vérez:
 Azt, ha nő is, fel az égig,
 Igaz emberek lenézik.

 Az nem Isten teremtése
 S bár e földön óriás:
 Sírját túl nem éli mégse' —
 Csinált nagyság — semmi más.

Melyet ég e földre vet,
 Igaz ős tűz, üdv neked!
 Engem csak ez égi fény von,
 Akár angyal, akár démon,
 Akár ember, gyarló árva,
 Kiken ég csak egy sugára.

 Oh, teremtés, őserődből
 Egy igaz jel kell csupán:
 S a csinálmány összetörpül —
 Én megyek e fény után!

